

ბაკრატ ბატონიშვილი

ახალი მეთოდება

ბაგრატ ბატონიშვილი

ეს ზემო აღწერილი ჩემის ძმის დავითისაგან არის r 1
აღწერილი და ეს ახალი მოთხრობა ჩემგან მეფის ძის ბაგ-
რატისა.

ძალითა ღეთისათა მე საქართველოს¹ მეფის გიორგის
13 ძემან ბაგრატმა აღეწერე ახალი მოთხრობა ესე, რომელ-
მანცა მრავლისა ღონისძიებითა ეპპოვე წლისა რიცხვები და
ეგრეთვე² მოხუცთა კაცთა მიერ მსმენოდა დიდისა პაპისა ჩე-
მისა ცხებულის მეფის თეიმურაზისა ცხოვრება და მოქმედება,
რომელიც აღეწერა 6 ვახტანგ მეფის ბუშს ვახუშტის, რომე-
ლიც მოუთხრობს ესრეთ, ვითარმედ მოვიდაო მეფე თეიმურაზ
და დაჯდა ტფილისსაო³ აქამომდე წელსა 1745. ხოლო ძე
მისიო ირაკლი იქმნაო კახეთს მეფედა და ოკდობრის 1 აკურ-
თხაო მცხეთას დისწულმან მისმან ანტონ კათალიკოზმანო.
ამას აქამომდე ბახუშტი აღწერს მეფის თეიმურაზის ცხოვრე-
ბას⁴. ხოლო წელსა 1751 თეიმურაზ-ერეკლესაო ქარში მის-
რულთ დაუმარცხდათო, და ალაზანმა მრავალი სული მოაშ-
თოო. ძვალად წელსა ამასეო ერეკლეს გაემარჯვაო აზათ
ხანზედ ერევანსაო. ამას ანტონი კათალიკოზი აღწერს და
სხვასა არარისას. | ხოლო ანტონი კათალიკოზი დასწერს, ვ⁵დ v 1
წელსა 1752 თეიმურაზ-ერეკლესა, ქართველთა და კახთ დაუ-
მარცხდათო განჯას აჯიჩალაბისაგანო და მრავალნი სულნი
მოწყვიტნაო. კ⁶დ იმერთა მეფემ ალექსანდრემანო განძრცვა
ხატიო ხახულის მღვთისმშობლისაო, და ამის ძლით ამა დიდ-
მარხვაში მოკედაო ალექსანდრე და დაჯდაო ძე მისი სოლო-
მან. კ⁷დ ამავე წელსაო თეიმურაზ წარგზავნაო რუსეთს ელჩად⁸
ტფილელი ათანასი ამილახვარის შვილი და თავადი მაყაშვი-

¹ ეს სიტყვა კიდევ სწერია გამოტოვების ნიშნით. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია „მუ“. ³ ეს სიტყვა კიდევ სწერია გამოტოვების ნიშნით. ⁴ აქედან მოყოლებული სიტყვებამდე: „ხოლო ანტონი კათალიკოზი“ მოთავსებულია კი-
დეხე გამოტოვების ნიშნით. ⁵ ეს სიტყვა ზემოდან არის ჩაწერილი.

ლი სვიმონ. კ'დ მეფე სოლომან იმერთა გადაადგდესო; მან თაშა ჩამოიყვანა და დასვო. ხოლო ვინათაგან ამაზე მეტი და ამის შემდგომნი არღარა მოიპოვებოდეს საქართველოს შინა ცხოვრებანი მეფეთანი, ამისთვის ვიგულმოდგინე და შევჰკრიბე ერთათ და აღვწერე რაცა გამეგონა ანუ წერილთა შინა მენახა წინაპართა ჩემთა ანუ თვით პაპისა ჩემისა მეფის ირაკლისაგან¹ და ანუ მამისა ჩემისა მეფის გიორგისაგან მსმენოდა, ანუ თვით მეცა მოვესწარ და ნახული ჩემი მახსოვდა და ანუ ვიხილე ეს ყოველი²ვე უნაკლულოდ შევაწყე, ვიშრომე და აღვწერე და შემდგომათაც მეფისა გიორგისა 13 რა იქმნა ანუ ქართლსა ანუ იმერეთსა ანუ ევროპაში და ანუ სპარსეთს შინა, ეს ყოველივე რიცხვით, თვით და დღით აღმიწერია და კ'დ ვიდრე ვცოცხლვარ ამისა შედეგსა ვსწერ. გთხოვო მკითხველთა ამისთა, რათა არა მწყევდეთ, არამედ შენდობას ბრძანებდეთ. აღიწერა წელსა 1814 თვესა დეკემბერსა 11 სკთ პეტერბუხსა შინა, დროსა მწირობისა ჩემისასა. საქართველოს მეფის გიორგის ძე ბაგრატ.

¹ აქედან მოყოლებული სიტყვებამდე: „მეფის გიორგისაგან მსმენოდა“ მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების ნიშნით. ² აქედან აბზაცის ბოლომდე ტექსტი მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების ნიშნით.

§ 1

ხოლო წელსა 1753 აჯი ჩალაბმა გამოსრულმან¹ შაქელმან ქეთხუდამან², რომელმანცა აღამალლა თავი თვისი შირვანსა შინა, ამან დაიპყრა ნუხი და შამახია. ამან შეჰყარნა მხედრობანი შაქისა, შირვანისა, განჯისა და ყარაბაღისა და დალისტნისა³ და წარმოემართა ქართლისა დასაპყრობელად. მოვიდა და დაიპყრა კერძონი მამულნი საქართველოსანი შამშადინიდგან ვიდრე ალგეთადმდე. მხილველმან მეფემან თეიმურაზ II წარგზავნა ძე თვისი ირაკლი კავკასიად⁴ ჩერქეზთა მოსაყვანებლად. ერეკლემ თავაურ-ქურთაულნი და ჩერქეზნი შეიკრიბნა და მოვიდა ქართლსა. მეფემან თეიმურაზ შეიკრიბნა კახნი და ქართველნი, მდგომსა აჯი ჩალაბსა მიუტდა ბაიდარსა შიგან მდგომსა. მხილველი აჯი ჩალაბი აიყარა და უკუნ იქცა^{v 2} შიშვნეული. ქართველნი უკან შეუდგნენ, ეწივნენ ზაგმის წყალზე შამშადინში, შეიბნენ, მოსცა ძლევა ღმერთმან ჩვენთა მეფეთა, აოტეს აჯი ჩალაბი მხედრობითა, მოსწყვიტნეს ჯრიცხენი ლეკნი და ტყვე ჰყვეს და ალაფი მათი აღიღეს და დევნა უყვეს ვიდრე განჯადმდე, რომელნიცა მცირედნილა განერნეს ლეკნი, და შემოიქცეს მეფენი გამარჯვებულნი.

§ 2

წელსა 1754 მეფე თეიმურაზ და მეფე ირაკლი წარვიდნენ მხედრობითა თვისითა ყარაბაღისა მოსატყვენად. მისრულთ განჯა მოარბივეს, ყარაბაღს მიუხდნენ, ყარაბაღი სრულებით მოაოხრეს. მუნ ყარაბაღისავე ხანი თანა შემოება. სძლიეს თანასა, დიდათ დაამარცხეს, თოფხანა სრულებით მიუღეს,^{r 3} დიდძალი იალაფეს და შემოიქცნენ გამარჯვებულნი. ხოლო ზარბაზანი მისნი მიხმულნი არიან თელავის ციხესა შინა. ესე

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „დალისტნით“. ² ეს ორი სიტყვა გამოტოვების ნიშნით მოთავსებულია კიდევ. ³ ეს ორი სიტყვა ზემოდან არის ჩაწერილი. ⁴ ეს სიტყვა გამოტოვების ნიშნით სწერია კიდევ.

ბრძოლა იყო მარტის 12, რომელზედაც წერილ არს ზარბაზნთა მათ ზედა.

§ 3

v 3 წელსა 1755 ხუნძახის ერისთავი მუცალი ჩამოვიდა შეკრებული სრულის დალისტნის რჩეულის ჯარით, შიგნით კასეთი შემოვლო, თიანეთზედ გარდავიდა და მჭადის-ჯვარს შემოადგა. მეფემან თეიმურაზ და ირაკლიმან მცირედის სპითა მიუჭდნენ მჭადის-ჯვარს მუცალის. შეიბნენ. მოსცა ძლევა ღმერთმან მეფეთა ჩვენთა, აოტნეს ლეკნი, მოსწყვიტნეს ურიცხენი და ტყვე ჰყვეს უმრავლესნი და | შემოვიდნენ გამარჯვებულნი. ზი საკვირველი! ერთმა მოხუცმა დედათაგანმან მჭადის-ჯვარელმა იხმარა სული მამაცობისა, გამოვიდა ციხით, რაოდენიმე ლეკი მოკლა თვისითა ხელითა და რაოდენიმე დაუწვა საფარი ხისა ლეკთა, ხოლო უკანასკნელ მოკლეს იგიცა, რომელსაც დღესა ქებასა მისსა მოუთხორობენ შაირითა მესტვირენი.

§ 4

წელსა 1755 მეფის იასეს ძეს ანტონის კათალიკოზსა შეამჩნივეს მცირე რაიმე განდრეკა მართლმადიდებელისა სარწმუნოებისაგან და მიქცევა ლათინთა სარწმუნოებისად. ჰქმნეს კრება სულიერი¹ მეფეთა ქალაქსა ტფილის, მიუღეს კათალიკოზობა; მის მოადგილედ რუსთველი იოსებ ჯანდიერისშვილი კათალიკოზად დადგინეს, კაცი ღირსი და სასწაულთ მოქმედი. ანტონი | ექსორია ჰყვეს როსიასა შინა. მისრულს ანტონის პეტერბურხს დახვდა მუნ ბიძაშვილი თვისი ალექსანდრე ბაქარის ძე. ამის პატივისათვის იმპერატრიცამ ელისაბედ პეტროვნამ შეიწყალა და უბოძა ეპარხიად ვლადიმერი და იარაპოლი. კდ შემწეობითვე ბიძაშვილისა მისისა ალექსანდრეს გამო არა აჰყარა უწმინდესმან სინოდმან შუბლსა ზედა ჯვარი და ბარტყულასა ზედა სერაფინნი და არცა მოაკლეს ტიტულასა კათალიკოზობისასა, რომელსაცა ჰქონდა კვალადვე ჯვარი მიტრასაცა ზედა, და უწოდეს რუსთა არხიეპისკოპოზი ვლადიმერისა და იარაპოლისა.

¹ ეს სიტყვა ჩამატებულია ზევიდან.

§ 5

ხოლო წელსა 1756 კ^დ ხუნძახის ერისთავი ჩამოვიდა მუ-
ცალი თვისისა სპითა ძლიერითა და მოადგა ყვარელის ციხესა.
ხოლო ყვარელნი დადგნენ მყარად. | მეფემან¹ თეიმურაზ v 4
მყოფმან ქიზიყს აღარჩივა რაოდენიმე ძაღვულნი თავადნი,
აზნაურნი და გლეხნი, უთავა ამათ ბებურიშვილი პაპა, კაცი
მხნე და სხუანი და შეგზავნა ყვარელისა ციხეში, რომლისა
გამო ყვარელნი გამაგრდენ 4 თვე, ხოლო მუცალი მიქცა
უქმი სახიდ თვისად.

§ 6

ძვალად წელსა ამასვე 1756 ეწივით მეფეთა ესე უბედუ-
რებაი, რომელ მეფის ერეკლეს პირმშო ძე მისი ვახტანგ გარ-
დაიცვალა ყვავილითა და არა დაშთა ამა ვახტანგსა ძე, გარნა
ცოლი მისი იყო ქალი მუხრანის-ბატონის კოსტანტინესი.

§ 7

ხოლო წელსა 1760, აპრილის 1² წარვიდა მეფე თეიმუ-
რაზ რუსეთს. მისრული პეტერბურხს იპერატრიცამ | ელისაბედ r 5
პეტროვნამ დიდის პატივით მილო, აღუთქვა შეწევნა და
ჯარის ბოძება. ამჟამად იპერატრიცა ელისაბედ გარდაიცვალა
წელსა 1761, რომლისა გამო მეფე თეიმურაზ დაშთა როსიასა
შინა, მწუხარებითა ამით მიეცა სნეულებასა.

§ 8

წელსა 1762 გარდაიცვალა მეფე თეიმურაზ პეტერბურხს
იანერის 8. წარმოიღეს გვამი მისი მუნ მყოფთ ქართველთ თა-
ვადთა და ვერ უძლეს ქართლს გადმოტანად და დაფლეს
ასტარხანს სობოროსა შინა.

§ 9

კ^დ ამავე წელსა 1762 ე მეფემან კახთამან ირაკლიმ II,
ძემან მისმან, შემდგომად მამისა თვისისა მეფისა თეიმურაზისა
მილო ქართლიცა სამეფოდ და შეაერთა ქართლი და | კახეთი v 5
ერთ სამეფოდ, განყოფილი სამასის წლისა, და იმეფა წელი
54 ბედნიერად და სახელოვნად ყოველსა აზიასა შინა.

¹ პირველად დაწერილი ყოფილა „მეფეთა“, შემდეგ შეუსწორებიათ.

² ეს ორი სიტყვა გამოტოვების ნიშნით სწერია კიდევ.

§ 10

მეფე ირაკლი წარემართა წელსა 1764 ქურთების ასაყრელად ალაგაზისა კერძო. ქურთთა აღარ ინებეს მონება ზეჲთისა ირაკლისა, ამის გამო მოსტყვევნა¹ ქურთნი და აჰყარნა მრავალნიცა და მოიყვანნა ქართლსა და დასადგურა. ხოლო ნატყვენავი დიდძალი² ქურთთა განუყო მხედრობასა თვისსა.

§ 11

კდ წელსა ამასვე 1764 მეფემან ირაკლიმ მოიყვანა მამიდაშვილი თვისი მეფის იასეს ძე ანტონი პირველყოფილი კათალიკოზი როსიდამა, მიუღო კათალიკოზობა იოსებს და დადგინა კდ ანტონივე კათალიკოზად.

r 6

§ 12

წელსა 1765 გამოჩნდა სპარსეთს ქარიმ ხან ზანდი. ამან დაიპყრა სპარსეთი და ამანვე უწოდა თავსა თვისსა ვეჟილი სპარსეთისა და არა ჯემშიფე. ამან გამოაგდო აზად ხან, რომელსაცა ეპყრა სპარსეთი. ლტოლვილი აზად ხან მოვიდა ქართლსა მეფეს ირაკლის თანა. ხოლო კდ თხოვნითვე ქარიმ ხანისათა შეიპყრა მეფემან აზად ხან და წარუვლინა ქარიმ ხანსა. ამის გამო მეგობარ იქმნენ მეფე ირაკლი და ქარიმ ხან. ხოლო მისრულსა აზათ ხანს პატივსცა ქარიმ ხან შესაფერიტა პატივითა.

§ 13

წელსა 1765 მეფემან ირაკლიმ გააშეგებინა სულიერის კრებითა დაი თვისი ელისაბედ მითხოვილი ამილახვარის შვილს სალთხუცის დიმიტრის ძეს გიორგის ბუნებით საჭურისობისა გამო³ და | აქორწინა დადიანს კაციასა ზედა ნოებრის 16.

v 6

§ 14

კდ წელსა ამასვე 1765 შეითქვენენ რამოდენიმე ქართველნი თავადნი და აზნაურნი და აბირეს ბუშსა ვახტანგ მეფისასა პაატას, რომელიცა მოსრულ იყო სპარსეთით მას ჟამსა

¹ ტექსტში: „მოსტყვევნა“. ² ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩამატებული. ³ ტექსტში თავდაპირველად დაწერილი ყოფილა: „დიმიტრის ძეს გიორგის ვერ შეყოფისათვის საჭურისობისა გამო“, შემდეგ ამგვარდ შეესწორებიათ.

შინა და იყოფოდა მეფის ირაკლისა თანა¹, და ბიძაშვილსა მისსა აბდულა ბეგის შვილს დავითს, რათამცა წარეწყმინდათ მეფე ირაკლი და დაეპყრათ თვით მეფობაჲ ქართლისა. მსმენელმან მეფემან ირაკლიმ შეიპყრნა ესენი და პატიმარჰყო მეტეხის ციხესა შინა. ხოლო საზოგადოებამ საქართველოსამან თანხმობითა სულიერთა კრებათამან განაწესეს დასჯა მათი სიკვდილითა, რომელნიცა მოსწყვიტნეს. ხოლო შემდგომთა მათთა თავადთა და აზნაურთა და გლეხთა განუწესეს რომელთამე ნასადითა განპატიჟება და რომელთამე ექსორიაობა. ხოლო თავადთაგანნი ესენი იყვნეს: თაქთაქიშვილი ივანე, ამილახვრისშვილი ალექსანდრე დიმიტრის ძე და აზნაურნი სხვანი.

§ 15

რ 7

ქდ წელსა 1765 წარვიდა ალექსანდრე, მეფის ბაქარის შვილი, როსიღამა სპარსეთს, შერისხული იპერატრიცა ეკატერინას მიერ, და მივიდა ქარიმ ხანთანა. მან პატივსცა არა ჯერონად, რომლისათვისცა დაშთა სპარსეთში შეიდსა წელსა და ესეცა ლამდა დაპყრობასა ქართლისასა, რომლისა გამო ეგო მუნ ჟამ რაოდენმე.

§ 16

წელსა 1767 იქმნა იმერეთსა შინა აღრეულები ესრეთ². იმერთა მეფე სოლომან გარდაადგეს, ბიძაშვილი მისი თეიმურაზ გაიმეფეს აბაშიძე ლეონმა და რაჭის ერითაემან როსტომმან, ოსმალნი ჩამოიყვანეს, ქუთაისს ციხეში შეაყენეს და ეგრეთვე შორაპანი და ბაღდადის ციხენიც მათ მისცნეს. | მეფე სოლომან ლტოლვილი მივიდა ნიკოლოზ წერეთელთან. მან შეიწყნარა და დამალა მოდანახისა ციხეშია. ნიკოლოზ წერეთელი ლეკში წარვიდა, ლეკის ჯარი მოჰგვარა მეფე სოლომანს; ჩავიდა კვალად იმერეთს და მრავალნი იმერნიც მოერთვნენ. შებნენ ბაღდადს თეიმურაზს. თეიმურაზ დაამარცხეს. ამა ბრძოლაში ლევან აბაშიძე მოკლეს, თეიმურაზ შეიპყრეს. მეფემან სოლომან მუხურის ციხეში დააპატიმრა. თეიმურაზ მუნ მოკვდა. იმერეთი სოლომანმა დაიპყრა, გარნა ოსმალთა მიხ-

ვ 7

¹ უკანასკნელი დამოკიდებული წინადადება სიტყვიდან „რომელიცა“ აქამდე მოთავსებულია ტექსტში კიდევ გამოტოვების ნიშნით. ² ტექსტში ეს სიტყვა ჩაწერილია ზევიდან.

- მულნი ციხენი ვერ აართვა. რუსთა იპერატრიცას ეკატერინას შემწეობა ჰსთხოვა. იპერატრიცამ 4 პოლკი ჯარი მოახმარა წინაძლომითა ღიანარალ ტოტელბელისათა. ჩასრულს რუსთ იმერეთს აღიღეს ბრძოლითა¹ ციხე ქუთაისისა, ბაღდადისა და
- რ 8 შორაპანისა და ცუცხუთის ციხე, | გაჰყარნეს ოსმალნი და დაიპყრა იმერეთი მტკიცედ თვისითა საზღვრითა.

§ 17

- ხოლო წელსა 1768 კვალად აღადგინა შფოთი რაქის ერისთავმან როსტომმან, მოიბირნა რაოდენიმე იმერნი და ეგრეთვე ახალციხის ფაშაცა და ენება კვალად გარდაგდებავე მეფისა სოლომანისა. ამისმა მსმენელმან მეფემან მოიკრიბნა იმერნი, წარვიდა რაქას. თუმცა და ბრძო როსტომმა, გარნა უქმ იქმნა ბრძოლა იმისი. იძლივა როსტომ. შეიპყრეს რაქველთა როსტომ და მოართვეს მეფესა სოლომანს, რომელმანცა შეიპტნა ყოველნივე დედაწულნი და სახლეულნი მისნი² და აღმოხადნა როსტომს თვალნი შვილებითურთ თვისით. ხოლო უფროსსა ძესა მისსა გიორგის შეარჩინა ერთი თვალი ჯალათ-
- ვ 8 მან, რომელიცა განიპარა | და წარვიდა სტაბოლს და იყო მუნ ჟამ რაოდენმე. ხოლო მამულნი მისნი მიუღო მეფემან სოლომან და განუყო ყოველთავე იმერთა კეთილშობილთა, რომელთაც მსახურეს მეფესა და მამულსა თვისსა სისხლითა.

§ 18

წელსა 1768 მეფე ირაკლი და იმერთა მეფე სოლომან რუსეთის მხედრობითა და თვისითა სპითა წარვიდნენ ახალციხის დასაპყრობელად. მისრულთა ასპინძას მრავალნი გარემონი სოფელნი დაიპყრეს. მსმენელმან ახალციხის ფაშამ შეიკრიბნა სპანი დიდძალნი და წარმოემართა მეფეთა ზედა, გამოვლო მდინარე³ მტკვარი. მეფემან სოლომანმან მსმენელმან ამისმან უღალატა მეფესა ირაკლის, უკუნ იქცა თვითცა და უკუნ აქცივა რუსეთის მხედრობაცა, რომელნიცა წარვიდნენ მხედრობანი რუსთანი რუსეთსავე⁴. დაშთა თვისითა მხედრო-

¹ ტექსტში ეს სიტყვა ჩაწერილია ზევიდან. ² ტექსტში: მისნი. ³ ეს სიტყვა ტექსტში სწერია კიდებუ, გამოტოვების ნიშნით. ⁴ ეს 5 უკანასკელი სიტყვა მოთავსებულია ტექსტში კიდებუ, გამოტოვების ნიშნით.

ბითა მეფე ირაკლი, წარმოემართნენ ოსმალნი მეფეს | ირაკ- r 9
ლიზედ. მხილველმან მეფემან წარავლინა ღამესა მას სვიმონ
მუხრანის ბატონისშვილი და თანა წარატანნა. ხუდია ბორჩა-
ლოველი რამთენისამე კაციტა. მისრულთა ამათ ჩააქცივეს
ხიდი მტკვრისა, რომელიცა განდიდებულ იყო მდინარე იგი
ფრიად. მეორესა დღესა შებნენ ოსმალნი მეფესა ირაკლის.
მოსცა ღმერთმან ძლევა ირაკლის, აოტნა ოსმალნი და მიყვა
ვიდრე მტკვრის კიდემდე, რომლისა გამო ოსმალნი შიშვნეულ-
ნი შესცვივნენ მტკვარს და მოიშთვნენ მრავალნი, მოსწყვიტ-
ნეს უმრავლესნი და ტყვე ჰყვეს. მხნედ იყო მეფე ირაკლი
ვითარცა ლომი, რომელმანცა მოკლა თვისითა ხელითა და-
ლისტნიდამ გამოსრული დიდსახელოვანი გოლიათი მალაჩინ
სარდალი მათი. მხნედ იყვნენ კახნი თავადნი და აზნაურნი
ქართველთანი და ეგრეთვე მთისა კავკასისა ჯეცურნი, და v 9
შემოიქცა გამარჯვებული.

§ 19

კდ წელსა 1768 ლტოლვილმა იმერეთით ქაიხოსრო
ლევანიშვილმა აბაშიძემ აბირა აზრუმისა სარასკარსა და ჩაიყ-
ვანა იმერეთს დიდისა სპითა. მსმენელმან მეფემან სოლომან
შეიკრიბნა იმერთა მხედრობანი. ეწყო მეფე ოსმალთა ხრე-
სილზედ. იძლივნენ ოსმალნი, მოსწყვიტნა ეგოდენნ, რომელ
რიცხვი არ შეიგებოდა, აღიღო ბანაკი მათი, და მოკვდა თვით სა-
რასკარიცა ანა ბრძოლასა შინა. კდ ამავე წელსა 1768 შეიკრიბა
ქაიხოსრომ აბაშიძემ ლტოლვილმან მეორედ რაოდენიმე ლეკნი
და ოსმალნი და ჩამოვიდა იმერეთს. მეფე სოლომან მიეგება
წინა თვისითა სპითა, შეიბნენ ჩიხორს, გაემარჯვა მეფეს სო-
ლომანს. მოსწყვიტნეს იმერთა უმრავლესნი ლეკნი და ოს-
მალნი.

§ 20

r 10

წელსა 1769 გამოჩნდა ჟამი მომსვრელი ტფილის და
მრავალნი სულნი მოსწყვიტნა ქართლს, კახეთს და იმერეთს
და იყო მთელს წელს, რომელიცა განდევნა წმიდამან ლახ-
ვარმან უფლისა ჩვენისა 74 47, რომელიცა მოასვენეს სო-
მეხთა მონასტრიდამ ეჩმიაძინიდამ, სადაცა ასვენია წმიდა
იგი ლახვარი.

§ 21

ხოლო წელსა 1770 ძნის ერისთავმა ყულარალასმა გიორგიმ აღადგინა შფოთი, განამაგრა ქსანი და პატარა ლიახვი, თვით დადგა სიათას ციხეში, მოიკრიბნა მუნებურნი მჭედრობანი, იხმო დაღისტნით ლეკთა მხედრობანი, ენება მიხმა მეფობისა და დაპყრობა თვისად. მსმენელმან მეფემან
 v 10 ირაკლიმ წარუვლინა კაცნი და | აბირა, რათა დასცხრეს შფოთისაგან და ეგოს მამულსა თვისსა მშვიდობით, რომლისა გამო არამნებებელმან გიორგი ყულარალასმან დასძინა უმეტესი შფოთი და აბოხი¹ და ტყვენვა გარემოთა სოფელთა ქართლისათა. ამისმა მხილველმან მეფემან ირაკლიმ წარგზავნა პირშმო ძე თვისი გიორგი და უმრწემესი ძე თვისი ლეონ ზემო ქართლის მხედრობითა. მისრულთა მეფის ძეთა აღიღეს ლიახვი და ქსანი გამაგრებული მის მიერ და ეგრეთვე ციხეცა ლიახვისა სიათა და შეიპყრეს ყულარალასიცა სახლეულით თვისით და მოართვეს მეფესა. ხოლო მეფემან დამყუდროებისათვის ქვეყანისა თვისისა მიუხვნა მამულნი სრულიად—ქსანი, ლიახვი და გვერდის-ძირი და ჰყო სამეფოდ და აღუთქვა
 r 11 ხალხთა ფიცითა და წერილითა, რათა არღარა მიექცნენ | ყმად, არამედ დაშთნენ მარადის მფლობელობასა ქვეშე მეფისასა, რომელიცა არს მოდღეინდელად დღედმდე.

§ 22

წელსა 1778 მეფემან ირაკლიმ ინება წარსვლა ერევანს ზედა დასაპყრობელად. შეიკრიბნა თვისნი მხედრობანი, წარემართა და მოადგა ერევნის ციხესა 4 თვე². ერევნის ხანი უსეინ ალი მრავალჯერ შემოება, გარნა ძლეულიმა იწყო ციხეთა მაგრობაი. შეამჭირვა ფად ციხე ერევნისა, კნინლა ლამოდა დაპყრობასა, რომლისა გამო მეფემან სოლომან იმერთამან უბრკმა მეფესა ირაკლის³, მოიყვანა ბაქარიშვილი ალექსანდრე სპარსეთით და აღუდგინა შფოთი ქართლსა შინა.
 v 11 ამისი მსმენელი მეფე ირაკლი და უსეინ ალი ხან დაზავდნენ. მეფემან ირაკლიმ დასდვა ხარკი ერევანს წელიწადში ექვსი

¹ ტექსტშია: „დაბოხი“. ² ტექსტში ეს ორი სიტყვა კიდევია მოთავსებული გამოტოვების ნიშნით. ³ ტექსტში ეს სამი უკანასკნელი სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების ნიშნით.

ათასი თუმანი, რომელსაც იღებდენ ვიდრე დროდმდე მეფის გიორგის ძისა მისისაცა. ხოლო მეფემ ირაკლიმ აჰყარნა ხალხნი მუნებურნი სომეხნი და დასახლა ყარიასა და ავლაბარსა და შემოიქცა გამარჯვებული. მსმენელი ალექსანდრე ბაქარის ძე უკუნ იქცა იმერეთით უქმი, განვლო ჩერქეზი და მივიდა დარბანდს ფათალი ხანთანა, რომელიცა დროსა მას ეპყრათ დარბანდი რუსთა. ამისმა მსმენელმა მეფემან ირაკლიმ სთხოვა იპერატორიკას ეკატერინას, რათა წარიყვანოს ალექსანდრე რუსეთს და დაცხროს შფოთი ქართლსა შინა. ამისმა მსმენელმა იპერატორიკამ მიუწერა ბრძანება მუნ მყოფსა ლიანარაღსა, რათა შეიპყრას ალექსანდრე ბაქარის ძე და ალექსანდრე ამილახერიშვილი, რომელიცა იპოებოდა მას ჟამს მისთანა, და ესე r 12 აბირებდა დაპყრობასა ქართლისასა, რათამცა შურ ეგო მეფისა ირაკლისად, რომელიცა იყო მოკლებულ ნასადითა დროს პაატა ვახტანგ მეფის ძისათანა შეთემულებისა გამო. მაშინ მიუვიდა ბრძანება ხანსა დარბანდისასა ფათალის, და შეიპყრეს ალექსანდრე დარბანდს და წარავლინეს როსიას. მისრული მოსკოვს ალექსანდრე ბაქარის ძე წარგზავნეს პატიმრად სმოლენცკის ციხესა შინა, ხოლო ალექსანდრე ამილახვარიშვილი ციხესა შინა ვიბურლს, რომელიცა ეგო წელსა 17 პატიმრად. ხოლო ალექსანდრე ბაქარის ძე მოკვდა ციხესა შინა სმოლენცკისასა, და ალექსანდრე ამილახვარიშვილი განთავისუფლებული იპერატორის ალექსანდრესაგან წელსა 1802 მოკვდა ასტრხანსა შინა¹, რომელმანცა ვერ უძლო გარდასვლა საქართველოსა შინა.

§ 23

v 12

ხოლო წელსა 1779 იქმნა ესეცა უბედურებაჲ საქართველოსა შინა, რომელ უსწორო იგი ჭაბუკი მეფის ირაკლის ძე ლეონ გარდაიცვალა საოფლითა კახეთს ვეჯინის სოფელს თვესა ფებერვალსა 5, და იქმნა გლოვა დიდი წელსა ერთსა მთელს საქართველოსა შინა.

§ 24

წელსა 1780 კვალად გარდაიცვალა იენის² 3 მეფის ირაკლის პირშოს ძისა გიორგის მეუღლე ქეთევან ენდრონი-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „რომელსაცა“. ² ტექსტში ეს სიტყვა კიდევა მოთავსებული გამოტოვების ნიშნით.

კაშვილის პაპუას ასული, დედაკაცი სახელოვანი და გონიერი, რომლისა გამო მეფე ირაკლი იყო გულმოწყლულ ქამ რაოდენმე, და დაფლეს დავით გარეჯის მონასტერშია.

§ 25

- წელსა 1783 მეფემან ირაკლიმ სთხოვა მფარველობაჲ
 r 13 იპერატრიცა ეკატერინას. მან ფარველობის ტრაქტატი უბო-
 და მეფისავე თანხმობითა. იპერატრიცამ უბოდა მეფესა სამე-
 ფო ნიშანნი, ესე იგი: გვირგვინი, სკიპტრა, პორფირი და
 დროშა. ხოლო კავალერია ანდრია პირველწოდებულისა აქვნ-
 და მიღებულ დროსა ღიანარაღ ტოტელბელისათა, რომელიცა
 მიუბოდა მაშინ სამსახურისა გამო იპერატრიცამ, ოდეს მისცა
 გზად არაგვისა მხედრობასა როსისასა და შემწეობა ყოველივე,
 რომელთაცა გარდავლეს მთად და შთავიდნენ იმერეთსა შინა.
 კვალად ამავე ნიშნებთან უბოდა იპერატრიცამ დედოფალს
 დარეჯანს დადიანის ასულს კავალერია წისა ეკატერინასი
 ბრილიანტისა¹ და ძვირფასი ტანისამოსი, და პირმშოსა ძესა
 მისსა გიორგის ალექსანდრე ნევეცკისა კავალერია და ეგრეთვე
 v 13 ანტონი კათალიკოზსა, მეფის იასეს ძეს, შუბლსა² ზედა | ჯვა-
 რი ბრილიანტისა და პანალია ძვირფასი, და ეგრეთვე ჩინე-
 ბულთა კარის-კაცთა ქართველთა თავადთა და აზნაურთა
 შესაფერნი ნიშანნი მიუბოდა იპერატრიცამ, რომელთამე ბურ-
 ნუთის კოლოფი, რომელთამე ბეჭედნი აღმასისანი და რო-
 მელთამე სათნი და ეგევითარნი. ესე³ ყოველნივე მიღო მეფემან
 სამეფოსა ქალაქსა ტფილის, რომელიცა იდღესასწაულა დღესა-
 წაულობითა დიდითა სიონის ეკლესიასა შინა და გარდაიხადა
 დღესაწაული ესე კათალიკოზმან ანტონიჲ, და იქმნა სიხარუ-
 ლი დიდი საქართველოსა შინა შერთებისათვის რუსთა და
 ქართველთა.

§ 26

- ძდ წელსა 1782 მეფე იმერთა სოლომან წარვიდა მხედ-
 r 14 რობითა თვისითა გურიასა ზედა. | მისრულს ჩაგვსა შემოებნენ
 ოსმალნი, და უღალატეს გურელთ ხალხმაც. იძლია მეფე
 სოლომან. მოსწყევტნეს იმერნი ურიცხვნი. კნილა განერა მეფე

¹ ტექსტში ეს სიტყვა კიდებოდა მოთავსებული გამოტოვების ნიშნით.

² ტექსტში: შუბლსა. ³ ტექსტში: სე.

სიკვდილსა. ძლეული მეფე სოლომან მოვიდა ქუთაის, რომლისა მწუხარებითა გარდაიცვალა აპრილის 23, და დასვეს იმერთა მეფედ დავით გიორგის ძე, მიზეზითა ამით, რომელ მეფესა სოლომანს არა დაშთა შვილი, და ძმისწულნი მისნი იყვნენ მცირე ყრმანი. ამის მიზეზისათვის დასვეს იმერთა ბიძაშვილი მისი დავით არა მეფედ, არამედ ნაიბად, ვიდრე აღზდადმდე არჩილის ძისა დავითისა, რომელს ეწოდა შემდგომად სოლომანცა, რომელიცა იყო ესე რჯულიერი მემკვიდრე მეფისა სოლომანისა, ნადვილ ძმისწული მისი.

§ 27

v 14.

წელსა 1784 წარავლინა მეფემან ირაკლიმ როსიად ძენი თვისნი ანტონი შემონოზნებული მთავარ-დიაკონი და მირიან, რომელსაც უბოძა იპერატრიცამ პოლკოვნიკობა ცხენოსანს ჯარში. წელსა ამასვე მიცვალა დედის ნაცვალსა მეფისა ირაკლისა დედოფალი ანახანუმ ბარათაშვილის ბეჟანის ასული შემონოზნებული, მეუღლე ~~ცხუბულის~~ მეფის თეიმურაზისა, რომელიცა დაფლეს ნათლიცემელის მონასტერში¹.

§ 28

ხოლო წელსა 1785 ზუნძახის ერისთავმა ომარ ძემან მუცალისამან მოიკრიბნა დალისტნისა მხედრობა ვიდრე ოცი ათასამდე, წარმოემართა საქართველოსა ზედა, ჩამოსრული მთით დადგა ალაზნისა კიდეცა. მეფემან ირაკლიმ შეიკრიბნა მხედრობანი თვისნი და ეგრე | თვე რუსთა მხედრობითა, რომელიცა ჰყვანდა დროსა მას მეფესა ირაკლის ორი ბატალიონი იეგრისა წინაძღომითა პოლკოვნიკის სტეფან დანილიჩის ბრნეშოვისათა, მივიდა და დასდგა ქიზიყსა. ომარ ხან ალაზანს გამოვიდა. მეფესა მისი შებმა ენება. ყორჩიბაშიშვილმა ივანე ნაზირმან მეფე არ შეაბა მას ქამსა. ეს იყო მეფისა დიდათ მისანდო. ომარ ხან წარემართა იედიბოლუქზე, ყარაიას მტკვარს გავიდა, აღჯაყალას მოადგა და ვერ აღიღო, ვინათგან განამაგრა ციხე იგი მოურაემან ბორჩალისმან მაჩაბელმან დავითმან, ძემან გოგია მაჩაბლისამან². მეფე უკანა შეუდგა.

¹ ტექსტში უკანასკნელი 4 სიტყვა მოთავსებულია კიდეზე, გამოტოვების ნიშნით. ² უკანასკნელი დამოკიდებული წინადადება სიტყვიდგან „ვინათგან განამაგრა“ და სხ. მოთავსებულია კიდეზე გამოტოვების ნიშნით.

- მისრული მეფე ბორჩალოში, ომარ ხან აიყარა, ვერცხლის მა-
დანს შემოადგა, ვერცხლის მადანი აღიღო, მრავალნი სულნი
v 15 ბერძენნი მუნ მსახლობელნი მოსწყვიტნა და ტყვე ჰყო, უზუ-
ლარის ხევზედ შეიარა, ლორეს მოადგა. ლორე ვერ აღიღო,
რომელიცა აქვნდა გამაგრებული მოურავსა მისსა მალაქია
გლურჯიძეს. ლორიდან წარსრული ახალციხეს მივიდა. ახალ-
ციხიდან ჩამოვიდა, ვახანს მოადგა და ოცის დღის შემდგომ
აღიღო ციხე ვახანისა. ევგენ აბაშიძეს ქალები დაატყვევა,
მრავალნი სულნი ქრისტიანენი მოსწყვიტნა და ტყვე ჰყო,
ისევ ახალციხეს მიქცა და მუნ დაიზამთრა. გაზაფხულს წარ-
ვიდა, ყარაბაღს ჩავიდა იბრეიმ ხანთანა, ერთი ევგენის ქალი
მას მისცა ცოლად და მეორე თვით შეირთო. მეფე ირაკლის
r 16 დაეზავა. მეფემან მისცა ჯამაგირად წელიწადში ხუთასი | თუ-
მანი. ხოლო წელსა ამასვე მეფემან იმერთამან დავით მოიყვა-
ნა სიძე თვისი რაქის ერისთვის ძე გიორგი სტანბოლიდან და
მისცა რაქის ერისთობად. მისრული რაქას, შევიდა ოსების
დასაპყრობელად. მისრული ღებს მოიკლა ოსთა მიერ.

§ 29

- წელსა 1786 მეფე ირაკლი წარვიდა განჯის დასაპყრო-
ბელად თვისითა მხედრობითა და ეგრეთვე რუსეთის მხედ-
რობითაცა, რომელნიცა იპოებოდნენ მას ჟამს ორი ბატალიო-
ნი იეგრისა. განჯის ციხეს მოადგა. შეამკირვა განჯა. განჯის
ხანმა ჯავადმა შემკირვებულმა ევედრა მეფეს და აღუთქვა
v 16 ხარიკისა მოცემა ყოველს წელს სამი ათასი თუმანისა. და | ეგ-
რეთვე მოვიდნენ წინაშე მეფისა ყარაბაღელნი მელიქნი სო-
მეხნი, რომელთაცა ენება აყრაჲ და დასახლება საქართველოსა
წინა თვისითა ელითა. მეფემან ირაკლიმ წარავლინა მათ ასაყ-
რელად ძე თვისი იულონ და თანა წარატანნა რაოდენნიმე
მხედრობანი საქართველოსანი. მუნ ყარაბაღის ხანი იბრემ
შემოება ზება წოდებულს ადგილსა. იძლივა ხანი ყარაბაღისა
იბრემ. მოსწყვიტნეს მრავალნი ყარაბაღელნი, ესრეთ შეშინდ-
ნენ რომელ შიშვნეულნი ერთმანეთს სოცდენ და იპყრობდნენ.
ჟი მოწყალება ღვთის, რომელ არცა ერთი კაცი არა მოკვდა
ქართველთაგანი, რომლისა გამო ქართველთა ვერღარა უსწვ-
r 17 რეს აყრაიჲ მათი | მიზეზის გამო, რომელ მუნ მყოფთ მხედ-
რობათა როსისათა მიუვიდათ ბრძანება უკუნ ქცევაჲ რო-
სიად, რომელნიცა აიყარნენ და წარვიდნენ. ამისმა მხილველ-

მან მეფემან ირაკლიმ მიუწერა ძესა თვისსა იულონს, რათა უკუნ იქცეს ბანაკადვე. მუის უკუნ ქცეული მოვიდა გამარჯვებული მამისა თვისისა თანა, გარნა მეფეცა ირაკლი აღიყარა და მოვიდა ტფილისსა.

§ 30

წელსა 1787 მოერთვა უკლე ანბავი როსით იპერატრიცას მიერ, ედ ძე შენი ანტონიო ვაკურთხეთ მიტროპოლიტად ნინო-წმინდისა, რომლისა გამო მეფე ირაკლი იქმნა მხიარულ და მიუბოძა ძესა თვისსა ანტონის ალავერდობაჲ და v 17 მიუწერა, რათა უკუნ იქცეს საქართველოდმდე, რომელიცა დაშთა შემდგომად წელი ორი როსიასა შინა.

§ 31¹

წელსა 1789 იქმნა სასწაული წის ნიკოლოზისა ესრეთ: კახეთს სოფელსა არტოზანსა ინება არხიმანდრიტმან შუამთისამან მოძღვართ-მოძღვარმან ნიკოლოზ ქობულ მდიენის ძემან აღშენება ეკლესიისა წისა ნიკოლოზისა, და ოდეს ჩადგეს საკირე ქვისა დიდი, შეგზავნეს კაცი ერთი, რათა აღაგზნას ცეცხლი; მსწრაფლ ჩამოიქცა საკირე იგი და დაიტანა კაცი იგი. მივიდნენ სოფელნი და მოჰყარეს ქვანი იგი, ჰგონებდენ კაცისა მის სიკვდილსა. |. ზი საკვირველი! ჰპოვეს კაცი r 18. იგი მრთელი და უვნებელი. ჰკითხვიდეს კაცსა მას: „ვითარ დაშთი მთლათ?“ ხოლო მან ჰრქვა მათ: „ოდეს საკირე იგი დამექცა, მაშინ მოვიდა ბერი ერთი მოხუცი და გარდამეფარა და დავშთი მშვიდობით“. ესე ქეშმარიტია, საცილის ნურავინ ჰგონებთ.

ხოლო წელსა 1788 მოკვდა დადიანი კაცია, და დაჯდა ძე მისი გრიგოლ. ხოლო წელსა 1791² აქორწინა დადიანი გრიგოლ მეფის ირაკლის პირმშო ძემან გიორგიმ ასულსა თვისსა ზედა ნინას, და წარიყვანა იგი დიდისა³ მზითვითა ოდიშს⁴.

¹ ამ პარაგრაფის დასაწყისში წაშლილია: „ხოლო წელსა 1790 გარდაიცვალა კათა“. ² პირველად დაუწერიათ 1789, შემდეგ წაუშლიათ და ზემოდან ტექტისავე ხელით გაუსწორებიათ 1791. ³ ტექსტში ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: პატივითა. ⁴ უკანასკნელი აბზაცი ტექსტში კიდევბა მოთავსებული გამოტოვების ნიშნით.

§ 32

ხოლო წელსა 1790 გარდაიცვალა მეფის იესეს ძე ანტონი კათალიკოზი ტფილისს მარტის 19, და დაფლეს მცხეთას. ხოლო მეფემან ირაკლიმ მიუწერა ძესა თვისსა ანტონის რუსეთს და მოიწვია იგი მუნით, რომელიცა მოვიდა როსით 1 სექტემბერს, და დადგინა იგი კათალიკოზად, რომელიცა აკურთხეს მცხეთას და იდღესასწაულეს დღესასწაულობითა დიდითა.

v 18

§ 33¹

წელსა 1791 მაისის 22 დღესა, ამალლებას, მზე დაბნელდა, და ესე იყო მომასწავებელი ტფილისის უბედურებისა, რომელ წელსა ამას გამოჩნდა ხოჯა ასტარაბათელი ყაჯარი ალა მაჰმად ხან, ძე მაჰმადასა ხანისა, და დაიპყრა სრულიად სპარსეთი და უწოდა თავსა თვისსა ხელმწიფედ პერანისად.

§ 34

ქ^დ წელსა 1791 მეფე დავით გარდააგდეს იმერთა და დასვეს არჩილის შვილი დავით მეფედ; ხოლო მეფე დავით მივიდა ახალციხეს, მუნ ძალი მოირთო ლეკთაგან, ჩამოვიდა იმერეთს, არჩილის შვილი გარდააგდო და თვით დაჯდა მეფედვე. ლტოლვილი² არჩილის შვილი წერეთელმან პაპუნამ შეიწყნარა, | მეფე ირაკლის შემწეობა სთხოვა. მეფემან ირაკლიმ თვისისა ქალის შვილობის მიერ შემწეობა აღუთქვა³ და წარავლინა შვილიშვილი თვისი იოვანე, კაცი მხნე და გოლიათი, და ეგრეთვე ქიზიყის მოურავი ზაქარია ენდრონიკას შვილი⁴ და ქალაქის მოურავი დავით ციციშვილი წარატანა სპითა თვისითა და ეგრეთვე თაგაურ-ქურთაულნი და ორი ზარბაზანი საქართველოს არტირელისა. მისრულთა ამათ მოეგება არჩილის შვილი; წარემართნენ დავით მეფესა ზედა. ხოლო დავით მეფემანცა მოიკრიბნა მხედრობანი იმერთანი და ჰყვა ლეკთაცა მხედრობად. მოსრულთა ურთიერთსაზედა,

¹ ტექსტში კიდებუა მოთავსებული. ² ეს სიტყვა ტექსტში კიდებუა მოთავსებული გამოტოვების ნიშნით. ³ ორი უკანასკნელი წინადადების გასწვრივ კიდებუა მოთავსებულია: ამა შლილობასა შინა მოკვდა წერეთელი პაპუნა, კაცი ძლიერი, რომელსა ფრიად ესვიდნენ იმერნი, და ჰყო გლოვა დიდი მეფემან დავით არჩილის ძემან. ⁴ ეს ორი სიტყვა სწერია კიდებუ.

ეწივნენ წყვერის ციხეს. იქმნა ბრძოლა ძლიერი ნოებრის 24¹,
იძლია დავით მეფე, ლტოლვილი² მივიდა ახალციხეს. მრავალნი სულნი იმერნი მოსწყვიტნეს და ტყვე ჰყვეს და დას-
ვს დავითვე მეფედ იმერეთისად, არჩილის ძე, ბრძანებითა მეფის
ირაკლისათა და აქორწინეს დადიანის კაცის ქალს მარიამზე.
ხოლო მხედრობანი საქართველოსანი მოვიდნენ გამარჯვებულნი.

§ 35

წელსა 1792 კ^დ დავით მეფემ მოირთო ძალი ახალციხის
თაშიდამ, ჩამოვიდა იმერეთს. იმერნიც მიერთვნენ რაოდენინმე
ჩინებულნი. მეფემან ირაკლიმ წარავლინა კ^დ ძე თვისი
ალექსანდრე ქართველითა და ლეკის ჯარითა. მისრულნი
ეწივნენ დავითს და დაამარცხეს³ ზორეთს. ლტოლვილი
დავით მეფე მივიდა ახალციხეს. ახალციხიდამ ჩამოვიდა ქართლს
მეფეს ირაკლის თანა. მან პატივსცა | დიდათ. მეფეს ირაკლის
შუამდგომლობა სთხოვა, რათა დააზაოს მეფე დავითს, არჩილის
შვილსა. მეფემან ირაკლიმ წარატანა თანა ძე თვისი ანტონი
კათალიკოზი, რომელიცა მისრულმან დააზაენა ესენი თანახმობითა
იმერთა სამღვდელთა და ჩინებულთათა. მეფეს დავითს არჩილის
ძეს დაუმტკიცეს მეფობა იმერეთისა და უწოდეს ტიტულად
სახელად მეფე სოლომან, დიდის მეფის სოლომანის
გამო, რომელმანცა იხსნა იმერეთი მახმედიანობისაგან
ძალითა ქ^{ეს}ითა. ხოლო დავითს გიორგის ძესა მისცეს სარჩოდ
სოფლებნი შესაფერნი და აფუცეს, რათა არღარა განიზრახოს
მეფობაჲ თვისი და იყოს მორჩილ მეფისა სოლომანისა, რომლისა
| გამო მეფემან სოლომან გამოართვა დავითს ძე თვისი
კოსტანტინე და ჰყო პატიმრად მუხურის ციხესა შინა რაქას
ყრმა წლისა 3, რომელიცა არა ესვა მასგან კიდე სხვაჲ ძე
ვაჟი.

§ 36

ხოლო წელსა 1792 სექტემბრის 20 იქმნა სასწაული ერთ-
წის ეკლესიასა შინა, თვით დღესასწაულსა წისა დიდისა მოწამისა
ევსტატისასა, რომელსაცა დღესასწაულობენ ერნი საქართ-

¹ უკანასკნელი წინადადება სწერია კიდევუ გამოტოვების ნიშნით. ² ეს სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევუ. ³ ტექსტში: და აამარცხეს.

ველოსანი დღესასწაულსა ამა წმინდისასა, რომელიცა ვიყავ
 მას ჟამსა მუნ. იქმნა ესრეთ: საყდრისა საშუალ აღმართულ იყო
 სვეტი ერთი ქვისა მაღალი, რომლისა სიმაღლე იქნებოდა 5 ადლი
 ქართული, ხოლო სიმსხო მისი ერთს ადლზედ მეტი განითა,
 r 21 რომელსაცა ზედა მთავარ დიაკონი აღვიდოდა დღესასწაულში
 და წარიკითხევდა წმინდასა სახარებასა. ესე სვეტი გარ-
 დაიქცა წირვაზედ მდგომს ხალხში, რომლისა ქდევა არა იყო
 ხალხისა გამო, ეგოდენ იდგნენ ხალხნი. ჰი, საკვირველი! არცა
 ერთსა ხალხთაგანსა ევნო რაჲმე, არამედ უვნებელად დაეცა
 მიწასა ზედა. ესე ქეშმარიტად ჩემის თვალთ მინახავს იმ
 დღესასწაულს მყოფს.

§ 37

წელსა 1792 გამოჩნდა კუდიანი ვარსკვლავი აღმოსავლეთის
 მხარეს, დღისით, თებერვლის 6. ყაჯარმა ალა მაჰმათ ხანმან
 v 21 დაიპყრანა დაშთომილნიცა ნაწილნი სპარსეთისანი და | უწოდა
 თავსა თვისსა ყეენი და განძლიერდა ფრიად. ხოლო წელსა ამას-
 ვე ოდიშელთ გარდაგდეს დადიანი გრიგოლ გელოვანმან ქაიხოს-
 რომან, მობირებულმან მეფის სოლომანისაგან, და დასვა დადია-
 ნად ძმა მისი მანუჩარ. ხოლო წელსა ამასვე წარვიდა დავით
 მეფე იმერთა ახალციხეს კდ დასაპყრობელად იმერეთისა და
 მოკვდა მუნ ყვაილითა. ხოლო წელსა ამასვე ლტოლვილმან
 დადიანმან გრიგოლ მოირთო ძალი აფხაზთა და სევანთაგან,
 მივიდა, გარდაადგო მანუჩარ და დაიპყრა კდ ოდიში. ლტოლ-
 ვილი მანუჩარ მივიდა მეფეს სოლომანთანა. მეფე სოლომანმა
 შეიჭრიბნა თვისნი მხედრობანი, მიუხდა გრიგოლს. შეებნენ
 r 22 გრიგოლს. დაუმარცხდა, | გრიგოლ ლტოლვილი ჩავიდა ფოტს
 სახლეულთ თვისით და იყო ჟამ რაოდენმე. კდ დასვესვე
 მანუჩარ დადიანად. ხოლო წელსა 1794 მეფემან სოლომან
 გარდაგდო გურიელი ვახტანგ¹ და დასო მამია გურიელად.
 წელსა ამას განუყო მეფემან ირაკლიმ მამულნი ძეთა თვისთა
 საბატონისშვილოდ, რომლისა გამო აღდგა შფოთი მეფისა
 ირაკლის სახლში ძმათა შორის².

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში ზის გამოტოვების ნიშანი, ხოლო კიდევ
 ამავე ნიშნით სწერია: „და მოვიდა მეფეს ირაკლისთან, რომელმანცა პატივსცა“.

² ამ პარაგრაფის დასაწყისის გასწვრივ, კიდევ, მოთავსებულია კუდიანი ვარსკ-
 ვლავის გამოსახულება—ადამიანის თავი მარჯვნივ წარხიდული კუდით.

§ 38

ხოლო წელსა 1795 ხოჯა ალა მამათ ხან ყაჯარი მო-
ვიდა სპითა თვისითა, მაისში, ყარაბაღის ციხეს შუშის მოადგა.
4 თვე ადგა, შუში ვერ აღიღო. დიდათ გამაგრდა იბრეიმ
ხანი შუშისა. ენება უკუნ ქცევა, გარნა განჯის | ხანმა ჯავად- v 22
მა, რომელმანც იძულებულმან მოიყვანა ტფილისსა ზედა წი-
ნააღმდგომობისა გამო მეფისა, რომელიცა მტერობდა მეფესა
ირაკლის. მეფე არ მომლოდნე მოსვლისა მისისა, რომელიცა
იყო მას ჟამსა უთადარიკოდ და ეგრეთვე წარავლინაცა კაცი
რუსეთად, რათა ტრაქტატისა გამო მათისა შეცათ მფარვე-
ლობად და სთხოვა ჯარი შესაწევნელად, რომელთაც აღუთქვეს
მოცემად და ვერ ჰყვეს აღნათქვამი თვისი. ამისმა მხილველმან
მეფემან ირაკლიმ მოუწოდა იმერთა მეფესა სოლომანს მხედ-
რობითა თვისითა და მოვიდაცა მცირითა სპითა თვისითა.
ხოლო ალა მამათ ხანმან აბირა მეფე მორჩილებასა¹ და ზავსა r 23
ზედა და აღუთქვაცა მიცემა განჯისა, ერევნისა, ყარაბაღისა,
შაქისა, შირვანისა და მართებლობაცა ადრიბეჯანისა². თუმ-
ცა ლა სწადდა მეფესა ესევეითარნი სასარგებლონი თვისისა
ქვეყნისანი, გარნა ვინაითგან იყო ფიცითა ქრისტიანულითა
შეკრულ იპერატრიცა ეკატერინესადმი³, არა ინება ტეხა
ფიცისა, არამედ განემზადა ბრძოლისადმი მისისა. წარმომარ-
თებული ალა მამად ხან მოვიდა და დაიბანაკა 30000 კაცითა⁴
სოღალულსა შინა. ხოლო დღესა მეორესა განვიდნენ მეფე
ირაკლი და სოლომან ბრძოლად მისდა, რომელთაცა არა
ჰყვათ⁵ სპანი უფროს ორი ათასისა კაციცა. იბრძოლეს დღე
იგი. ხოლო დღესა სამშაბათსა, | სექტებერსა 11 კდ შეიბნენ v 23
შავნაბადაზე, და⁶ იძლივნენ მეფენი სპარსთაგან. აღიღეს ქა-
ლაქი ტფილისი, მოაოხრნეს წმინდანი ეკლესიანი, იავარ ჰყვეს
ხალხნი; აოტნეს, მოსწყვიტნეს და ტყვე ჰყვნეს. მოწვეს ტფი-
ლისი⁷ და ეგრეთვე საუნჯეცა მეფისა ხელთიგდეს. მაშინ

¹ ტექსტში: მორჩილე მორჩილებასა. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „გარ-
ნა“. ³ ტექსტში: ეკატერინესადმი. ⁴ ტექსტში ორი უკანასკნელი სიტყვა მოთავსებუ-
ლია კიდევ გამორთვების ნიშნით. ⁵ ტექსტში: ჰყვათ. ⁶ ტექსტში 4 უკანასკნელი
სიტყვა მოთავსებულია კიდევ. ⁷ ტექსტში ეს ორი სიტყვა მოთავსებულია კი-
დეზე. შემდეგ ტექსტისავე ხელით, მაგრამ სხვა მელნით მიწერილია: „და
სხუათა გარემოთა ვერარაჲ ავნო, თუმცაღა არაგუსა ზედა გაგზავნა რაოდენიმე
მხედრობანი შესაპყრობელად მეფისა, გარნა იძლივნენ ბულაჩაურში არაგუშლთა,
ყშაველთა და შამშადანელთაგან და უკუნ იქცნენ ვერარის მყოფელნი“.

დაიკარგა წმინდა იგი მკლავი ევსტატის მოწამისა დიდის ერთაწმინდისა¹, რომელიცა ჰკურნებდა პირად-პირადთა სნეულთა, და ხატი მეტეხისა ღვთისმშობელისა. ალა მაჰმად ხანმა დაჰყო ღღენი 8 და უკუნ იქცა სპარსეთადვე. მისრული სპარსეთს, წარემართა ხორასანსა ზედა და მისრულმან აღილო ქალაქიცა მაშათი ხორასნისა. კდ ამავე წელსა მსმენელმან
 x 24 იპერატრიცამ მოუბოძა მეფესა ირაკლის | შემწედ ორი ბატალიონი—ერთი გარნადირისა და მეორე იეგირისა და არტირელია. და იწყო მეფემან შენობა მოოხრებულისა ტფილისისა², და განამზადაცა იპერატრიცამ რუსთა მხედრობაჲ საბრძოლველად ალა მაჰმად ხანისად, რათა ეზღვია სისხლი ქართველთა.

§ 39

ხოლო წელსა 1796 მეფე ირაკლიმ მოიკრიფნა მხედრობანი თვისნი და წარვიდა განჯის დასაპყრობელად, რომელიცა ჟამსა მას შერთდა იბრეიმ ხანსა ყარაბაღისა. და მოადგნენ განჯას. ხოლო ჟამსა მას მოერთო ანბავი, მაისის 3, დარუბანდით მეფესა ირაკლის ღრაფის ზუბოვის ღიანარაღ-შეფისაგან, ვდ იპერატრიცამაო წარმომავლინაო სპარსეთისა დასაპყრობელად ოცდა ათი ათასითა მხედრობითაო, რათა ეაზღვიო სისხლი ტფილისისა და უპატოება შენი სპარსთა³, რომ-
 v 24 ლისა გამო მეფე ირაკლი იქმნა | მხიარულ უზომოდ და მადლობელი ღვთისა. ხოლო ზუბოვმან გამოსრულმან დარუბანდით დაიპყრნა სრულიად შაქი, შირვანი ვიდრე თალიშადმდე და დადგა ქოინა-შამახიად წოდებულსა ალაგსა. ხოლო მეფემანცა ირაკლიმ დაჰყო ხანი განჯას გარემოდგომა მისი სამი თვე, რომლისა გამო შემჰკირვებული ჯავად ხან ევედრე იბრეიმ ხანსა, რათა დააზაოს მეფესა და მისცეს ხარკი დაღებულის თვისი ყოველსა წელსა. მსმენელმან იბრეიმ ხანმან იურვა მეფესთან მახმადიანობისა გამო ჯავად ხანისა და დაზავა მეფესა, და მოსცა მეფესა წარსხმულნი ტყვენი ტფილისისანი შეიდასნი სულნი მუნ მცხოვრებითა ტფილისის მოქალაქეთა თათრითა, რომელიც
 x 25 ჰყვა მას ციხეს შინა განჯისასა ტყვედ. და | მოიქცა მეფე ირაკლი

¹ ტექსტში ეს ორი სიტყვა კიდევა მოთავსებული. ² უკანასკნელი 6 სიტყვა სწერია კიდევ. ³ უკანასკნელი დამოკიდ. წინადადება სიტყვებიდან: „რათა ეაზღვიო...“ ტექსტში მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების ნიშნით.

გამარჯვებული ქართლსა¹ ხოლო წელსა ამასვე იქმნა იმერეთ-
სა შინა აღრეულებაჲ: ენებათ რომელთამე ჩინებულთა იმერთა
გარდაგდება მეფისა სოლომანისა თანახმობითა გრიგოლ და-
დიანისათა, რომელიცა იყო მას ჟამსა განძებულ დადიანობი-
საგან, და დასმაი მეფის სოლომანის შვილისშვილის გიორ-
გისა¹, ძისა ალექსანდრესი, გამეფებაჲ. ამისმა მსმენელმან მე-
ფემან სოლომან შვიპყრა გიორგი ალექსანდრეს ძე და პატი-
მარ ჰყო ციხესა შინა მუხურისასა. ხოლო წელსა ამასვე მო-
ვიდა ლტოლვილი დადიანი გრიგოლ მეფისა ირაკლის თანა
თელავს, რომელმანცა პატივ ჰსცა ფრიად და აღუთქვაცა
დაზავება მეფე სოლომანთანა. და იყო | თვე სამი მეფესა თანა. v 25
ხოლო მეფემან ირაკლიმ წარავლინა დადიანი გრიგოლ მეფისა
სოლომანისათა და მიუწერა²ცა, რათა აგოს კვალად დადია-
ნადვე, რომლისა გამო მისრული გრიგოლ შეიწყნარა მეფემან
სოლომან და ენება რათა ჰყოს დადიანად, გარნა არმნებებელ-
მან წერეთელმან ქაიხოსრო პაპუნას ძემან არა აუფლა მეფე,
რათა ჰყოს დადიანად გრიგოლვე. მაშინ მიუწერა დადიანმა
გრიგოლ ოდიშართა და აბირნა ერთგულებასა თვისა, რომელ-
თაცა ოდიშელთა მისცეს პირი მტკიცე, გამოვიდნენ ჩინებულ-
ნი ოდიშელნი და წარიყვანეს გრიგოლ ქუთაისიდამ და ჰყვეს
დადიანად. თუმცალ მეფემ იწყინა საქმე ესე და შეიკრიბნა
მხედრობანი და წარემართა ოდიშსა ზედა, გარნა ვერა-
რის | მყოფელი მიიქცა უკუნ³. მაშინ ოდიშელთა ფიცეს r 26
ერთგულებასა ზედა გრიგოლისასა, დაშთნენ მიერ ჟამითგან
მყუდროდ. ხოლო დადიანს მანუჩარს მისცეს მამულნი სარ-
ჩოდ³ კმად საყოფელად.

§ 40

ხოლო წელსა 1796 წარმოავლინა ზუბოვმან მხედრობანი
ექვსნი ათასნი დასაყენებლად ქართლს, წინაძლომითა ღიანა-
რალ კორსიკოვისითა, რომელსა ეწოდა ალექსანდრე მიხაი-
ლიჩი. მოსრულმან აღიღო განჯა უომრად სექტემბრის 26 და
დაუტევა პოლკი ერთი იეგრისა და არტერელია, და დანაშთო-
მითა სპითა მოვიდა ტფილისს და დადგა მუნ. ხოლო წელსა

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „გამ“. ² ამ სიტყვის შემდეგ
ტექსტში წაშლილია „მამა“. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „დამ“.

v 26 ამასვე გარდაიცვალა იპერატრიცა ეკატერინა ნოენბრის 6, | და დაჯდა ძე მისი პავლე იპერატორად. ამან უკუნ აქციენა მხედრობანი რუსეთისანი დარუბანდით და ქართლით. ხოლო წელსა ამასვე იქმნა სიყმილი ფ^დ ქართლსა, განჯა-ყარაბაღსა და შაქი-შირვანში, ესრეთ რომელ კოდი პური ძლივლა იპოებოდა და იყიდებოდა ერთს თუმნად.

ხოლო წელსა ამასვე 1796 გამოჩნდა სპარსეთის მხარესა დილასა განთიადსა ზედა ვარსკვლავი ერთი ცეცხლის ფერი და კუდგრძელი მფრინავი, მსგავსი შუშუნისა. წარმოსრულმან მუნით ვარსკვლავმან ამან გამოვლო ზღვა კასპიისა, შუას დღისას იხილეს მოფრინვალე ესე ვარსკვლავი ქალაქსა ასტრახნისასა, ხოლო სამხრობისა ქამსა იხილეს ქალაქსა მოსკოვს და სალამოსა ქამსა¹, დროსა ჩასვლისა მზისასა, იხილეს ქალაქსა პეტერბურხსა, რომელმანცა გარდავლო თავსა სახემწიფო სასახლისასა, მივიდა ციხესა პეტერბურხისასა, სასაფლოსა რუსთა იპერატორთასა, და უჩინო² იქმნა მუნ. ესე იყო თვესა აგვისტოსა რიცხვსა³. ხოლო შემდგომად ამავე წელსა თვესა მესამესა ამის ხილვისასა⁴ ეკატერინა ჯელმწიფე გარდაიცვალა ნოენბრის 6, და ძე მისი პავლე გახელმწიფდა⁵.

§ 41

წელსა 1797 კ^დ ალა მაჰმად ხან მსმენელი რუსთა უკუნ ქცევისა წარმოემართა საქართველოსა ზედა ძლიერისა სპითა. შუშის მოვიდა. შუშის ხანი იბრეიმ შეუშინდა, განივლტო და მივიდა ქარში. ხოლო ალა მაჰმად ხანმან აღილო შუში და
r 27 და|დგა, განმზადნა მხედრობანი თვისნი და გაჰყო ორად, ენება, რათა ერთი კერძო წარმოეველინა ქართლზე და ერთი კახეთს ზედა, რომელსაცა ენება მოოხრება სრულიად⁶. ხოლო ღმერთან უქმ ჰყო განზრახვა მისი, რომელიცა ღამესა მას ივნისის თვეს 12 მოკლა ალა მაჰმად ხან ციხესა შინა შუშის ყარაბაღში⁷ ფარეშმან თვისმან მძინარე მობირებითა სადუხ

¹ აშ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „შთასვლისა“. ² რიცხვი ტექსტში მოყვანილი არ არის. ³ უკანასკნელი სამი სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁴ უკანასკნელი აბზაცი ტექსტში მოთავსებულია კუდიანი ვარსკვლავის გაზოსახულებასთან ერთად r 26 გვერდზე, კიდებზე. ⁵ უკანასკნელი 4 სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდებზე გამოტოვ. ნიშნით. ⁶ უკანასკნელი 7 სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდებზე გამოტოვ. ნიშნით.

ხან შალალისათა, და განარინა ღმერთან ქართლი და კახეთი
ოხრებისაგან.

სასწაული წისა დიდისა მთავარ მოწამისა გიორგისა ხატისა
ალავერდისა მიერ.

მნება წისა მის ხატისა დამალვა მეფის ირაკლის ძეს
კათალიკოზს და ალავერდელს ანტონის, რომელიცა მას ეამს ესე
ორნივე ეპარხიანი მას ეპყრეს, და არა ინება ხატმან მან და-
შალვა თავისა თვისისა, და რაოდენიცა შეუქმნეს ლუსკუმა
ჩასასვენებლად, რაოდენიცა დიდი უქმნეს, ეგოდენ პატარა მოუ- v 27
ვიდა ხატსა მას. ხოლო ყოფასა ამას ეკლესიასა შინა მისვე ალა-
ვერდს განკვირვებამან მოიცვნა ყოველნი კრებულნი ამისნი და
თვით კათალიკოზი ანტონიცა. მყის თანდვე მყოფსა ეკლესიასა
შინა მიუვიდა მახარობელი დიმიტრი გურამისშვილი მილახვარი
მეფისა ირაკლისა გაგზავნილი მის მიერ და აუწყა სიკვდილი
ალა მაჰმად ხანისა. ხოლო მსმენელი კათალიკოზი დავარდა
ხატისა მის წინა და ჰმადლობდა² ღმერთსა², და აღივსნეს სი-
ბარულითა გამოუთქმელითა. ხოლო ზურგი ხატისა მის მოს-
კედა ვეცხლითა და დააწერა ყოველი ესე სასწაული და დახს-
ნა საქართველოსა მის მიერ მეფის ძემ კათალიკოზმან ანტო-
ნიმ. ხოლო წელსა ამასვე | 1797 დასვეს სპარსთა ყენად ძმის- r 28
წული⁴ ალა მაჰმად ხანისა ბაბახან, რომელიცა ჰყვა მას მემკ-
ვიდრედ თვისად. ხოლო ამას ჰყვა ყაზმინს ყოველნივე მძევალ-
ნი სპარსეთისანი, და მის ძლით ვერლარა იუფლეს სპარსთა
წინააღმდეგობაიჲ მისი და აღიარეს ხელმწიფედ. ხოლო
წელსა ამასვე იქმნა ესეცა უბედურებაჲ ქართლისა, რომელ
გაჩნდა ეამი მომსვრელი ტფილის, ქართლს და კახეთს და
მოსწყვიტნა მრავალნი სულნი, და იყო თვე ოცი ესე ქირი.

§ 42

წელსა 1798 მეფე ირაკლი დასნეულდა მოხუცებულებისა
გამო წყლის მანკიერებით და იყოფოდა | თელავს და მიცვალა v 28
მუნ წლისა 80, რომელმანცა იმეფა წელი 54⁵, იანვრის 11.

¹ ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ² ტექსტში „მაჰდ-
ლობდა“. ³ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁴ ტექსტში ამ სიტყვის
შემდეგ ზემოდან ჩაწერილია „მისი“. ⁵ უკანასკნელი 7 სიტყვა ტექსტში კიდევ
მოთავსებული გამოტ. ნიშნით.

ხოლო ძემან მისმან პირშომან გიორგიმ მილო მეფობა მამისა თვისისა შემდგომად, მყოფმან მას ქამსა ყაზახსა შინა, იანვრის 14, დღესასწაულსა წისა მოციქულისა ნინა ქართველთ განმანათლებელისა დღესა, და დალოცეს ქართველთა მეფედ თვისად და ჰფუცეს ერთგულებასა მისსა ზედა. მოსრულმან¹ ყაზახით გაგზავნა გვამი მეფისა ირაკლისა და დაფლა მცხეთას სამარხოსა მეფეთასა. ზოლო წელსა ამასვე განძლიერდნენ ფრანკუცნი, წარგზავნეს რესპუბლიკამან სარდალი თვისი ღიანარაღი მონაპარტე დოსკანელი მხედრობითა ოცი ათასითა. მივიდა, ეგიპტე აღიღო. მუნ ვეზირი უსუფ ფაშა დაამარცხა, იერუსალიმიც აღიღო და მოილოცნა წმინდანი ადგილნი, რამეთუ იყო ესე სარწმუნოებით ლათინი, და მიაართო შესაწირავნიცა² და უკუნ იქცა ეგიპტედვე, აღიღო სიმდიდრე ეგიპტისა და უკუნ იქცა ფრანკიადვე. მისრულმან ფრანკიად კ'დ განახვნა ეკლესიანი და აღმართნა ხატნი და ჯვარნი, რ'ოდეს ფრანკელთ მოეკლათ მეფე თვისი ლუდოვიკ 16 ბორბონი, მიერ დღითგან დაეხშოთ ეკლესიანი და მოეწყვიტათ ეკლესიის მოწესენი და გამდგარიყვნენ ქრისტიანობისაგან. ამან მონაპარტემ კ'დ აგო პირველსავე სარწმუნოებასა ზედა და აღიდა ამით სახელი თვისი ყოველსა ევროპასა შორის.

§ 43

ხოლო წელსა 1798 ბაბახან ყეენმან წარმოუვლინა ელჩი
 v 29 მეფესა გიორგის, ზავი და | შვილი სთხოვა მძევლად. მეფემან გიორგიმ წარუვლინა ძღვენნი და სიმამრი თვისი გიორგი ციციშვილი სარდალი, რათამცა ზავ ჰყოს მისთანა. ზოლო ოდეს მივიდა გიორგი ციციშვილი ელჩითა მაჰმად ხან ყაჯარითურთ ფანბაკს, მუნ ესმათ ანბავი სპარსთა აღრეულებისა, რამეთუ ბაბახანს მოსრულსა აღრიბეჯანსა შინა ხოის ესმა განდგომილება ძმისა მისისა უსეინ ყული ხანისა, რომელიცა მყოფობდა მაშინ არაყსა შინა. და ამა აღრეულების გამო ბაბახან მიქცა არაყადვე. მსმენელი ამისი ციციშვილი სარდალი გიორგი უკუ მოიქცა ერევნის სამზღვრით, ზოლო მაჰმად ხან მუნითგან განუტევა ბაბახანისა თანა მშვიდობით. შემდგომად
 r 20 მეფემან გიორგიმ | წარგზავნა როსიად ავალიშვილი გიორგი

¹ ტექსტში: მოსრულმან, ² უკანასკნელი 3 სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

ივანე მეითრის ძე და წარატანა თანა წიგნი მისართმეველად იპერატორ პავლეს თანა, და მიუწერა მუნ მყოფს დესპანსა თავადსა მანდატერსა თვისსა¹ ჰავქავაძე გარსევანს, რომელიცა იპოებოდა მუნ კარსა ზედა წარგზავნილი მეფის ირაკლისაგან დესპანად, რათა იყოს კ'დ დესპანადვე კარსა ზედა, და ამცნო რათა ითხოვოს მეფისათვის მშვიდობით დაცვაჲ და მფარველობა, ვითარცა წერილ იყო ტრაქტატსა შინა მეფის ირაკლისასა და იპერატორსა ეკატერინესაჲსა. მიმართმევთა ამათ როსისა კარსა ზედა თხოვისამებრ მეფისა² უბოძა იპერატორმან პავლე მეფესა ტახტი, გვირგვინი, სკიპტრა, ჭმალნი, | დრო- 30 შა და ლურჯი კავალერია ანდრია პირველწოდებულისა და ეგრეთვე მეუღლესა მეფისასა დედოფალს მარიამს ციციშვილის ასულს უბოძა იპერატორსამ მარიამსა კავალერია წ'ისა ეკატერინასი, კაბა და ჯილა, ხოლო პირმშოსა ძესა მეფის გიორგისასა დავითს უბოძა მემკვიდრეობა³ საქართველოსა⁴ მამის შემდგომად და ანას კავალერია, რომელიცა მას ჟამსა იყო სამსახურსა შინა იპერატორისასა და იყო ღიანარაღ-მაიორი, რომელიც ახლად⁵ მოსული რუსეთიდან იპოებოდა მამისა წინაშე, და ეგრეთვე უბოძა მცველად მეფესა ერთი პოლკი იეგორისა 17 წინაძღომითა ღიანარაღ ლაზარევისათა და დესპანად | დეისტიტველნი სტატკის სოვეტნიკი კავალინცკი. r 31 ესენი წარმოემართნენ და მოვიდნენ ტფილის თავადის⁶ გარსევან ჰავქავაძითურთ წელს 1799, აგვისტოს 2. მომსვენელმან მეფემან იდღესასწაულა⁷ დღე იგი. მაშინ მოსრულ იყო ელჩიცა სპარსეთისა და აბირებდა მეფესა თვის კერძო, რომლისა გამო მეფემან გიორგიმ აღირჩივა რუსეთის იპერატორისა საფარველი ერთსარწმუნოებისა გამო, ვიდრე შეერდომომა მახმედნიანთა ქვეშე. ხოლო მოსრულმან ელჩმან დაჰყო რვა თვე ტფილის და უკუნ იქცა. ხოლო წელსა ამასვე, დეკემბრის 5, იდღესასწაულა⁷ დღე იგი მეფემან დღესასწაულებითა დიდითა და მილო ნიშანი იგი ბოძებულნი იპერატორისაგან და გარდაიხადა დღესასწაული | იგი ეკლესიასა შინა v 31

¹ უკანასკნელი სამი სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: უბოძა მეფესა. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ქართლისა. ⁴ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი.

⁵ ტექსტში: ახლად. ⁶ ეს სიტყვა გამოტ. ნიშნით სწერია კიდევ. ⁷ ტექსტში: იდღესასწაულ.

ანჩისხატისასა, სადაცა ასვენია ხატი იგი საკვირველი ხელით უქმნელისა მაცხოვრისა¹, და გარდაიხადა ძმამან მისმან ანტონი კათალიკოზმან. ხოლო დღესასწაული² ესე იყო მოქალაქეთა შორის 8 დღესა. და მიუბოძესცა წყალობა იპერატორისა სხვათაცა ძეთა მეფისათა და ჩინებულთა თავადთა კარის კაცთა მეფისათა. მსმენელთა ძმათა მეფისა გიორგისათა აღადგინეს შფოთი მემკვიდრე ჰყოფისათვის დავითისა, ვინაითგან მეფესა ირაკლის განეწესებინა უჯეროდ, რათა ძმათა ზედა ჩამოსულიყო მეფობაჲ ბირებითა დედისა მათისა დარეჯან დედოფლის გამო, რომელი იყო დედის ნაცვალთა მეფისა გიორგისა და
 r 32 სძულობდა გერსა თვისსა და სდევნიდა მიმდგომთა მისსათა თავადთა და აზნაურთა, და იყო მარადის³ შფოთსა და შეწუხებას შინა დროსვე ბატონიშვილობაშივე, ბირებითა⁴ ძისა⁵ მისისა ვახტანგისათა, რომელიცა უყვარდა მას ფ⁶დ, და სდევნიდა ძმასა თვისსა გიორგის ფრიად⁷. ხოლო ეს ვახტანგ იყო მეშფოთე⁸ რომელიც ექმნა მიზეზ შფოთი ამისი უბედურებად ოჯახსა საქართველოს მეფისასა დამაქცეველად. ხოლო წელსა ამასვე შეიკრიბნა მეფემან სოლომან მხედრობანი თვისნი იმერნი და არა დასცხრა ესეც ბოროტებისაგან, ა⁹დ მივიდა ოდიშს და მოწვა სრულიად, გარნა დადიანს გრიგოლს⁹ ვერა რაა აენო.

v 32

§ 44¹⁰

ხოლო წელსა 1800 ბაბახან ყეენმან¹¹ თვისი სარდალი წარმოაგლინა, მოვიდა ნახჩევანს. მეფეს გიორგის ძმამან თვისმან ალექსანდრემ უღალატა, წარვიდა და მივიდა ნახჩევანს სარდლისა წინაშე. მას ეამსა კ¹²დ უკუნ იქცა სარდალი სპარსეთადვე, ხოლო ალექსანდრე დაშთა მუნ ვერა რაჲსამე

¹ ეს სიტყვა ტექსტში კიდებოდა მოთავსებული გამოტ. ნიშნით. ² ტექსტში დღესასწაული. ³ ტექსტში: მარადისი. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ძმისა. ⁵ ეს სიტყვა კიდებოდა მოთავსებული გამოტ. ნიშნით. ⁶ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁷ უკანასკნელი 6 სიტყვა კიდებოდა მოთავსებული გამოტ. ნიშნით. ⁸ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „აპარტავანი, ყოფაქცევითა დედათაგანი და იყო საჭურისიცა“, შემდეგ კიდებოდა: „ხოლო მე ვდუმებ სხვათაცა აუგთა მისთა, რომელიცა არა აღიწერების კაცობრობის მიერ“. ⁹ ტექსტში ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: არა რაა აენო. ¹⁰ მოთავსებულია კიდებოდა. ¹¹ ტექსტში: ყეენმან.

მყოფელი. ალექსანდრე ნახჩევანიდამ უკუნქცეული მივიდა ყარაბაღის ხანთან იბრემთანა. ხოლო მას ჟამსა ბუნძახის ერისთავიცა ომარ¹ ჩამოვიდა ქარსა თორმეტი ათასითა მხედრობითა. მსმენელი ამისი ალექსანდრე წარვიდა ყარაბაღით² ქარში და მივიდა მისთანა, აბირა და აღუთქვა მრავლი- r 33
სა მიცემაჲ ტყვისა და საქონლისა. ხოლო წელსა ამას 1800³ გამოჩნდა ნაწილი წისა მთავარ მოწამისა გიორგისა მკლავი. ხოლო წელსა ამას 1800⁴ ინება მეფემან გიორგიმ მოქედა ხატისა წისა მთავარმოწამისა გიორგისა, ბოქორმად წოდებულისა, რომელიცა ასვენია თელავს წმიდის მოწამის ქეთევან დედოფლის ეკლესიაში, რომელიცა იყო ძველად მოქედნილ, გარნა სიძველისა გამო არღვის ახსოვდა ნაწილი მის შორის. და ჰკურნებდა მრავალთა სნეულთა და უძლურთა და სულთა უკეთურთა. ხოლო აჰყარეს რა ვერცხლი იგი, ჰპოეს მკერდსა მას შინა დაფარული მკლავი წმინდისა, რომელიცა მოსქედა მეფემან ძვირფასად და | შთაასვენა კდ ნაწილივე ხატსა მას v 33
შინა, რომლისა ძლითა და სასწაულობითა იძლივა ომარ ხან, რომელსაცა დღესასწაულობენ⁵ დღესასწაულსა მისსა ერნი კახეთისანი ნოებრის 10⁶. ხოლო მისრულმან მეფის ძემან ალექსანდრემ წარმოიყვანა ომარ ხან და განვიდა ალაზანსა, ენება რათა შემოადგეს ტფილისსა და აღიღოს ტფილისი და წარსწყმინდოს ძმა თვისი გიორგი, რომელიცა მას ჟამს სნეულობდა და მდებარე იყო წყლის მანკიერებით. მეფე გიორგიმ მსმენელმან ამისმან მეფემან მიუწერა ძესა თვისსა ბაგრატს, ზანიშინსა კახეთისასა, რათა შეკრიბოს კახთა მხედრობაჲ და შერთდეს უფროსსა ძმასა თვისსა იოვანეს ფელციხმესტრსა, ესე იგი თოფჩიბაშსა⁷, რომელსაცა⁸ წარატანა თანა ტფილისით ორნი ბატალიონნი რუსთა მხედრობისა და ორნი ზარბაზა- r 34
ნიცა საქართველოს არტირელისა წინაძლომითა ღიანარალ ლაზაროვისა და ღიანარალ გულაკოვისთა. ამათ მისრულს ქიზიყს შეეყარა⁹ მეფის ძე ბაგრატცა მხედრობითა თვისითა

¹ ეს სიტყვა ტექსტში სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ² ეს სიტყვა ტექსტში სწერია კიდებუ. ³ უკანასკნელი სამი სიტყვა და ციფრი მოთავსებულია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ტექსტში: დღესასწაულობენ. ⁵ უკანასკნელი დამოკიდ. წინადადება მოთავსებულია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁶ უკანასკნელი სამი სიტყვა სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁷ ამ სიტყვის შემდეგ გამოტოვების ნიშანია, ხოლო კიდებუ ამავე ნიშნით სწერია: წარგზავნა ქიზიყს. ⁸ ტექსტში: შეყრა.

- ზემო კახითა, თუშ-ფშავ-ხევსურითა. წარემართნენ და მივიდ-
ნენ წინა მხარს, ძველს ანაგად წოდებულსა ადგილსა¹, რომე-
ლიცა შორავს ქიზიყსა ორითა უკმე ფარსანგითა. ხოლო ომარ
ხანცა გამოსრულმან დაიბანაკა ყარაღაჯ წოდებულსა ადგილ-
სა, რომელიცა შორავს ძველს ანაგასა ერთითა უკმე ფარსან-
გითა. ენებათ უკმე ადგილსა მას ომი, გარნა არამნებელი ომარ
ხან აღიყარა ლამესა მას² და წარემართა უკანა მხრისა გზით
v 34 დასაპყრობელად საგარეჯოისა და გარემოთა სოფლებთა,
რათა ჰყონ³ იგი სადგურად თვისად და ეოხრებინა გარემონი
სოფლებნი. მსმენელნი მეფის ძენი შეუდგნენ უკანა რუს-
ქართველითა, ეწივნენ იორსა ზედა ნიახურად წოდებულსა⁴
ადგილსა. მუნ შეიბნენ; იქმნა ბრძოლა ძლიერი ვიდრე სამ
საათადმდე. იძლივნენ ლეკნი ომარ ხანითურთ და ეგოდენი
მოსწყვიტნეს, რომე რიცხვი არ შეიგებოდა. რუსნი უკმე
იყვნენ ხუთასნი კაცი, ხოლო ქართველნი და კახნი ათას
ხუთასნი, და ზარბაზანი აქვნდათ ექვსნი⁵, რომელნიცა ძალ
გულისა თვისისა და მინდობილნი ღვთისანი კახნი თავად-
ნი და გლეხნი იყვნენ მას დღესა შინა მხნედ ვითარცა ლომნი.
r 35 ეჭა, მოწყალებასა მღვთისასა, რომელ არცა ერთი კახთა
თავადთაგანი იქმნა დაკლებულ სიკვდილითა, თვინიერ ოცდა-
ათისა კაცისა გლეხისა და მთის კაცისა და ეგრეთვე რუსთი-
ცა⁶ თვინიერ ორისა სალდათისა. ესე ბრძოლა იყო ნოებრის 7,
სალამოს, დღესა ოთხშაბათსა, რომელი განთენდებოდა დღე-
სასწაული მთავარანგელოზთა მიხაილ და გაბრილის კარებსა.
ამან მოსცა შეწევნა კახთა და მფარველობა და ძლევა მტერ-
თა⁷, თუცა და ლამემან უსწრო, ღამით გარდიხვეწნენ
ლეკნი, თვარ ვჰგონებ ვერცა და ერთი განერებოდა. იალაფეს
ბანაკი მათი და ტყვე ჰყვეს მრავალნი, გარნა თუშნი უმეტეს
იყვნენ მხნედ და მეწინავედ მბრძოლნი, რომლისა ქება კაც-
თაგან შეუძლებელ არს. ხოლო ომარ ხან ძლეული მივიდა
განჯას; მუნ ჯავათ ხან შემოება და დაამარცხა. ხოლო მუ-

¹ ეს სიტყვა სწერია კიდებე გამოტ. ნიშ. ² ეს ორი სიტყვა სწერია კიდებ-
ზე გამოტ. ნიშ. ³ ამ სიტყვის ნაცვლად ჯერ დაუწერიათ „ჰქონოდა“, რომელიც
შემდეგ წაშლიათ, ხოლო მის გასწვრივ კიდებე დაუწერიათ „ჰყონ“. ⁴ ამ სიტყ-
ვის შემდეგ წაშლილია „მუ“. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ გამოტოვების ნიშანია, ხო-
ლო კიდებე სწერია: „ხოლო ლეკნი იყვნენ თორმეტი ათასნი“. ⁶ ამ სიტყვის
შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „იქმნა“. ⁷ სიტყვებიდან: „რომელი განთენდებო-
და...“ მოთავსებულია კიდებე გამოტოვ. ნიშნით.

ნითგან მივიდა ყარაბაღს, სიძისა თვისთანა იბრეიმ ხანისა, და
 არცაღა მან | ისტუმრა. მხილველი ამისი ომარ ხან უკუნ იქცა v 35
 და მივიდა კარს, რომლისა მწუხარებისა გამო მოკვდა მუნ¹.
 მაშინ წარავლინეს მახარობელი წინაშე მეფისა და აუწყეს ესე-
 ვითარი ბედ-შემთხვევაჲ და გამარჯვებაჲ², რომლისა გამო
 მეფე გიორგი იქმნა მხიარულ და მადლობელი ღვთისა. გარნა
 ვინაითგან იყო მეფე გიორგი ფ'დ ღვთის მოყვარე და მლო-
 ცავი, დღესა მას იხილა ჩვენება, რომელსაცა იყო ბრძოლა,
 და აუწყა თვისთა მახლობელთა: | „გიხაროდენ³ ყოველთა, r 36
 რომელ ძალითა ღვთისათა სძლეს ჩვენთა მხედრობათა⁴
 მტერსა ომარ ხანს და დაკეთეს ფ'დ“. ზ' საკვირველი! დღესა
 მეორესა მიუვიდა მახარობელიცა და აუწყა ესე ყოველი, რომ-
 ლისა გამო განჰკვირდნენ მახლობელნი იგი მეფისანი. ხოლო
 მეფის ძენი მოვიდნენ ტფილის მამისა თვისისა თანა გამარჯ-
 ვებულნი და მოართვეს ურიცხვი დროშანი მტერთანი, რომელნიცა
 წარგზავნა რუსეთისა კარსა ზედა და აუწყა ყოვე-
 ლი ესე ყოფილი იპერატორსა პავლეს, რომლისა ჯილდოდ
 მოუზღვა იპერატორმან წყალობად მეფის ძეთა იოვანეს და
 ბაგრატს კავალერია მალთისა წ'ისა იოვანე ნათლისმცემლის-
 სა, ხოლო რუსთაცა ღიანარაღთა და მხედრობათა მოუბოძა
 ყოველთავე კავალერია მუნ მყოფთა ოფიცერთა. | და პოლკთა v 36
 მათ უბოძა ბაირახნი ძლევისანი, რომელსა ზედა წერილ იყო
 ესე: „ძლევისათვის ავარელისა ომარ ხანისა“.

§ 45

ხოლო წელსა 1800 კვალად აღადგინეს შფოთი ძმათა
 მეფისათა იულონმა, ვახტანგმა და ფარნაოზმა და მოიკრიბნეს
 რაოდენნიმე მთის კაცნი არაგველნი და⁵ ლიახველნი⁶ და ქართველ
 თავადნი, და მოვიდნენ ავქალას და დაუწყეს კირთება სნეულსა
 ძმასა თვისსა გიორგის. გარნა მეფემან მსმენელმან ამისმან ინება
 დამყუდროება მათი და ვერ უძლო. ამისმან მხილველმან მეფემან
 გიორგიმ განიზრახა, რათა არა იქმნას უმეტესი სისხლის ღვრაჲ

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „მსმენელმან იპერატორმან პავლემ უბოძა ნიშანნი მეფის ძეთა იოვანეს და ბაგრატს კავალერია იოვანე ნათლის მცემლისა მალთისაისა და ეგრეთვე რუსთა ღიანარაღთა და ჯარის მოხელეთა ყოველთავე კავალერიაჲ. მსმე“. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „გარნა“. ³ ამ სიტყვის წინ გამეორებულია: „თვისთა“. ⁴ ეს ორი სიტყვა სწერია კიდევუ გამოტ. ნიშნ. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ქსნის ჰეველნი. ⁶ ეს სიტყვა გამოტ. ნიშნით სწერია კიდევუ.

- და შფოთი ძმათა და ძეთა თვისთა შორის. იძულებულმან
 r 37 ამისმან მიუწერა მინისტრსა | თვისსა ჭავჭავაძე გარსევანს
 კარსა ზედა როსისასა, რათა ითხოვოს იპერატორისაგან¹
 სიცოცხლესავე თვისა მეფისასა მისცეს მეფობა ძესა მისსა
 დავითს და დაცხროს შფოთიცა ძმათა შორის თვისთა და
 ჰყვეს ჯარიცა როსეთისა დავითს, რომელი იმყოფებოდა
 ქართლს შინა მფარველად მისსა. მსმენელმან ჭავჭავაძემ ამის-
 მა იძმაცვა და დამალა წერილი ესე მეფისა შურიტა დავი-
 თისათა, რომელიცა სძულობდა და მტერობდა დავითს, ვიდრე
 სიკვდილადმდე მეფისა გიორგისა, რამეთუ ასმიოდა სნეულე-
 ბა მისი. ზოლო წელსა ამას 1800, დეკემბრის 28 გარდაიცვა-
 ლა მეფე გიორგი ტფილის და დაფლეს მცხეთას და დასვენ-
 ძე მისი² დავით მეფედ ქართველთა თანახმობითა რუსთა
 v 37 ღიანრალთათ, რომელნიცა მყოფ იყვნენ | მუნ.

§ 46³

- ზოლო წელსა 1801⁴ მაშინ ძენი მეფისანი იულონ და
 ვახტანგ წარემართნენ ქიზიყისა კერძ დასაპყრობელად ქიზი-
 ყისა⁵, რათა დაიპყრან თვით მეფობაჲ. რაოდენისამე ზემო-
 ქართლისა თავადითა მისრულთა ქიზიყს მოსცეს რომელთამე
 ქიზიყელთაცა ფიცი და ეგრეთვე ყაზახთაცა, რამეთუ მას
 ჟამს მოსრულ იყო ყარაბაღით ალექსანდრეცა და იყო ყა-
 ზახსა შინა⁶. მსმენელმან დავით წარავლინა ძმა თვისი იოვანე
 სპითა რუსეთისათა და ეგრეთვე ქართველ-კახითა, რომელნიცა
 მასთანა იყვნენ. მისულთა მაღაროს ჰსცნეს მეფის ძეთა მისე-
 ლა იმათი და ივლტოდნენ უკანა ქართლადგ. ზოლო დავითმან
 გაუსივა ძენი ქსნის ერისთვისანი ღიახვსა ზედა, რათა⁷
 ლტოლვილნი მეფის ძენი⁸ არღარა შეუშვნეს, რამეთუ მას
 r 38 ჟამსა ეპყრა პატარა ღიახვი მეფის ძეს იულონს საუფლის-
 წულოდ, რომელთაცა განამაგრეს ღიახვი. მისრულმან იულონ
 ვერა რასმე მყოფმან აღიყარა დედაწულითა თვისითა და
 წარვიდა იმერეთს დისწულისა თვისისა თანა მეფის სოლომანისა

¹ ეს ორი სიტყვა გამოტ. ნიშნით სწერია კიდებუ. ² ეს ორი სიტყვა ტექსტში სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ³ მოთავსებულია კიდებუ. ⁴ ეს ორი სიტყვა და ციფრი მოთავსებულია კიდებუ და შემდეგ უნდა იყოს მიმატებული. ⁵ ეს სიტყვა სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁶ ტექსტი სიტყვებიდან: „რამეთუ მას ჟამსა“... მოთავსებულია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁷ ტექსტში: რათ. ⁸ ტექსტში: ძენა.

და ეგრეთვე ფარნაოზცა ძმა მისი და ალექსანდრე ახლად მოსრული ყარაბალით, რომელსაცა სმენოდა სიკვდილი ძმისა თვისისა გიორგისა და წარმომართებულიყო ძმასა თვისსა თანა იულონთან:¹) ხოლო ვახტანგ და მირიან დაშთნენ არაგვსა ზედა. ამისმა მსმენელმენ ქავჭავაძე გარსევანმან იცა ჟამი მტერობისა დავითისა და მიაართვა წიგნი იპერატორს პავლეს¹ თვით გაკეთებული სახელსა ზედა მეფისასა², რეცა აღება მეფობისა საქართველოდამ და გახსნა ლუბერნისა და ესეცა დაქურთო თვით ზედა: „უკე თუ არა აღმოფხვრი მეფობასა v 38: საქართველოსასა და არა გარდმოასახლებ სრულებით როსიასა შინა მეფის სქესთა, არა ეგების მშვიდობა საქართველოსა შინა და სახლსა სამეფოსა“, რომლისა არა მთნებელი იპერატორი პავლე იძულებულ ჰყო, რთ აქვნდა ფიცითა და ღრამატითა დამტკიცებული მის მიერ მეფობა დავითს—ამის გამო არა ენება, გარნა ქავჭავაძე არა დასცხრა შურითა, არამედ წარავლინა ქართლსა ცილის ძმა თვისი გიორგი, კაცი დრკუ და მცბიერი, და მოიბირნაცა რაოდენნიძე თვისნი მოყვარენი და მელაქი ტფილისისა დარჩია ბებუთოვი და სამღვდელთონიკა რაოდენნიმე, და ჰქმნეს მუჯალამაი თანახმობითა სარდლის იოვანეს ყაფლანიშვილისათა, რომელიცა იყო | მა- r 39: მიდაშვილი დავითისი და მოასაქე მისი, და ჰყვარობდა დავით ვითარცა ძმასა თვისსა და იყვნენ ერთათ აღზრდილნიკა და იყო მისანდო დავითისი ფდ და სალთხუცესიკა, რომელიცა მოატყუა ქავჭავაძემან და აღუთქვა მრავლისა მიცემა ხელმწიფისაგან. გარნა აღრევე ეთხოვა ქავჭავაძესა ქალი ამა იოვანესი ძისა თვისისათვის ალექსანდრესთვის ცოლად, და ამის გამო მეგობარ იყვნენ. ხოლო ეს ქავჭავაძე იყო კახი თავადი, რომელსა მამუჩიშვილად უხმობდენ, და აღეზარდა ობოლი მეფესა ირაკლის ვითარცა ძე და განადიდა ესე, რომელ ეპყრა სამოურაოდ³ ყაზახი და მისცა სოფლები კახეთსა შინა ნათარეული, ზეგანი და | ელი მულალნო ივრისა, v 39: რომელიცა იყო მანდატურიკა მეფისა (ესე იგი) ეშკალაბაშიკა, გარნა სიხარბითა და გაუშინჯობითა ეგონაცა თვით დაპყრობა ქართლისა და კახეთისა, რომელიცა მართლმსა-

¹ ეს ორი სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ² ეს სამი სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევ. ³ ტექსტში: მიაშიდაშვილი. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: კახეთი.

- ჯულმა ღმერთმან უქმ ჰყო განზრახვა მისი, და ვერარაჲ მიი-
ლო ჯილდოიჲ რუსთაგან თვინიერ ათასის ოქროსი, და მიუ-
ღესცა ყაზახის მოურაობა და მისცეს სარდალსა იოვანეს
ყაფლანიშვილსა. ხოლო კეალად ზემოსავე ვიტყოდეთ. მსმე-
ნელმან ამისმან იპერატორმან პავლემ დაამტკიცა თხოვილი
მისი და მიუღო მეფობა დავითს და მიუწერა უპირველესს
მართებელს კავკასიასა, ღიანარალ-ლეიტანტსა კნორინგს,
კარლი ფეოდორიჩსა, რათა გახსნას საქართველოსა შინა
r 40 მართებელობა რუსეთისა და | დაიპყრან თვისად და ამცნოს
ყოველთავე მეფის ძეთა, რათა წარვიდნენ რუსეთად, კარსა
ზედა იპერატორისასა. მსმენელთა მეფის ძეთა ბრძანებისათა
წარემართნეს როსიად მეფის ძენი იოვანე, ბაგრატ და მი-
ხაილ წელსა 1801 მარტის, და თანა ახლდნენ თავადნი:
1. ჩოლოყაშვილი იოსებ, თუშთ მოურავის დურმიშხანის ძე. 2. ენ-
დრონიკაშვილი ზაალ მარტყოფის მოურავისა ძე, ზაზა სალთხუ-
ცესი მეფის ძის იოვანესი. 3. კახთ მღივანი იოვანე ქობულის
ძე. 4. რატიშვილი გაბრიელ ბეჟანის ძე, ეშკალაბაში მეფის
ძის იოვანესი. ხოლო აზნაურნი: გარაყანიძე ნიკოლაოზ, ექიმი
იოვანე ყარაშვილი და ქარუაშვილი პეტრე, ბანცურიშვილი
r 40 იოსებ, ანდუყათარ ფარეშთხუცის ძე, | ნაბიჭვრის შვილი პეტ-
რე და მღვდელი დეკანოზი ზაქარია ლალიხანის ძე, და პრის-
ტავი მათი (ესე იგი მეშანდარი) ქილაძე ვასილი მათეს ძე, აზ-
ნაური¹, ძველათვე მოსრული ქართლიდამა და მცხოვრები
მოზდოკის ქალაქსა, კაცი კეთილი და დიდათ მეცნიერი
რუსულისა და ქართულისა ენასა ზედა. ამათ წარსრულთა
ეწივათ კურიელი კავკასიის ლინიაზედ და აუწყა სიკვდილი
პავლე იპერატორისა, რომელიცა გარდაცვლილიყო წელს
1801, მარტის 12². ესენი წარემართნენ და მივიდნენ სკთ
პეტერბურხს მაისის 13, რომელნიცა მისრულთა დიდათ პა-
ტივსცა აღექსანდრე იპერატორმან და ისტუმრნა, და დაშთა³
r 41 ჯერეთ საქმენი საქართველოსანი განუმართელ რუსთაგან⁴.
ამან იპერატორმან მიუწერა მართებელსა კავკასიისა კნორილს,
რათა გარდვიდეს და ჰკითხოს ქართველთა უკეთუ ნებავსთ

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „მცხოვრები“. ² ამის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „ან მიზეზითა რომლითაჲ მოკლულ იყო, ხოლო მე ვდუ-
მაჲ“... ³ აქ ჯერ დაუწერიათ „იყო“, შემდეგ წაუშლიათ და ზემოდან დაუწერიათ
„დაშთა“. ⁴ ეს ორი სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

კვალად მეფეი თვისი, ჰყოს მეფედ დავით, ხოლო უკეთუ არა
 ნებადდეს ხალხსა, აღილოს მეფობა და ჰყოს ლუბერნიად.
 კნორინგმა გარდასრულმან ქართლს, იხმო რაოდენიმე ჩინე-
 ბულნი გვამნი და აუწყა ესე. ხოლო მას ჟამსა ღიანარაღს
 ლაზაროვს მუნ მყოფსა¹ ებირნა რაოდენიმე გვამნი მეფისა ორ-
 გულნი² და განდიდებისათვის სახელისა თვისისა. ამათ ათქმე-
 ვინა უარჰყოფა მეფისა და გახსნა რუსეთისა მართებულობისა,
 რომლისა მსმენელმა კნორინგმა³ მიუღო დავითს მეფობაჲ, და
 დასხნა თვისნი | მსაჯულნი ვიდრე გახსნადმდე ლუბერნისა. v 41
 ხოლო ამისა შემდგომად უკუნ იქცა კნორინდი⁴ და აუწყა
 იპერატორსა ყოველი ესე ყოფილი. მაშინ დაამტკიცა იპერა-
 ტორმან, რათა ჰყონ ტფილისი ლუბერნიად და⁵ გაყვნა
 ქართლი, კახეთი და სომხითი⁶ ექვს მაზრად, რომელნიცა
 იყვნენ ესენი: 1. ტფილისი, 2. ლორე, 3. თელავი, 4. სილ-
 ნალი, 5. გორი, 6. დუშეთი. ესენი იყვნენ უპირველესნი ქა-
 ლაქნი მაზრათანი.

§ 47

ხოლო წელსა 1801, სექტემბრის⁷ 15, ეკურთხა იპერატო-
 რი ალექსანდრე მოსკოვს. მაშინ გამოსცა მანიფესტი თვისი
 და დაპყრობაჲ საქართველოსა და ჰყო ლუბერნატორად
 ტფილისისა დესტიტელნი⁸ სატკის სოვეტნიკი კავალნიცკი პეტ-
 რე ივანიჩი, პირველ ყოფილი მინისტრი საქარ|თველოსა შინა, r 42
 და ეგრეთვე უპირატეს მართებლათ განაწესა კნორინდივე
 საქართველოსა. ამათ მისრულთა ტფილის შეჰყარეს ხალხნი
 ჩინებულნი სიონისა ეკლესიაში⁹ საფიცრად სამღვდელო-

¹ ეს ორი სიტყვა მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნ. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში დასმულია გამოტოვების ნიშანი, ხოლო კიდევუ ამავე ნიშნით სწერია: და ეგრეთვე ცოლიცა ჰავჰავადესი, მარიამ ავალიშვილის ასული უფრო-
 რე მცდელი დამზოვისათვის თვისისა მეფის სახელისასა აბირებდა მრავალსა
 თავადსა და სამღვდელთაცა, რათა უარ ჰყონ მეფე და აღიარონ რუსეთის
 ხელმწიფობაჲ. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია „გარნა მი...“. ⁴ ეს
 სიტყვა მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნ. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია:
 „გაჰყონ“. ⁶ წაშლილია „ხუთ“ და ხელოდან აწერია: „ექვს“. ⁷ ტექსტში „სექტემ-
 ბრის“. ⁸ ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნ. ⁹ ამ სიტყვის შემდეგ
 წაშლილია: „რომელთაცა არა ენებათ აღება მეფობისა თვისისა, სამღვდელო-
 თა და ქათალიკოზითა. და მოარტყეს სიონისა ეკლესიასა გარს რუსეთისა მხედ-
 რობა ზარბაზნებითურთ და აუწყეს: „უკეთუ არა ჰყოფთ ფიცსა ერთგულებასა
 ზედა რუსეთისასა, მოგწყვიტენიცა“. შიშვნეულთა ქართველთა.

თურთ¹. იძულებულთა იწყეს ფიცი და აღუთქვეცა მორჩი-
ლებად. მაშინ გახსნეს ლუბერნია ტფილისისა და დამტკიცეს
მართებელობად თვისი, ვითარცა წესი არს როსიასა შინა, ეგრე
განაწესეს ხარკიცა.

v 42

§ 48

ხოლო წელსა 1812² კდ მეფე სოლომან მიუხდა და-
დიანს გრიგოლს ოდიშს. დადიანი გრიგოლ შემოება, დამარც-
ხდა დადიანი გრიგოლ და დამარცხებული ლეჩხუმს მივიდა.
მეფე ლეჩხუმს მიუხდა, ლეჩხუმის ციხენი აღიღო დეხვირი და
კყვიში. დადიანი გრიგოლ მურის ციხეში გამაგრდა. მეფე სამი
თვე გარს ადგა, მურის ციხე ვერ აღიღო. მეფე უკუნ იქცა.
ოდიშში დასო უნცროსი ძმა მისი ტარიელ დადიანად და
დაუდგინა მხედრობითა რაოდენითამე ქაიხოსრო წერეთელი.
კდ მეფე მიუხდა გორდის ციხეს. გორდი ვერ აღიღო, თაბა-
ქოს ციხეს მოადგა, აღიღო იგი და მოიქცა იმერეთადვე.

v 43 ხოლო კდ გამოსრულმან დადიანმან გრიგოლმან მურის ცი-
ხითა შეკრიბნა ოდიშელ-ლეჩხუმელნი, მიუხდა ძმასა თვისსა
ტიას, და გარდაადგო და დაიპყრა თვით³ ოდიში. მხილველმან
დადიანმან გრიგოლ ესევეთარისა უბედურებისა და ხდომის
გამო⁴ აღირჩივა მფარველობად⁵ რუსეთის იპერატორისა და
მიუწერა ცა უპირველესს მართებელს საქართველოსისასა ლია-
ნარალს⁶ კნორინლს, რათა შეეყვანოს მფარველობასა შინა
როსიასა და აღუთქვაცა მიცემა საუკუნოდ შავისა ზღვის
პირი, რომელიცა მას ეპყრათ, რათა ჰქონდესთ რუსთა ციხენი
მუნ, და იდგნენ მხედრობანი მათნი. მსმენელმან ამისმან უპირვე-

v 43 ლესმან მართებელმან საქართველოსისამან აღუთქვა დადიანსა
ესე ყოველივე ყოფად, გარნა კნორინლმა ვერ შეასრულა თხო-
ვილი მისი და გამოცვლილ იქმნა მას ჟამსა კარისაგან რუსე-
თისა, რომლისა მოადგილედ განიწესა ლიანარალ-ლეიტენანტი
თავადი ციციშვილი პავლე დიმიტრის ძე.

¹ ეს ორი სიტყვა მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნ. ² უნდა იყოს „1802“. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია „იმერე“. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „ინება“. ⁵ ტექსტში: მფარველობად. ⁶ ეს სიტყვა სწერია კიდევუ.

§ 49

ხოლო წელსა 1802 იპერატორმა ალექსანდრემ მიულო ჯვარი წისა ნინასი, მიცემული ღვთის მშობელისა მიერ და ახვიაცა ჯვარსა მას თმა დედისა მღვთისა პირველ ჟამსავ მოსელისა წისა ნინასასა, რომელმანცა მოაქცევა სრულიად საქართველოჲ ქრისტიანედ იმა ჯვარისა მიერ¹, რომელი გარდმოეტანა მეფესა ვახტანგს საქართველოისასა მეექვსესა და აქვნდა ჯვარი მისი შვილის შვილსა მისსა გიორგი ალექსანდრეს ძესა და წარუვლინა კდ საქართველოსავე, რომელიცა ნიასვენეს და დასვენეს დედასა ეკლესიას შინა ტფილისისასა სიონად წოდებულსა ადგილსა.

r 44

§ 50

ხოლო წელსა 1802 ახალციხის ფაშა საბუთ გარდაგდო სულეიმან ფაშას შვილმან შარიფმან, მიულო ახალციხე და გარემონი მისნი ყოველნივე. მისრული საბუთ ფაშა ქართლს, იყო მცირესა ხანსა, ხოლო ქართლითგან წარვიდა იმერეთს და ენება მუნითგან წარსვლა სტაბოლად. ისტუმრა მეფემან სოლომან და აღუთქვაცა შეწევნა. მსმენელმან² ფაშამან შარიფ აღუთქვა მეფესა სოლომანს მრავლისა მიცემა, რათა მოჰკვეთოს თავი საბუთ ფაშასა და წარუვლინოს მას. ამისმა მსმენელმა მეფემან მოჰკვეთა თავი საბუთ ფაშასა და | წარუვლინა v 44 შარიფ ფაშასა ახალციხეს. მხილველმან ფაშამან შარიფ არლარა მოსცა აღთქმული იგი მეფესა და განჰკიცხაცა შეხვეწილისა კაცისა სიკვდილითა და დაუნდობელობაცა აყვედრა და სიყვარული ვერცხლისაცა და არა პატიოსნებისა, რომელიცა უკუნ აქცევა კაცი მისი სირცხვილელი.

§ 51

ხოლო წელსა 1802 იმერთა³ მეფის დავითის ცოლი ანნა, ყაფლანიშვილის მამუკას ასული, დედოფალი, წარვიდა როსიად იპერატორს ალექსანდრეს წინაშე. მისრული დიდისა პატივითა მიღო, და ევედრა დედოფალი, რათა შუამდგომელ

¹ ტექსტი სიტყვებიდან: „მიცემული ღვთის მშობელისა მიერ“... მოთავსებულია კიდევ გამოტოვ. ნიშნით. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: მეფემ. ³ ეს სიტყვა ტექტში ზემოდანაა ჩამატებული.

ეჭმნეს მეფესა თანა და განატევებინოს ძე მისი კოსტანტინე
 r 45 პყრობილებისაგან, რომელიცა ჰყვა მეფესა მუხურის | ციხესა
 შინა: მსძენელმან იპერატორმა წარუვლინა კაცნი მეფესა
 და სხთოვა განთავისუფლება კოსტანტინესი, რომლისა არა-
 მნებებელმან მეფემან სოლომან უკუნ აქცივნა კაცნი იგი
 ცალიერნი.

§ 52¹

ხოლო წელსა 1802 წარიგზავნა ციციშვილი პავლე უპირ-
 ველეს² მართებელად საქართველოდ. ამას უბრძანა იპერა-
 ტორმან და არწმუნა ფიცხელად, რათა დანაშთომნი მეფის
 ძენი საქართველოისანი³ წარგზავნოს რუსეთად დედა-წულითა
 მათითა და ეგრეთვე აწვიოს მყოფთა იმერეთსა შინა მეფის
 ძეთა იულონს და ფარნაზოსაცა⁴ და წარავლინოს როსიად,
 რა ვინაითგან ჟამსა მას ჰყვათ რუსთა მისანდოთ და ერთგულად
 v 45 თვისად მეფის ირაკლის ძე ვახტანგ, რომელსაცა ეპყრა არაგვი-
 ცა და მსახურებდა რუსთა მხედრობასა, რომლისა ძლით შე-
 მოსრულნი რუსთა მხედრობანი მადრიელ იყვნენ მისსა.
 მსმენელი იპერატორი ამისი იყო ფედ მადრიელ და ნიჭვიდა
 ნიჭითა დიდითა და მიუბოძა კავალერიაცა წისა ანნასი
 ბრილიანტისა ძვირფასი. გარნა ვინაითგან ვახტანგ იყო მცბიე-
 რი და დრკუ, არა მომხსენებელმან წყალობისა მისსამან განი-
 დიდა თავი თვისი და ენება დაპყრობა საქართველოისა და
 მეფედ ყოფა თავისა თვისისა. ამან აბირნა კახნი და აღადგინა
 შფოთი კახეთსა შინა და ეგრეთვე არაგვსაცა ზედა, რომელ-
 საცა რუსნი თუმცალა ამშვიდებდენ, გარნა ვერ უძლეს. და
 r 46 განივლტო ვახტანგცა | დუშეთითა და აღვიდა გუდა-მაყარსა
 და იწყო მუნ მაგრება. მაშინ რუსთა თხოვითა მთის კაცთათა
 არა მისცეს ვახტანგს პირი მტკიცე; და იყო ვახტანგ თვე ორი
 გუდა-მაყარსა შინა ვერარაღსა მყოფელი. ამისი მხილველი კდ
 ევედრა რუსთა დაზავებასა, რომელთაცა აღუთქვეს უვნებე-
 ლობაჲ, და იძულებული ვახტანგ მივიდა რუსთა თანა დუ-
 შეთს. ხოლო რუსთა მოიყვანეს ტფილისს და დაყენეს დედისა
 თვისთანა დედოფალს დარეჯანთან ავლაბრის სასახლესა⁵

¹ მოთავსებულია კიდეზე. ² ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდეზე გამოტოვ. ნიშნით. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: გარდ. ⁴ უნდა იყოს: ფარნაოზსაცა. ⁵ ტექსტში: სახლესა.

შინა და დაუყენეს ყარაული, რათა არღარ განვლტოს ვახტანგ. მსმენელმან იპერატორმან ესევეთარისა აღრეულებისამან, მიუწერა ბრძანება თავადს ციციანოვს უპირველეს მართებელსა | რათა წარუვლინოს ყოველნივე ძენი საქართველოს მეფისანი როსიად. მსმენელი ამისი ციციშვილი წარმოემართა კავკასიის ლუბერნით და მოვიდა ქართლსა.

§ 53

ხოლო წელსა 1803, თებერვლის 6 მოვიდა ციციანოვი პავლე ტფილის მართებელად საქართველოდისა. ხოლო ამან ბრძანებითა ხელმწიფისათა წარავლინნა როსიად მემკვიდრე საქართველოდისა მეფის გიორგის ძე დავით და ბიძა მისი მეფის ირაკლის ძე ვახტანგ თებერვლის 18, რომლისა შიშვნეული ძმა დავითისი, მეფის ძე თეიმურაზ, განივლტო ღამესა მას და წარვიდა ქარში და მივიდა ბიძისა თვისისა თანა ალექსანდრესთან, მეფის ირაკლის ძესთან, რომელიცა მას ჟამსა წარსრული იმერეთით | და იყოფოდა ქარსა შინა, რომელიცა მისრული ძმის წული თვისი შეიტკბო ალექსანდრემან და პატივს უყოფდა ვა ძეს. ¹ წელსა ამასვე 1803 წარავლინნა ციციანოვმან მხედრობანი თვისნი როსისა პოლკი ერთი მუშკათირისა, რომელსა კაბარდინცკის პოლკად უხმობდენ, წინაძღომითა ღიანარალ გულაკოვისათა, რომელიცა იყო ფაშა მხნე და მამაცი და მიუწერა კახთა, რათა შერთდენ² იგინი რუსეთის მხედრობასა და წარემართნენ ქარსა ზედა და მოაოხრონ ძირობა იგი სრულებით. მსმენელთა კახთა³ მოკრბნენ ყოველნივე ზემორ-ქვემონი ქიზიყით გაღმამხრელითურთ და წარემართნენ ქარსა ზედა. მისრულთა ბელაქნისა ბოლოსა ზედა თუმცა ღა ჰქონდათ ლეკთა⁴ გზანი გამაგრებულნი და მინდობილ იყვნენ სიმაგრეთა მათ, რომელიცა აქეს ბოლოსა ბელაქნისასა, შესავალი არს ვიწრო და ჭანჭრობი და ქაცვიერი და ტყიანი, რომლის გზისაგან კიდე არა შეიძლების მუნ ვლა მხედრობისა. ამისმა არ მკერეტთა რუსთა მხედრობამან უყო ზედა დასხმა მხედრობასა ლეკთასა და სიმაგრესა მათსა, აოტნეს⁵ სრულებით და მიუღეს სანგალებიცა იგი, წარემართნენ და აღიღეს ქარი და ბელაქნი კატეხითურთ, რომელიცა

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ესე. ² ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდევ ერთგვარად. ნიშნით. ³ ტექსტში: აოტნელს.

მოსწვეს და მოაოხრეს; აღიღეს ალაფი მათი და ტყვენი და მოვიდნენ გამარჯვებულნი. მაშინ ძენი მეფისანი მუნ მყოფნი, ალექსანდრე და თეიმურაზ, ლტოლვილნი მუნით წარემართნენ
 r 48 სპარსეთისა კერძ და მივიდნენ თავრიზს. ესე აუწყა ყენსა ბაბა ხანს ბეგლარ-ბეგმან თავრიზისამან მისვლაჲ მუნ მეფის ძეთა, რომლისა გამო ებრძანა ყენსა, რათა წარავლინოს მისთანა. მაშინ ბეგლარ-ბეგმან თავრიზისამან მისცნა ყოველთა საჭირობაი მათი და წარავლინა თერანს წინაშე ყენისა. მისრულთა მეფის ძეთა პატივსცა ყენმან და ანიქნა ხალათნი და ცხენნი ოქროდთა აკაზმულნი, და ეგრეთვე თან მყოფთაცა მისთა თავადთა და აზნაურთა უბოძა საბოძარი და დაიმკირნა თვისთანა ჟამ რაოდენმე და აღუთქვა შეწევნა და განთავისუფლება საქართველოსა რუსთაგან.

§ 54

v 48 წელსა 1803 დედოფალს მარიამს მოუვიდა ბრძანება იმპერატორისაგან, რათა წარვიდეს როსიად შვილებითურთ თვისით, რომლისა გამო დედოფალი მარიამ მიეცა ფქდსა მწუხარებასა და არა ენება წარსვლა როსიად. მას ჟამსა შინა იყო მეფისა გიორგისა მუშრიბი აზნაური¹ კალატოზისშვილი იოსებ ანდრიას ძე, რომელიცა მეფესა გიორგის აღეზარდა თვისსა სახლსა შინა და სწყალობდაცა. ამან განდიდებისათვის თავისა თვისისა აბირა მოქალაქესა გიჟდავაშვილსა ზურაბს. და მოიყიდა იგი თეთრითა, რა ამა ზურაბას აქვნდა ვაჭრობაჲ ფშავსა და ხევსურსსა შინა. და შეითქვნენ ესენი და მივიდნენ წინაშე ციციანოვისა და შესწამეს დედოფალს რეცა განპარვაჲ ტფილისით და წარსვლა ფშავსა შინა, რომელიცა
 r 49 არცაღ თუ განვლოდა | დედოფალს მარიამს საქმე ესე გულსა. ხოლო ვინაჲთგან იყო ციციშვილი პავლე ფქდ გულ-²-ფიცხი და განუნახველი საქმისა, სიფიცხისა გამო, არა გამოიკითხა საქმე ესე ნამდვილი, არამედ მიუწერა ღიანარალსა ლაზაროვს, რათა აღიყვანოს პოლკი თვისი და³ დაესხას დედოფალს და იძულებული წარგზავნოს რუსეთად. მისრულმან ლაზაროვმან შეუსია ჯარი შინა მძინარეთა დედა-წულთა და თვითცა შეკუბდა შინა მაგინებელი დედოფლისა და ენება გარდმოგდება ტახტით და განთრევა გარეთ. ამისმა მხილველმან ყუღუბჩმან მისმან თავადმან ხიმშიაშვილ-

¹ ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდევ. ² ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ³ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: მიუხდეს.

შან ნიკოლაოზ ალენტო სულითა ერთგულ¹ებისათა, ე²ა არს ჩვეუ- v 49
ლება კახთა ერთგულებათა მეფისა თვისისა. ვერ მომთმენმან
ამისმან დასცა ხანჯალი ღიანარალს ლაზარეს და მოკლა იგი
აპრილის 8¹. ჰგონეს მისთანა მყოფთა ნაცვალმან ტფილისისა-
მან² მოქალაქემან მკირტუმა სულგუნაშვილმან და პრეოჰიკმან
გორელმან კაქკაშვილმან სიკვდილი მისი დედოფლისა მარია-
მის მიერ, რომელნიცა მიეტევნენ ხლმითა და დაჰკოდეს დე-
დოფალი მარიამ დიდად მხარსა და ხელსა შინა და აუწყეს
ციციანოვსა რეცა სიკვდილი ლაზაროვისა მის მიერ, რომლი-
სა გამო ალენტო შურიტა და განუსინჯაობითა და აუწყა იპე-
რატორსა ალექსანდრეს ესე ყოველი. ხოლო ხელმწიფემან
ბრძანა დაპატიმრება¹ დედოფლისა მარიამისა მალაროსიასა r 50
შინა ბელიგოროდად წოდებულსა ქალაქსა, დედათა მონას-
ტერსა შინა, და იყო წელი 8 ამა პატიმრობასა შინა ფ²დითა
მწუხარებითა და ნაკლულევანებითა.

ხოლო წელსა 1803 ციციანოვმა მოიწვია³ მეფე სოლო-
მან იმერთა⁴ ყორნის, რათა შეაერთოს რუსთა იპერატორსა.
მოსრულსმა მეფემ შეჰფიცა რუსთა ერთგულებასა ზედა, და
რუსთაცა აღუთქვეს მეფესა, რათა იყოს მეფედ იმერეთისა
სიცოცხლესავე თვისსა თავისუფლად და სთხოვეს, რათა
იდგეს მცირე მხედრობაჲ ქუთაის შინა და დაითხოვოსცა მე-
ფის ძენი იულონ და ფარნაოზ. ესე ყოველი აღუსრულა მე-
ფემან. მისცეს მეფესა სოლომანს⁵ ნემცკის კავალერია ბრი-
ლიანტისა, და იყო მეფე მშვიდობით ჟამ რაოდენმე. ხოლო
მეფემან წარავლინნა დესპანად როსისა კარსა ზედა სოლომან
ლიონის ძე თავადი⁶, გარნა გამოგდებული იქმნა მცირესა
ხანს უკან დესპანი მეფისა კარითგან როსისა, რომელ მეფემან
უარჰყო ფიცი თვისი და შეერთდა ოსმალთა. და იქმნა რუსთა
და იმერთა შორის აღრეულებაჲ და განხეთქილებაჲ მიერ
დღითგან⁷.

¹ თარიღი კიდებოდა დაწერილი გამოტ. ნიშნით. ² ეს სიტყვა ტექსტში
კიდებოდა მოთავსებული გამოტ. ნიშნით. ³ ტექსტში: მოიწვია. ⁴ ეს სიტყვა
ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁵ ამ სახელის ნაცვლად ტექსტში შეყდომით
სწერია: „ალექსანდრე“ ზემოდან კი არატექსტის ხელით ფრჩხილებში ჩასმული:
„სოლომან“. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია რაღაცა სიტყვა. ⁷ მთელი
ეს უკანასკნელი აბზაცი დაწყებული სიტყვებით: „ხოლო წელსა 1803...“ მოთავ-
სებულია კიდევ გამოტოვ. ნიშნით.

§ 55

წელსა 1804 წარავლინა რუსეთს დადიანოვის ასული დედოფალი დარეჯან, მეუღლე მეფისა ირაკლისა, ფ'დ მოხოუ-
 ცებული, რომელი იყო მას ჟამს წლისა 70. მისრულსა პეტერ-
 ბუხს პატივ ჰსცა იპერატორმან ფ'დ და ანიჰნა ნიჰნი მრავალნი, და იყოფოდა პეტერბურხსა შინა წელი 44 ხოლო წელსა 1803 იძულებულმან ქირისა გამო მეფისა სოლომანის მიერ დადიანმან გრიგოლ¹ კ'დ განუახლა ციციანოვსა თხოვილი
 v 50 თვისი და მფარველობაჲ როსისა. ამისმა მსმენელმან ციციანოვმა პავლემ აღუსრულა დადიანს ყოველივე თხოვილი თვისი. და მოსცა იპერატორმან დასაცველად მისისა ქვეყანისა ჯარი პოლკი ერთი ბელეცკისა, რომელნიცა წარმოსრულნი ესენი ყირიმით განვიდნენ ოდიშსა შინა შავის ზღვით და ჰქმნეს ციხე ყულევს, და დადგნენ მუნ და მისცეს დადიანსა გრიგოლს ტრაქტატი მტკიცე ესრეთ, რათა კერძონი შავისა ზღვისანი, რომელიცა ეპყრათ ოსმალთა გურიდამ ვიდრე ფოტადმდე დაშთათ რუსთა. ხოლო ოდიში, ლეჩხუმი და რაჲცა ეპყრა დაშთა დადიანსა და იყო მფარველობასა ქვეშე მათსა, და განთავისუფლდა ოდიში ტყვევნისაგან იმერთა მეფისა.

51

§ 56¹

ხოლო წელსა 1803 იქმნა გურიასა შინა აღრეულებაჲ, რომელ გურიელმან მამიამ მოიბირნა რაოდენნიმე ჩინებულნი თვისნი, მივიდა, შეიპყრა გურიელი ვახტანგ და პატიმარ ჰყო ჩაგვსა. ხოლო ესე ვახტანგ იყო კაცი ვერ მხნე და მამაცი, არამედ უფრორე მიდრეკილ დედათა ზნეთა მიერ. ესე ვახტანგ გაპარეს ჩაგვიდგან გურიელთა, და წარვიდა ახალციხეს. მისრულს მუნ პატივ ჰსცა ფაშამ სელმმა ახალციხისამან აქარელმა ხიმშიაშვილმან, რ' მას ჟამსა დაეპყრა ზორბითა ახალ-
 v 51 ციხე და გარდაეგდო სულეიმან ფაშის შვილი შარიფ და ეპყრა თვით. ამისმა მსმენელმან გურიელმან მამიამ მისცა ქრთამი ფაშასა და შეაპყრობინა ვახტანგ, რომელმანცა დაპატიმრა ახალციხისა ციხესა შინა, და იყო თვე ოთხი ფ'დ მწუხარებასა შინა. ამისმა მხილველმან მუნებურმან მღვდელ-

¹ ეს ორი სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ² ამ პარაგრაფის ზევით წაშლილია: § ხოლო წელსა 1803 მეფემან იმერთამან სოლომან მიულ გურიელობა ვახტანგს.

თავარმან ეგნატიმ, კაცმან ღირსმან და ღმერთშემოსილმან ბერძენმან, და მღვდელმან ერთმან იქაურმან მოიყიდეს ციხისა მცველნი და გამოაპარეს ვახტანგ ციხით.

მსმენელმან მეორესა დღესა ფაშამან¹ შეუყენა უკანა² მხედრობაჲ თვისნი, რათა შეიპყრან გზასა ზედა ვახტანგ. ეწივნენ მხედრობანი თურქთანი, შეიპყრეს ვახტანგ და მიგვარეს ფაშასა. მაშინ ფაშამან ათქმევინა ვის მიერ გაპარებაჲ, | რომელიცა³ შიშვნეულმან აუწყა ყოველივე ფაშასა. r 52 მაშინ ფაშამან⁴ შეპყრა მღვდელ-მთავარი იგი ეგნატი და მღვდელი იგი და უთქმიდა უარის ყოფასა ქქესსა. ხოლო მათ არა თავს იღვეს უარის ყოფაჲ ქქესი. ამისთვისცა აწამნა იგინი და მოაშთო ძელთა ზედა. ჰ საკვირველი! ღამესა მას დაბნელდა მთოვარე და დადგათ ნათელი და შეირცხნენ წიდათთ. მღვდელ-მოწამეთა შორის. ხოლო მუნ მყოფთა ლათინთა მცხოვრებთა მოქალაქეთა⁵ მხილველთა ამისთა მოიყიდეს ფასითა⁶ წანი გვამნი მათნი ფაშისაგან და დაფლეს მუნვე. ხოლო ამისა შემდგომად განათავისუფლა ფაშამან გურელი ვახტანგ, და მივიდა ქართლსა რუსთა თანა.

§ 57

ხოლო წელსა 1804 გარდაიცვალა დადიანი გრიგოლ, და იპერატორმა ალექსანდრემ მოიყვანა ძე გრიგოლისა ლეონ, v 52 რომელიცა ჰყვა აფხაზსა ქელეშ ბეგს მძევლად დროსა ოდიშთა აღრეულებისასა, და დასო დადიანად წლისა 14 და უბოძა ღიანარალ-მაიორობა, ხმალი, დროშა და ანნას კავალერია. ხოლო წელსა ამასვე 1804 ჩავიდნენ რუსნი იმერეთს და ქუთაის და დგნენ მცირენი, გარნა მეფობა ვერ მიუღეს მეფესა და წარვიდნენ ყულევს და დადგნენ მუნ. ხოლო წელსა ამას 1804 ფრანციელთა აკურთხეს იპერატორად მონაპარტე პარიჟსა შინა. ამან დაიპყრა სრულებით ევროპიად.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: გაუსია. ² ეს ორი სიტყვა ტექსტში სწერია კიდებე გამოტ. ნიშნით. ³ ამ სიტყვის შემდეგ დასმულია გამოტ. ნიშანი წითელი მელნით და კიდებე სწერია წითელივე მელნით: წამება წისა მღვდელ მოწამისა ეგნატისი და მისთანა მღვდლისაცა ერთისა, რომელნი იწამეს სამცხეს, ქალაქსა ახალციხესა, წელსა 1804. ⁴ უკანასკნელი ექვსი სიტყვა ტექსტში მოთავსებულია კიდებე გამოტ. ნიშნით. ⁵ ეს სიტყვა სწერია კიდებე. ⁶ ეს სიტყვა სწერია კიდებე.

§ 58

წელსა 1804¹ შეიპყრეს რუსთა ტფილის ქართველნი² თავადნი, აზნაურნი და გლეხნი რიცხვით 30 რომლისამე მიზეზითა³ r 53 და ჰყვათ ჰყრობილად | ტფილისის ციხესა შინა, რომელსა ნარიყალად უხმობენ, ფ⁴დ მაგარსა და შეუალსა. ხოლო ამა ჰყრობილთა შორის იყო დავითის შვილი თავადი სოლომან, შანშე მილახერის ძე. ამან ხელთ იგდო ლურსმანი ერთი დიდი, რომელსა ყადაღად უხმობენ. ამან ღამესა ერთსა განათხარა კედელი იგი ქალაქის მხარესა და გამოაპარა ყოველნივე ჰყრობილნი თვესა აპრილსა 15², გარდაიყვანა შაიხ ტახტის მხარესა და წარვიდნენ სპარსეთსა. ხოლო ამისა შემდგომად ჟამ რაოდენიმე³ კ⁴დ ჰყვათ შვიდნი კაცნი გავაზელნი ჰყრობილად. ამათ წართვნეს თოფნი დღესა ერთსა ყარაულთა თვისთა რუსთა სალდათთა, დამტვრიეს ციხის კარნი და გამოვიდნენ. თუმცალა შეუდგნენ რუსნი შესაპყრობელად, გარნა ვერლარა ეწივნენ, და წარვიდნენ მშვიდობით.

v 53

§ 59

წელსა 1804⁴ წარვიდა ციციანოვი ოკდობრის 6 განჯისა დასაპყრობელად. მისრული განჯას შემოება განჯის ხანი ჯავად ქალაქის მახლობელ ჯებირის პირთანა, გარნა იძლივა და შევიდა ციხესა შინა და განამაგრა ციხეი. ხოლო მისრულთა რუსთა დაიპყრეს ქალაქი განჯისა და დადგნენ მუნ. თუმცალა დღე ყოველ აწვევდის ციციანოვი ჯავად ხანსა ერთგულებასა ზედა ხელმწიფისისა და აღუთქმიდის, რათა მისცეს ციხე რუსთა მხედრობასა, რომელსაცა სწადდა დაყენებაჲ მუნ მხედრობისა რუსთასა, და იყოს ჯავად ხან მშვიდობით და ეპყრას მამულნი თვისნი და მსახურებდეს რუსთა, გარნა არა r 54 მსმენელი ჯავად ხან | ესევეითარისა და იმედუელი ყენისაგან. რომელიცა აღუთქმიდა შეწვენასა, არა მისცა ციხეი რუსთა, არამედ იწყო მაგრება. ამისმა მხილველმან ციციანოვმა პავლემ უბრძანა მხედრობათა თვისთა, რათა ჰქმნან კიბენი და აღიღონ⁵ ციხე იერიშითა.

¹ ტექსტში: ქართველნი. ² თარიღი მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ³ უკანასკნელი ⁴ სიტყვა სწერია კიდევ. ⁵ პირველად წერებულა 1805, შემდეგ 5 წაუშლიათ და დაუწერიათ 4. ⁶ ტექსტში: დალიღონ.

§ 60¹

ხოლო წელსა 1805, იანვრის 3 მოდგნენ ციხესა მას და აღ-
ვიდნენ ზღუდეთა ზედა და აღილეს² ციხე განჯისა³. თუმ-
ცალა იბრძოდა მხნედ ჯაყად ხან, გარნა მოკლული იქმნა იგიცა.
იავარ ჰყვეს ყოველნივე ციხესა შინა და მოსწყვიტნეს მრავალ-
ნი სულნი მუნ მცხოვრებნი. ხოლო რუსთაგანიცა მოკვდა და დაი-
კოდა ვიდრე ოთხასნი. ამისა შემდგომად კვალად იწყო ციციანოვ-
მან შენობა განჯისა. ჰქმნა უეზდად ესე იგი მაზრის ქალაქად⁴
ტფილისისა და უწოდა | ელვისაბედპოლი. ესე ყოველივე აუწყა v 54
იმპერატორსა ალექსანდრეს, რომლისა ჯილდოდ მიუბოძა
ხელმწიფემან ციციანოვსა ღიანარალ შეფობაჲ და ეგრეთვე
სხვათაცა ჩინებულთა რუსთა მხედრობისათა ანიჭნა ყოველ-
თავე ღირსებისამებრ თვისისა სახელონი და ნიშანნი.

§ 61

წელსა 1805 ციციანოვმა აწვია ერევნის ხანსა მაჰმადს
ერთგულებასა ზედა როსისასა და სთხოვა ციხეცა ერევ-
ნისა, რათა დააყენოს მხედრობაჲ თვისი მუნ, ხოლო ერევანი
ეპყრას მას და მისცეს ხარკი ე^ა იყო დროთა მეფეთასა. ამისმა არა-
მსმენელმა მაჰმად ხან აუწყა ესე ყენსა ბაბახანს, რომლისა
გამო წარმოუვლინა ყენმა ელჩი | ციციანოვსა და მოუწერა r 55
ესრეთ, რათა დასცხრეს თხოვნისაგან ერევანისა და ანუ ბრძოს
ყენსა. ამისმა მსმენელმა ციციანოვმა მოიკრიბნა მხედრობანი
თვისნი და ეგრეთვე თავადნი და აზნაურნი საქართველოიდან
და მოქალაქენი ტფილისისანი და წარვიდა ერევანსა ზედა.
მისრული ერევანს, მუნ მოვიდა შას ზადა აბაზ მირზა, შვილი
ბაბახანისა, ათი ათასითა მხედრობითა საშველად ერევანისა.
შეება მას ციციშვილი, და იქმნა ბრძოლა ძლიერი. თუმ-
ცალა ბრძვეს ყიზილბაშთა, გარნა ღიანარალ დუჩკოვმა სერგი
ალექსივიჩმან არა რიდა სიმაგრესა მათსა, რომელ ერევნისა გარე-
მონი არიან ქვიანნი ფრიად და გორიანნი, რომელმანცა აღიყვანა
გორასა მას ზედა მხედრობაი თვისი | პოლკი ერთი კავკასი- v 55
სის გარნადირისა და აღვიდა მათთა მათ ზედა, სადაცა იყვ-

¹ სწერია კიდებუ. ² ტექსტში: დალილეს. ³ ამ სიტყვას უხის შენიშვნის ნი-
შანი და კიდებუ ამავე ნიშნით სწერია: დღესასწაულსა მათსა, რომელიცა გან-
თენდებოდა ბაირამი ორუჯისა (ესე იგი) მარხვისა მათისა. ⁴ უკანასკნელი ოთხი
სიტყვა სწერია კიდებუ.

ნენ ყიზილბაშნი განმაგრებული ფ'დ. მიუღო ადგილნი იგი, და იელტოდნენ ყიზილბაშნი რუსთაგან და დევნა უყვეს ვიდრე ბანაკადმდე მათდა და აღიღეს¹ ბანაკიცა მათი მძლეველთა. ხოლო ბრძოლასა ამას მოკლეს ქაიხოსრო აბაშიძე, ლეონის შვილი, ახალი მოსრული ახალციხიდან, რომელიცა იყო რუსთა თანა. ხოლო მისრულთა რუსთა მიუღეს მონასტერიცა ეჩმიაძინისა ყიზილბაშთა და მისრულთა აღიღეს ქალაქი ერევნისა და დადგნენ შინა. ხოლო ხანი და ხალხი განმაგრდნენ ციხესა შინა, რ' ციხე² ერევნისა არს ფ'დ მაგარი და შეუალი მტერთაგან. ესე ყოველივე აუწყა | ძემან ყეენისამან მამასა თვისსა, რომლისა მსმენელი ყეენი წარმოემართა ასი ათასითა კაცითა ერევნისა კერძ და მოვიდა ერევანსა და მოადგა ციციშვილსა. და იყო ბრძოლა ყოველსა დღესა, რომელ ციციანოვს უვიდოდა მცირე მხედრობაი რუსთანი, რომელნიცა სიცხისა გამო და ჰავისა გამო იქმნენ მრავალნი სნეულად და დაიხოცნენცა მრავალნი, რომელსაცა დაშთა ორი ათას ექვსასი მხედრობად რუსთა. მხილველთა ამისთა მუნ მყოფთა ქართველთა თავადთა და მოქალაქეთა იწყეს ლტოლვა რუსთაგან და წარემართნენ ტფილისისა კერძ. მაშინ ბაბახანს ყეენსა ესრეთ აქვდა

v 56 გზანი მოცულნი გარემონი ერევნისანი, რომელ არა შეძლოთ მუნ³ განვლად რომელსამე მხედრობასა. წარსრულთა ქართველთა. გზასა ზედან ემთხვიათ ყიზილბაშთა მხედრობანი. რომელნიმე მოსწყვიტნეს და სხვანი შეიპყრეს სრულებით მოქალაქითურთ, რომელთა შორის იყო თავადი ორბელიანი იოვანე დავითის ძე, სარდალი საბარათიანოსი, და ესეცა შეპყრობილ იქმნა სამითა ბიძაშვილითა თვისითა და მხართვეს ტყვედ ყეენსა. მაშინ ყეენმან წარავლინნა ესენი ყოველნი პატიმრად თავრიზს და ურუმიასა შინა და რომელნიმე მათგანი თერანს და შესხნა იგინი ვირებსა და რომენიმე ქვევითა, და ამითი პატივსცა იოვანესა სარდალსა ყაენმან, რომელ შესო იგი ვირს და წარუმძღვარა წინა თავადთა⁴. ხოლო ფაბაკსაცა წარგზავნა ყეენმან ფირ ყული ხან სარდალი თვისი, და თანა წარატანნა რვა ათასნი კაცი, რათა აღიღოს ციხე ყარაქილისისა, რომელი აქვდათ რუსთა გამაგრებული და აქვდათ

¹ ტექსტში: დაიღეს. ² ტექსტში: ციხე. ³ ტექსტში: მუ. ⁴ ტექსტი სიტყვებიდან: „და მხართვეს ტყვედ ყეენსა...“. მოთავსებულია კიდევ გამოტანილი.

მას შინა სურსათი, ტყვია და წამალი. მისრული ფირ ყული
 ხან ფაბაკს თუმცაღა ბრძოდა ციხესა ყარაქილისისასა, გარნა r 57
 ვერ შეუძლო აღებაჲ, რამეთუ აქვნდათ გამაგრებული რუსთა
 ორასსა კაცსა, გარნა გზანი ტფილისამდინ ესრეთ შეჰკრეს,
 რომელ ყიზილბაშთა რომელ ვიდრე უკუნ ქცევადმდე ციციანო-
 ვისა ვერა რა სცნეს მისი ანბავი. იყო ციციანოვი ერევნისა
 ქალაქსა შინა შემქირვებული და მაგრდებოდაცა, გარნა მოაკ-
 ლდა წამალი და ტყვია. მაშინ წარავლინა ფანბაკს, რათა
 მოიღოს მუნით წამალი და ტყვია და სურსათი¹, მაიორი
 ერთი მანტრიზორი გვარად ას ოთხმოცითა კაციტა, და თანა
 წარატანა ყარაბაღელი მელიქ აპოს შვილი როსტომ სამო-
 ცითა სომხითა ყარაბაღელიტაჲ და წარატანაცა ზარბაზანნი
 ორნი. ამათ ჩუმათ წარსრულთა ერევნით მივიდნენ ფაბაკსა.
 ესე სცნა ზუნ მყოფმან სარდალმან ფირ ყული ხანმან, წარე- v 57
 მართა და შეუკრა გზაჲ ჰამამლუს. მოსრულნი რუსნი თუმცა-
 ლა შეებნენ, გარნა იძლიენენ სპარსთაგან, და მოსწყვიტნეს
 სრულებით და რომელნიმე ტყვედ ჰყვეს სომხებითურთ. და
 წარუგზავნა ყეენსა ზარბაზანნი მათნი, და ტყვენი ერევანს
 მდგომსა, რომლისათვისცა მიუზღო ყეენმან დიდი მადლობაჲ
 და ანიჭნა ხალათიცა.

§ 62²

ხოლო წელსა 1805 ჰყოფასა ციციანოვისასა ერევანს
 შინა³ მხილველთა ხალხთა საქართველოისათა, ესევეითარის
 აღრეულების გამო, რეცა ჰგონეს წარწყმენდაცა ციციანოვისა
 ერევანს. ამისთვის მიუწერეს რომელთამე გვამთა ქართველთა
 თავადთა მეფის ძეს იულონს და ფარნაოზს, რათა მოქვიდნენ r 58
 ქართლსა და ეპატრონნენ. ამათმა მსმენელმან მეფის ძეთა
 აუწყეს ესე მეფესა სოლომანს. ხოლო მეფესა აღრევე დაეთ-
 ბოვნა ესენი იმერეთიდან თხოვითა ციციანოვისთა, და ჩას-
 რულ იყო ჯარიცა როტა ერთი ღიანარალ ლითვინოვითა,
 რომელი იყო წარგზავნილ კარით რუსეთით და იყოფოდა

¹ უკანასკნელი 9 სიტყვა მოთავსებულია კიდებზე გამოტ. ნიშნით. ² ამ პარაგრაფის დასაწყისის გასწვრივ კიდებზე მიწერილია: „ხოლო წელსა ამას 1805 შეიძრა ფედ ქვეყანა ესრეთ, რომელ ავლაბრისა ციხის კედელი აბოხ წინ სრუ-
 ლიად გარდაიქცა და მრავალნი სახლნიცა დაიქცნენ“. ³ უკანასკნელი ოთხი
 სიტყვა მოთავსებულია კიდებზე გამოტ. ნიშნით.

დესპანად მეფისა წინაშე¹ ქუთაის შინა. ხოლო ამისა შემდგომად წარმოსრულნი მეფის ძენი მოვიდნენ სურამის სიახლოვესა. ეგონათ მისვლაჲ მუნ ქართველთ თავადთა, და არვინ მივიდა მათ თანა. ამათ ინებეს მტკვარს გასვლა და მისვლა ფაბაკს ფირ ყული ხანთან და ვერ უძლეს, რამეთუ მტკვარი განდიდებულ იყო ფრ. კდ წარვიდნენ და აღვიდნენ ოსებში
 v 58 სამაჩაბლოსა და ვერცა მუნ დადგნენ | შიშისა² გამო ოვსთასა, რამეთუ აქვდათ პირი მტკიცე მას ქამსა შინა ოვსთა რუსთათანა. მუნიდამ უკუნ იქცნენ და მოვიდნენ ძალინას საფალავანდიშვილოში, რომელთაცა ფალავანდიანთ არა შეუშენეს ესენი შიშისათვის რუსთასა. მუნითგან უკუნ იქცნენ და მოვიდნენ იმერეთს³ ულევის ეწერშია და დადგნენ მუნ. ესე სცნეს რუსთა მდგომთა სურამსა შინა. ამის გამო აბირნეს მრავალთა თავადთა, აზნაურთა და გლეხთა, რათა წარუძღვნენ წინა ეტიკად და დასხან თავთა მეფის ძეთა. ამისმა მსმენელმან ქართველთა არა ინებეს ესე ყოფა, არაწედ აუწყეს გზისა უცნობელობა. მას ქამსა იყო ამირეჯიბი ერთი თავადი გოგია⁴ რამინის ძე. ეს აღზრდილ იყო მეფის ირაკლისაგან
 r 59 და მრავალ გზის ევლო | მას გზასა ზედა იმერეთისასა. ამან თავს იღვა წინ ძღმომბ მათი, და აღუთქვესცა რუსთა ნიჭი და პატივი ხელმწიფისა მიერ. მაშინ გოგია ამირეჯიბი რამინის ძე წარუძღვა წინა რუსთა და მიყვანა ულევის ეწერსა შინა, დაესხნენ თავსა რუსნი ორი როტაჲ იენისის 29, დღესა პეტრე-პავლობისასა მძინარეთა. მაშინ მცნობელთა ამათ ენებათ სილტოლვაჲ, გარნა ვერ უძლეს. და მოკლეს თავადი თარხნის ძე ბეციასი დიმიტრი და აზნაური ჩერქეზიშვილი ფირან, რომელთაცა შესწირეს თავი თვისი პატრონისა ერთგულებასა ზედა, და ეგრეთჲ აზნაური კეზელი დავით და შვილი მისი. ხოლო მხილველმან ამისმან⁵ მეფის ძემან იულონ იწყო ლტოლვად ქვევითად, და ეწივნენ რუსნი, ენებათ სიკედელი
 v 59 მისი შუბითა, გარნა | აზნაური დავით აბაზაძე ფარეშთ-ხუცესი მისი გარდააწვა თავსა მეფის ძეს იულონს, და ასცდა შუბი

¹ უკანასკნელი სამი სიტყვა მოთავსებულია კიდევჲ გამოტ. ნიშნით.

² ტექსტში: შიშითა. ³ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁴ ეს სიტყვა ტექსტში სწერია კიდევჲ გამოტ. ნიშნით. ⁵ ეს სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი.

თოფისა სალდათისა იულონს და მოხვდა დავითს აბაზაძესა და დაიკოდა მძიმედ თავსა შინა, და ამით განარინა ბატონი თვისი იულონ სიკვდილსა. მსმენელთა რუსთა შეიპყრეს იულონ, ხოლო ფარნაოზ, ძმა მისი¹, და ლევან და ლუარსაბ², ძენი იულონისანი, ივლტოდნენ ტყეთა შინა რაოდენითაჲ კაციტა და დაშთნენ მშვიდობით. მაშინ იულონ წარიყვანეს ტფილის. ხოლო ფარნაოზ და ლეონ წარვიდნენ ხეობაშია ლექთა თანა, და ამით წარიყვანეს ესენი ფამბაკს³ და მიყვანეს სარდლისა წინაშე, სადაცა დახვდა მუნ ძმა თვისი ალექსანდრე და ძმის წული თვისი თეიმურაზ. ხოლო ლუარსაბ | დაშთა იმერეთსა შინა ზურაბ წერეთლისა⁴ თანა და r 60. იყო ჟამ რაოდენმე. ესე აუწყა სარდალმან ფირ ყული ხანმან ყეენსა მისვლად მუნ მეფის ძეთა⁵ მისთანა, მაშინ მიუწერა ყენმან და მიუბოძა ხალათიცა მეფის ძეს ფარნაოზს, რათა წარავლინოს არაგვსა ზედა და შეუკრას რუსთა გზა არაგვისა. ამისი მსმენელი მეფის ძე ფარნაოზ წარვიდა ფაბაკით და გარდაიარა თრიალეთი, ჩავიდა კავთის ხევზე და აღვიდა⁶ არაგვსა ზედა და იწყო მუნ მაგრება. მაშინ მოკრბნენ ყოველნივე არაგველნი, ფშავ-ხევსურნი და კახნი თავადნიცა მისთანა და იყვნენ მაგრებასა შინა, რამეთუ დროსა მას ჰყვა ყეენსა შემწყვდეული ერევანს ციციანოვი | მხედრობითა v 60 თვისითა. მსმენელთა ამისთა დანაშთთა რუსთა ტფილის რომელიცა იყო მოადგილედ ციციშვილისა თავადი ვალხონცკი ღიანარალი, ამან წარგზავნა პოლკი ერთი და წარატანნა ზარბაზნები ოთხი წინაძლომითა ღიანარალ ტალიზინისათა. მისრულნი ქსანსა ზედა შეერთდენ ქსნის ერისთვის ძენიცა შანშე და სხვანი და გარდაიყვანეს ლომისასასა ზედა. მაშინ⁷ ჩასრულთა რუსთა ლუდისა ხევთა შინა ეწყვნენ არაგველნი ძლიერად, მოსწყვიტნეს რუსნი და მიუხვნეს ზარბაზანნიცა. ამათი მხილველი თაგაურ-ქურთაულთაცა მოსცეს პირი მტკიცე და შეკრეს გზად დარიელისა და არღარა უტევეს რუსნი მუნ გზასა ზედა. მას ჟამსა მოერთვა ყეენსა ბაბახანს ერევანს აღრეულებად სპარსეთისა, რომლისა გამო წარვიდა უკანა | და r 61.

¹ ეს ორი სიტყვა ტექსტში ზემოდანაა ჩაწერილი. ² უკანასკნელი ორი სიტყვა სწორია კიდევ. ³ ამ სიტყვაში მანი ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: „სალთა თანა“. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ამან. ⁶ ტექსტში: დაღვიდა. ⁷ ტექსტში: მაში.

დაშთა ციციანოვი მშვიდობით ერევანსა შინა, რომელიცა აღიყარა და წარმოვიდა ტფილის. ამისმა მსმენელმა ყაზიბე-გიშვილმა გაბრიელმა მოიბირნა თეთრითა თაგაურ-ქურთაულ-ნი, მისცეს რუსთა გზა დარიელისა და შემოვიდა პოლკი ერ-თი ტროიციკის მუშკათირისა წინაძღომითა ღიანარალ ნესვე-ტევისათა. ხოლო მოსრული ციციშვილიცა ტფილის აღვიდა მხედრობითა თვისითა დუშეთს დაცხრომისათვის აბოხისა. მსმენელთა კახთა თავადთა იწყეს ლტოლვაიჲ ფარნაოზისაგან და მისვლა მის თანა და ეგრეთვე ზოგმა ერთმა არაგველთაცა. ამისმა მხილველმან ფარნაოზ დანაშთითა¹ მის თანა თავადითა

- v 61 და აზნაურითა იწყო ლტოლვაჲ არაგვით და | წარსვლა კ'დ სპარსეთადვე. მსმენელმან ამისმან ციციანოვმან პავლემ მიუწერა ყოელთა გარემოთა, რათა შეიპყრან ფარნაოზ და მიგვარონ მას. მაშინ ფარნაოზ წარსრულმან არაგვით განვლო მტკვარი და ვმიიდა ყაზახში, აღვიდა მთის სოფელთა შინა აღდანად წოდებულსა, სადაცა სახლობენ მუნ სომეხნი. არლა-რა შიშვნეულმან ფარნაოზ იწყო მუნ განცხრობაჲ. მსმენელმან ამისმან კახმა ავალიშვილმა სოლომან, რომელი იყო მას ჟამ მოურავად ყაზახისა, შემოიკრიბნა ყაზახნი ვიდრე სამასადმდე კაცითა და მივიდა ღამესა ერთსა, დაესხა მძინარეს თავსა და შეიპყრა ფარნაოზ და მისთანა მყოფნიცა² სრულიად და მოჰგვარა ციციანოვსა, რომლისა გამო იქმნა ციციანოვი
- r 62 მადლობელ მისა. და მისცეს ჯილდოდ ამასა სოლომაქს მაიო-რობაჲ და ჯამაგირი ოცდაათი თუმანი. ესენი პატიმარ ჰყო თბილის და აუწყა ყოველიჲ ყოფილი იპერატორს. მაშინ წა-რემართა ციციანოვი სამაჩაბლოს ოვსთა ზედა, რამეთუ დრო-სა მას აღრეულებისასა წარმოეყვანა პოლკი სამი³ ყაზახისა კავკასიის ლინით ტფილისის ნაცვალსა მიკირტუმა სულგუ-ნოვს და ენება მუნით გარდმოყვანა ქართლსა შინა. ამისმა მხილველთა ოვსთა იწყინეს გზისა მის გახსნაჲ და შემოყვა-ნება ჯარისა. მოკრბნენ ოვსნი და სრულიად შეიპყრეს იგინი. მისრულმან მუნ ციციანოვმა განათავისუფლნა იგინი, გარნა ენება ოვსთაცა ენებაჲ და აყრაჲ, რომლისა გამო იწყეს ოვს-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: მათთ. ² უკანასკნელი ოთხი სიტყვა მოთავსებულია კიდევ ერთ გამოტ. ნიშნით. ³ პირველად დაუწერიათ „ერთი“, რომელიც წაუშლიათ და ზემოდან წაუწერიათ „სამი“.

თა სიმაგრე. მხილველი ამისი ციციანოვი ვერარას მყოფელი მუნ, უკუნ იქცა და მოვიდა ტფილისსა წელს 1805.

§ 63¹

ხოლო წელსა 1799 მოკვდა რა ორქივატერი ლუკაზ ერშიაძინსა, მაშინ სომეხთა ინებეს სტაბოლიდამ მოყვანა მუნებურისა პატრიარქისა დანელისა და დასმა მისი ორქივატერად ერშიაძინსა. ამისმა მსმენელმან მეფემან გიორგიმ ითხოვა იპერატორისაგან პავლეს მიერ, რათა წარმოავლინოს როსით თავადი არღუთოვი ოსეფ, მღვდელ-მთავარი რუსეთის სომეხთა, და ჰყოს ორქივატერად ერშიაძინსა შინა. მსმენელმან იპერატორმან აღუსრულა ესე ყოველი მეფესა თხოვილი მისი. მაშინ შჰთავარდა შური სომეხთა შორის: რომელთამე ინებეს ოსეფ და რომელთამე დანილ, რომელსაცა დიდათ ესვიდენ სომეხნი. მსმენელმან ამისმან ოსეფ ითხოვა იპერატორისაგან, რათა მისწეროს ელჩსა სტაბოლსა შინა, რათა არა წარმოავლინონ დანიელ ერშიაძინსა. მაშინ მიუწერა იპერატორმან ელჩსა თვისსა, და ჰყო ყოველივე ბრძანებული, შეაპყრობინა დანიელ და წარგზავნა პატიმრად ბოხჩა-ადასა და იყო ჟამ რაოდენმე. ხოლო წელსა 1801 მოვიდა ესე ოსეფ როსით ტფილის ორქივატერად და ვერლარა მოუსწრო ცოცხალსა მეფესა გიორგის; ამის გამო იქმნა ფედ მწუხარე, რამეთუ მიეცა პირი მტკიცე რუსთა იპერატორისათვის ოსეფსა, რათამცა შეერთებინა ეკლესიანი და რჯულნი სომეხთანი რუსთა თანა. ამისთა მცნობელთა სამღვდელთა სომეხთა მოჰსწამლეს ოსეფ არქივატერი, და მოკვდა ტფილისსავე თვესა მარტსა 10 და ვერ ეკურთხა ორქივატორად. კდ ინებეს დანიელისვე მოყვანა. ხოლო ჟამსა მას იყო ვართაპეტე ერთი საქართველოს სოფლიდამ ენაგეთელი დავით. ამან აბირა საქართველოს მეფის ძეს დავითს და ერეენის ხანსა მაჰმადს, და ჰყვეს ესე ქათალიკოზად სომეხთა ერშიაძინის კრებამან, და აკურთხეს იგი. ამისმა მსმენელმან არაჯნურთმა როსისამან ეფრემმა აბირა სომეხნი როსისანი და ეგრეთვე სტაბოლელნიცა და სთხოვეს იპერატორსა ალექსანდრეს, რათა გარდაგდოს დავით და დასოს დანიელ. მას ჟამს გამოეყვანათ დანიელ სომეხთა პყრო-

¹ ეს პარაგრაფი მთლად მოთავსებულია r 62-ის და ნაწილობრივ v 61-ის ჰვერდების კიდევებზე.

ბილობისაგან. მსმენელმა ამისმა ხელმწიფემან აღუსრულა თხოვილი მათი და მიუწერა მართებელსა საქართველოდსასა, რათა ჰყოს დანიელ და გარდაგდოს დავით. მოსრული სტაბოლიდან დანიელმა გარდააგდო დავით და ეკურთხა თვით წელსა 1804. წარსრული დავით მივიდა ყუენთან ბაბახანთან. მან პატივ სცა. შესძღვნა დავითმა ძღვენი და კ'დვე მოსცეს მასვე ორქივატერობაჲ წელს 1805; მოსრულმან დავით შეიპყრა დანიელ, მოჰპარსა წვერი, შესო ვირზედა და ესრეთ განკიცხა და დაპატიმრა ერთსა სენაკსა შინა, გარნა დანიელ მწუხარებითა ამით მოკვდა მუნ. გარნა დავით ვერ ეწია საგანსა თვისსა, რომელ არა ერჩიდენ სომეხნი. ხოლო წელსა 1809 დასო იპერატორმან ალექსანდრე ორქივატერად ეფრემ, რუსთა სომეხთა არქიერი. ესე მისრული ეჩმიადინს შეიწყნარეს სომეხთა, აკურთხეს ორქივატერად, და დაუმტკიცა-

v 61 ცა | ყუენმან. ამან შეიტკბო დავით ორქივატერი და პატივსა უყოფდა და ჰყვანდა თვისთანა. და მიერითგან იქმნა მშვიდობა სომეხთა შორის.

§ 64

v 62 ხოლო წელსა 1805 წარავლინა რუსეთად მეფის ძენი იულონ და ფარნაოზ, რომელნიცა დასადგურეს პატიმრად ფარნაოზ ვარონიშშია, ხოლო იულონ ტულას ქალაქშია. ხოლო კ'დ წელსა ამას აღიშალნენ ნემენცის იპერატორი და ფრანცის იპერატორი მონაპარტე შურიტა ამით, რომელ არა სთნდა იპერატორსა ფრანცს ნემეცისასა იპერატორებაჲ მისი. მოსრულმან ნაპოლეონ ვიანის ქალაქსა ზედა სძლო იპერატორსა ფრანცსა და აღილო ქალაქი ვიანისა, სატახტო მისი. ამისთა მსმენელთა რუსთაცა აჩვენეს შემწეობაჲ კეისარსა და ბრძვეს ფრანციელთა მამულსა საკეისროსასა, და შემდგომად დაზავდნენ რუსნი და ფრანცუცნი. ამისი მხილველი კეისარიცა დაუზავდა ¹ მონაპარტესა. და მისცა ჟამსა მას კეისარმან იტალია, რომელიცა ეპყრა მას ნაწილნი იტალიისანი. ამან ნაპოლეონმა შეაერთა იტალია სრულებით და განძლიერდა.

¹ ტექსტში: დაზავდა.

§ 65¹

ხოლო წელსა 1805, ივნისს 3 წარვიდა ციციანოვი განჯას, v 62 ენება ყარაბაღისა დაპყრობა. ყარაბაღის ხანს მიუწერა და აწვია იბრეიმს ერთგულებასა ზედა ხელმწიფისასა. მსმენელი ამისი იბრეიმ ხან მორჩილ ექმნა სიხარულით ციციანოვსა, მოვიდა განჯას და მოართვა გასაღებნი ციხისანი. მაშინ მოსრულსა ხანსა პატივსცა ციციანოვმა და ანიჭნა კდ ხანობავე ყარაბაღისა და დასდვა ხარკი წელიწადში ათი ათასი ოქროდ. ხოლო ციხესა შინა შეაყენა პოლკი ერთი იეგირისა. და იყო ეამ რაოდენმე მშვიდობით იბრეიმ ხან. ხოლო შემდგომად სიკვდილისა ციციანოვისა წელს 1806 იძმაცვა მუნ მყოფმან მაიორმან დიმიტრი ტიხინიჩმა ლისანევიჩმან თანახმობითა ჯორაშვილის ნინიასითა², რომელსა თავბერად უხმობდენ, რომელიცა ახლდა ესე ნინია მილახვრად მეფის ძეს ალექსანდრეს სიყრმიტგანვე და იყო მისანდო მისი. ამან უღალატა სპარსეთით მეფის ძეს ალექსანდრეს³ და ლტოლვილი მოვიდა ციციანოვთან ერევანს და აუწყა ყოველნივე საქმენი ყიზილბაშთანი და ყეენისა, რომელიცა შეიყვარა ფდ და პატივსცა. ამას მიანდო საქმეცა ყარაბაღისა, რეცა შესწამეს სიდრკუე იბრეიმ ხანსა და დაესხნენ ღამესა ერთსა იბრეიმ ხანსა ლისანევიჩი და თავბერა ასკარანს მდგომსა ბახში, და მოკლეს იგი და იავარყვეს ყოველივე ნაქონები მისი, რომელიცა გამდიდრდნენ ფდ საქონლითა მისითა.

§ 66

r 63

წელსა 1806 წარემართა ციციანოვი შაქი-შირვანის დასაპყრობელად. მისრულმან განჯით დაიპყრნა ყოველნივე და მოხარკე ჰყო და დადგინა მუნ ბეგლარ-ბეგად ჯაფარ ყული ხან ხოველი⁴. ამისა შემდგომად მივიდა ბაქუსა ზედა. მუნ ბაქუს ხანმან უსენ ყულიმ მოურთო ღალატი, რათა მოკლას იგი. ამისმა მსმენელმან მუნ მცხოვრებმა ერთმან სომეხთაგანმან აუწყა ესე ციციანოვსა, რომელმანცა არა ირწმუნა საქმე ესე სიამაყითა და განუნახველობითა თვისითა, არამედ შეიპყრა | სომეხი იგი და ჰგვემა უწყალოდ. ხოლო წელსა 1806, v 63

¹ ეს პარაგრაფი მთლიანად მოთავსებულია v 62 გვერდის კიდებზე.

² ტექსტში: ნინასითა. ³ უკანასკნელი სამი სიტყვა ჩაწერილია ზემოდან. ⁴ სიტყვებიდან: და მოხარკე ჰყო... მოთავსებულია კიდებზე გამოტ. ნიშნით.

თებერვლისა 8 აწვია ხანმან ბაქუსსამან ჰუსენ ყულიმ, რათა მივიდეს მისთანა მცირედითა კაცითა და მისცეს ციხე ბაქუსი და გასაღებიცა. მსმენელი ამისი მივიდა ციციანოვი ხანისა თანა. არვინ ჰყვა თვისთანა, გარნა ელისბარ¹ ერისთვის შვილი და ყაზახი ერთი. მისრულსა ციციშვილს მოურთო² ხანმან მეთოფენი და მოკლა იგი და ელისბარცა, მოჰკვეთა თავნი მათნი და წარუგზავნა ყეენსა. მხილველთა ამისთა³ რუსთა მხედრობათა იწყეს ლტოლვა უკანა. რომელიმე ჩაჯდა ნავშია და განვიდნენ ყიზლარს და რომელნიმე უკუნ იქცნენ და მოვიდნენ ტფილისსა. და დაშთა ჯერეთ ბაქუ აუღებელად რუსთაგან.

r 64

§ 67¹

ხოლო წელსა 1806 განიწესა კარით როსით ღრად ღუდოვიჩი, ღიანარალ ანშეფი და კავალერი ყოვლისა როსისა მქონებელი, მონაცვლედ ციციანოვისა, უპირველეს მართებლად საქართველოსისა. ეს მოვიდა ტფილის და განმართნა დაშლილნი საქმენი ციციანოვისაგან⁴ საქართველოდსანი. ამან შეიყვარნა უფრორე ციციანოვისა ქართველნი და პატივსა უყოფდა ყოველთავე, რამეთუ იყო კაცი გულკეთილი და მოწყალე. ხოლო წელსა ამასვე აღიშალნენ რუსნი და ოსმალნი და იყო ბრძოლა ჟამ რაოდენმე, რომლისა გამო წარემართა ღუდოვიჩი დასაპყრობელად ახალქალაქისა. მისრულსა ახალქალაქსა თუმცა და უყო ზედა დასხმაჲ, გარნა ვერ აღიღო
v 64 ციხე | იგი, გამაგრებულ იყო ფედ ოსმალთა მიერ⁵. მას ჟამსა შინა მოუვიდა ანბავი ღრადს ღუდოვიჩისა მყოფსა ახალქალაქსა შინა⁶, ვითარმედ სარასკარი აზრუმისა უსუფ მოდისო შესაწევნელად ამისა ოთხმეოცი ათასითა კაცითა. მსმენელმან ამისმან ღრადმა ღუდოვიჩმან დაუტევა გარმოდგომამა ახალქალაქისა და წარვიდა პირისპირ ბრძოლად მისდა. მისრულსა მდინარესა ზედა ართაჩაისასა შეემთხვა სარასკარიცა. იქმნა ბრძოლა ძლიერი იენისის 18⁷. იძლივნენ ოსმალნი და ივლ-

¹ ტექსტში: ელესბარ. ² ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: ძალი. ³ ეს სიტყვა ტექსტში ჩაწერილია ზევიდან. ⁴ მოთავსებულია კიდებზე. ⁵ ეს სიტყვა სწორია კიდებზე, პირველად წერებულა: ციციანოვისანი, შემდეგ გადაუკეთებიათ: ციციანოვისაგან. ⁶ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁷ ტექსტში: შინ, ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁸ თარიღი მოთავსებულია კიდებზე გამოტ. ნიშნით.

ტოდნენ პირისაგან რუსთასა. დაშთათ რუსთა თოფხანაჲ ოს-
მალთა და ბანაკი მათი. მაშინ მსმენელმან ამისმან იპერატორ-
მან¹ მიუბოძა ღრად ღუდოვიჩისა ღერთლმა|შლობა (ესე იგი r 65
სპასალარობა²). ხოლო წელსა ამასვე 1806 განათავისუფლა
იპერატორმან³ პყრობილებისაგან მეფის ძენი ფარნაოზ და
იულონ თხოვნითა დედისა თვისისათა დარეჯან დედოფლი-
სათა, რომელნიცა მოიყვანეს მოსკოვს და დააყენეს⁴ სახელ-
შწიფო სასახლესა შინა ლაფერთოვცკით წოდებულსა.

§ 68⁵

ხოლო წელსა 1806 შეჩენითა რუსთათა გამოაპარა დი-
დის⁶ მეფის სოლომანის შვილის შვილი გიორგი მუხურის
ციხით, რომელიცა ჰყვა მეფესა სოლომანს მუნ პყრობილად⁷,
ბუცხრიკიძემ⁸ ანდრიამ და მოჰგვარა რუსთ მდგომთ ქუთაის,
რომელთაცა ენებათ, რათა აღედგინათ წინა მეფისა სოლომა-
ნისათვის და მის გამო დაეპყრათ იმერეთი, გარნა ვერ უძლეს
მას ჟამსა, ვინათგან იყვნენ რუსნი და ოსმალნი აშლილნი, | და v 65
დაუტევეს საქმე ესე ჟამდამდე. ხოლო გიორგი წარგზავნეს
ტფილისსა ღრადის ღუდოვიჩისა წინა, რომელმანცა პატივ
სცა ფ⁹ და წარავლინა როსიად წელსა 1807.

§ 69

წელსა 1807 ფრანცის იპერატორი ნაპოლეონ და პრუ-
სის კოროლი ღიდერიკ ვოლცენ 3 აღიშალნენ. წარმოსრული
ნაპოლეონ ბერლინსა მოადგა დღესა ერთსა. გამოვიდა პრუ-
სის კოროლი ბრძოლად მისდა ოთხმოცი ათასითა კაცითა და
სამასისა ზარბაზნითა. მას დღეს შეება მონაპარტე იპერატო-
რი ფრანცისა. იძლივა კოროლი პრუსისა, განივლტო ჯარით
და წარვიდა სხვასა მხარესა. მონაპარტემ მძლეველმა დღესა
ერთსა⁹ მოუკლა კაცი ოცდა ხუთი ათასი, ცოცხალი შეუპყ-
რა ოცი ათასი, ზარბაზანი მიუღო | ასი, ბარაზი დიდ, რო- r 65

¹ ეს სიტყვა სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ² ტექსტში: სპარსალარობა.
³ ეს სიტყვა სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ტექსტში: და ყვენნეს. ⁵ მოთავსე-
ბულია კიდებუ. ⁶ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁷ უკანასკნელი 6 სიტყვა
სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁸ ტექსტში: ბუცხრიკიძემ. ⁹ ეს ორი სიტყვა
ჩაწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით.

მელსა დროშად უხმობენ, 90, და დღესა მას აღიღო ქალაქიცა პრუსიისა სატახტო ბერლინი. ესე ყოველი ჰყო დღესა ერთსა ფრანცის იპერატორმა ნაპოლეონმა და დაიპყრა მთელი პრუსია. რუსნი პრუსიელთ მოეხმარნენ. იბრძოლეს აუსტრელში. დიდი სისხლის ღრვა იყო რუსთა და ფრანცუცთაგან ურთიერთას¹. ექესი თვე იბრძოლეს. მერმე დაზავდნენ. კ'დ მისცა პრუსიის კოროლს პრუსია და შეიყვანა უღელსა ქვეშე მონებისა თვისისასა იპერატორმა ფრანცისამან. ხოლო რუსნი უკუნ იქცნენ და მოვიდნენ საზღვართა თვისთა.

§ 70

წელსა 1807, ნოებრის პირველს გამოჩნდა ვარსკვლავი
v 66 კუდიანი² გრძელი და არა კომეტა. წელსა ამას | გარდაიცვალა დედოფალი დარეჯან დადიანის ასული, მეუღლე მეფისა ირაკლისა, საკთ პეტერბურხსა შინა ნოებრის 8³, რომელიცა დამარხა იპერატორმა ალექსანდრემ დიდითა ცერემონითა ნემცკის მონასტერსა შინა, ხარების ეკლესიაში. ხოლო წელსა ამასვე 1807, ნოებრის 20 გარდაიცვალა ყვავილითა⁴ იმერთა ბატონის შვილი გიორგი შვილიშვილი დიდისა მეფე სოლომანისა, ალექსანდრეს ძე ს. პეტერბურხსა⁵ და დაფლეს ნემცკის მონასტერსა შინა.

§ 71

ხოლო წელსა 1808 იყო იმერთა კერძოთა შორის რაქისა მთაში ბერი განშორებული ჯათარიძე ზაქარია, რომელმანცა აუწყა მეფესა სოლომანს არჩილის ძესა ჩვენება თვისი,
r 67 ვითარმედ: „ვიხილე მე ვეშაპი დიდი წითელი, | რომელმანცა შთაგნთქა შენ და გიჩნდა ოდენ ფერხნი“, და განუმარტა მანვე⁶: „ესე არს ხილვა ესე, რომელ აღდგების მეფობა შენი

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: და ფრანც. ² ამ სიტყვას გაკეთებული აქვს შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავ ნიშნის ქვეშ გამოსახულია კუდიანი ვარსკვლავი, რომელის გარშემო სწერია: ამ სახისა. სიგრძე კუდისა მის აღრიცხეს ვარსკვლავ-მრიცხველთა და დაამტკიცეს 500 ღრადუსის ქონება რამეთუ ერთსა ღრადუსსა შინა იპოების ვერსი 119. ³ თარიღი სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ეს სიტყვა ტექსტში სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁵ ეს სიტყვა სწერია კიდევ. ⁶ უკანასკნელი 3 სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

და მიეცემი მწუხარებასა დიდსა და განსაცდელსა, და გიჯობს მოსვლად სინანულად და ვედრება ღეთისა, რათა განერო ამა განსაცდელისაგან და მოერიდეცა ჟამ რაოდენმე. ხოლო ხალხნი სამეფოსა შენისანი იქმნებიან დიდსა ჭირსა და ვალალება-სა შინა, მით რომელ აღდგების მომსვრელი სენი ფ'დ და სიყმილი". ესე ყოველივე აუწყა ბერმან მპნ, გარნა არა მსმენელსა მას მეფესა ეწია ყოველივე ხალხით თვისითურთ და იმერთაცა, და მოისრნენ იმერნი უმრავლეს ნახევარი საზოგადობა მთელისა სამეფოისა და ოდიშს¹, გურიასა სიყმილითა და ჭირითა².

§ 72

წელსა 1808 გარდაიცვალა მეფის ირაკლის რძალი ქეთევან კოსტანტინეს მუხრანის ბატონის ასული, დიდის ვახტანგის მეუღლე, მარტის 4 და დაფლეს! ნემცკის მონასტერშია. ხოლო წელსა ამას 1808 აღიშალნენ რუსნი და შვეთელნი. ბრძვეს წელიწადნახევარი, მერეთ დაზავდნენ, რუსთ მიუღეს შვეთელთ სრულებით ლიფლანდია და კურლანდია, რომელცა ჰყო იპერატორმა ალექსანდრემ ღუბერნიად.

§ 73

წელსა 1808, ოქტომბრის 5 წარვიდა ღრად ღუდოვიჩი ერევნისა დასაპყრობელად. მისრულმან მუნ აღიღო ქანაქირი და დადგა მას შინა. მაშინ ციხე ერევნისა აქვნდა სარდალსა ყეენისასა გამაგრებული, რამეთუ პირველ მოსულმა ყეენმან იხმო ხანი ერევნისა მაჰმად თვისთანა³ და წარიყვანა თერანს ცოლშვილითა და არღარა უტევა ერევანს, ვინაითგან იყო მაჰმად ხან ორპირი და შეურჩომელი. ამისთვის | ყეენმა ვერ r 68 დამრწმუნებულმან მისმან შეაყენნა ციხესა მცველნი თვისნი და ჰყო მუნ სარდალი თვისი გამგედ ერევნისა. მაშინ მსმენელი აბაზ მირზა, ძე ყეენის პაბახანისა, წარმოემართა თავრიზით თვისითა მხედრობითა და ეგრეთვე თვისითა ახალისა რეგულის ჯარითა და არტირელითა, რომელიცა ჟამსა მას იყვნენ მუნ ფრანცუცნი მოსულნი იპერატორის ნაპოლეონისა-

¹ ტექსტში: ოდიშ. ² სიტყვებითგან: „და მოისრნენ იმერნი უმრავლეს...“ მოთავსებულია კიდევ. ³ ეს ორი სიტყვა ჩამატებულია ხევიდან.

- გან, რათა განასწავლონ ყიზილბაშნი რეგულად, რამეთუ მას
 ჟამს აქვნდათ ყეენსა და ფრანცუტთა მეგობრობაჲ და ძღვნი-
 დიან ურთიერთსა და იყვენცა მინისტრნი (გინა ელჩნი) ურ-
 თიერთისანი კართა ზედა. მოსრული აბაზ მირზა ნახჩევანს
 შესაწევნელად ერევნისა დადგა მუნ. მსმენელმან ღრად ღუდო-
 v 68 ვიჩმან წარავლინა პოქლი ორი—ერთი ტროიცისა მუშკათირი
 და მეორე იეგირისა. მისრულთა ამათ ნახჩევანს შემოება აბაზ
 მირზაცა, იქმნა ბრძოლა ძლიერი და ვერა რომელმანმე აჯო-
 ბა, რამეთუ ყიზილბაშნიცა ახლად განსწავლულნი ფრანცუტ-
 თაგან კარგათ იბრძოდნენ და დაშთნენ ორნივ მუნ ჟამ რაო-
 დენმე. ხოლო ჟამსა მასსა ჰყოფასა ღუდოვიჩისასა ერევანს,
 მაშინ გამოცვლილ იქმნა ღრადი ღუდოვიჩი კარისაგან როსი-
 სა, და განიწესა მოადგილედ მისსა ღიანარალ ანშეფი ტორ-
 მასოვი, ალექსანდრე პეტროვიჩი. წარსრული ესე, ჩავიდა ერე-
 ვანს. ამისი მსმენელი ღრად ღუდოვიჩი აღიყარა ერევნიდამ
 წყინების გამო, რამეთუ ჟამსა მას მიეშო იერიშიცა ციხი-
 სათვის და არღარა სკვრიტა, არამედ აღიყარა და წარმოვი-
 r 69 და. მხილველთა მეციხოვნეთა ამისთა უყვეს ზედა | დასხმაჲ
 შთასრულთა ციხესა შინა რუსთა მხედრობათა და მოსწყვიტ-
 ნეს ერთი ბატალიონი სრულიად. მსმენელი ამისი აბაზ მირზა-
 ცა გამოვიდა ნახჩევნით, ეწია უკან მუნ მდგომთა რუსთა და
 ავნო დიდათ. მაშინ ღუდოვიჩმან ღრადმან გარდავლო მთაჲ
 აბარანისა დიდთოვლიანი, რამეთუ იყო თვე დეკებრისა, და
 მოსწყდენ უმრავლესნი რუსნი და ქართველნი ყინელისაგან და-
 თოვლისაგან, რამეთუ მთა ესე დიდათ მკსინვარებს ზამთრივ.
 ყინვისა მიერ. მას ჟამსა მისრულმან აბაზ მირზამ განამაგრა-
 კდ ერევანი დიდათ და მოუმატაცა მხედრობაჲ და იზამთრა
 მუნ. ხოლო ღრადი ღუდოვიჩი წარვიდა რუსეთათ, რომელსაცა
 მისცეს სანაცლოდ ქართლისა მართებელობა—ზანიშინობა მოს-
 კოვისა, ისე იგი¹ უპირველეს მართებელობაჲ.

§ 74

- v 69 ხოლო წელსა 1809 წარგზავნა უკვე ტორმასოვმან მხედ-
 რობანი თვისნი მყოფნი იმერეთსა შინა და მიუწერაცა ცოლსა
 გრიგოლ დადიანისასა, მთავრინასა ოდიშისასა, მეფის გიორგის.
 ასულსა ნინას, რათა ესეც შერთდეს ოდიშ-ლეჩხუმელითა

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „ვეენნი“.

მხედრობითა თვისითა და წარვიდნენ და აღიღონ ციხე ფოტისა, რომელიცა მდგომარე არს შავის ზღვის პირს¹, რამეთუ ეს მთავრინა ნინო იყო ფედ მხნე დედათაგანი და უშიშ და ჰყვებოდა ყოველთვის მხედრობათა თვისთა სარდლად ომთა შინა უშიშრად. წარსრულნი ესენი² მოადგნენ ფოტისა ციხესა და დგნენ სამ თვეს. მას ჟამსა მოაკლდათ ტყვია და წამალი, რამეთუ ფოტი იყო დიდათ გამაგრებული³ ოსმალთაგან, და თვით ფოტიცა არს ადგილი დიდათ მაგარი, რამეთუ ერთისა მხრით აქვს ზღვაჲ მორტყული, ხოლო ორისა⁴ მხრითა უდის r 70 დიდნი მდინარენი და მესამესა მხარესა აქვს ქაობი და საფლობი დიდი ვიდრე ათს ვერსამდე. მსმენელმან ტორმასოვმან ამისმან წარუვლინა ტფილისით ტყვია-წამალი და ხაზინა მუნ მყოფსა ღიანარალს⁵ თავადსა ორბელიანსა⁶ დიმიტრის და თანა წარატანა როტა ერთი გრნადირისა. მსმენელმა ამისმა მეფემან სოლომან უბძანა ზემო მხრისა სარდალსა წერეთელს ქაიხოსროს, რათა წარვიდეს და მიუხვნას რუსთა ესენი მინაქონნი მხედრობისათვის, რამეთუ მეფესა აქვნდა შური დადიანისა სახლისა და ენებაცა გამოყრაჲ რუსთა მხედრობისა. მისრულმან წერეთელმან ქაიხოსრომ წარავლინა კიკნაძენი და თანა წარატანა მხედრობანი, რათა დაესხნენ რუსთა და მოსწყვიტონ და მიუღონ ტყვია და | წამალი და ხაზინანი. v 70 მისრულთა კიკნაძეთა უყვეს ზედა დასხმაჲ რუსთა. რამეთუ რუსნი არა გონებდენ ღალატსა იმერთასა, ამისთვის დგნენ უშიშრად. მხილველთა მათ იწყეს ამათცა თოფთა ცემაჲ, გარნა ვერა უძლეს პირისპირობაჲ რუსთა, რამეთუ იყვნენ კაცნი ვითარ ასნი და არა აქვნდათ ზარბაზანიცა⁷. ამათ მხილველნი ლტოლვილნი რუსნი გამაგრდენ ერთს საყდარსა შიგან, რომლისა გამო იმერთა არწმუნეს ფიცით უვნებელობაჲ და გამოსრულნი მუნიტ მოსწყვიტნეს სრულებით. მსმენელი ამის ტორმასოვი განჰკვირდა ამა მოქმედებასა ზედა მეფისასა და მიუწერა: „რად არს მიზეზი ესრეთ ყოფისა ჩვენდა, რამეთუ

¹ უკანასკნელი 6 სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ² პირველად დაუწერიათ: „წარსრულთა ამათ“, შემდეგ შეუსწორებიათ: წარსრულნი ესენი. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: რუსთაგან. ⁴ ტექსტში ჯერ წერებულა „სამისა“, რომელიც წაუშლიათ და ზემოდან დაუწერიათ „ორისა“. ⁵ ტექსტში ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ყათლანიშვილს. ⁶ ეს ორი სიტყვა სწერია კიდევ. ⁷ ტექსტში: ზარბაზანინცა.

ფიცებულ ხარ შენ ერთგულებასა ზედა დიდისა იპერატორისასა, რომელსა არარაი მიგვიძღვს უპატიოებაი შენი“. ეამსა r 71 მას აღიღეს | ფოტიცა რუსთა, მსმენელმან ამისმან მოუწერა ტორმასოვსა არა ცოდნითა მისითა, არამედ ავაზაკთაო ჰყვეს ესე ჩვენს შორის და წარმოუვლინაცა მინალებნი იგი, და მიერითგან იქმნა იმერთა და რუსთა შინა განხეთქილებაჲ.

§ 75

ხოლო წელსა 1810 კდ ლამოდა იმერთა მეფე სოლომან წინააღმდეგობასა რუსთასა და აწვევდა აზრუმისა სარასკარსა ჩასვლად იმერეთსა შინა და გაყრასა რუსთასა. მსმენელმან ამისმან ტორმასოვმან იხმო წერეთელი თავადი ზურაბ და გენათელი ეფთვიმე და არწმუნა მათ, რათა ჰყონ მშვიდობა მეფისა და მის შორის, რამეთუ დროსა მას წარსვლად იყო ტორმასოვი არეზის პირსა ზედა, რ მოსრულ იყო ყენიდამ v 71 ელჩი მუნ მირზა ბუზურგ, რათა ჰყონ | ურთიერთას ზავი და მშვიდობაჲ და დაუდონცა საზღვარი¹ საქართველოსა და სპარსეთსა. ჩასრულმან წერეთელმან და გენეეთელ არწმუნეს მეფესა სოლომანს ფიცითა უენებელობაი რუსთაგან და მტკიცედ პყრობა მეფობისა სიცოცხლესავე თვისსა. ამისმა დამრწმუნებელმან მეფემან სოლომან მიუწერა ტორმასოვსა, რათა იხილონ ურთიერთი და ჰყონ ზავი მტკიცე. მსმენელი ამისი ტორმასოვი იქმნა ფდ მოხარული და მიუწერა მეფესა, რათა წარმოემართოს იგი იმერეთით, და ესეცა წარემართა ტფილისით და იხილონ ურთიერთი დირბს სოფელსა შინა. მოსრული მეფე სოლომან დირბს დახვდა ტორმასოვიცა და სცა პატივი დიდი. ხოლო ღამესა მას შემოახვივა ჯარი მეფესა ტორმასოვმა და შეიპყრა მეფე აპრილის 14² და მოიყვანა r 72 ტფილისსა | შინა და დააყენნა³ ყარაულნი. ხოლო საქმე იმერეთისა მიანდო ზურაბ წერეთელსა და პოლკოვნიკს სეიმონოვიჩსა, რათა ურთიერთას კითხვითა მართავდენ საქმეთა იმერეთისათა⁴. მაშინ ჩასრულთა ამათ იმერეთს აფიცეს ყოველი იმერეთი სამღვდელო და საერო ერთგულებასა ზედა⁵ იპერატორისასა, და მიერ ეამითგან დაიპყრეს იმერეთი რუს-

¹ ტექსტში ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ქარ საქართველოსა და.

² თარიღი გამოტ. ნიშნით მოთავსებულია კიდებე. ³ ტექსტში: დაყენნა. ⁴ წერებულა „იმერთანი“, შემდეგ გადაუსწორებიათ „იმერეთისათა“. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მეფე.

თა. ესე ყოველი აუწყა ტორმასოვმან იპერატორსა და ელო-
და ბრძანებასა, რათამცა წარეელინა მეფე რუსეთათ. ხოლო
მეფე¹ დაუტევა ტფილისს ლუბერნატორისა ახვერდოვის თანა
და თვით წარემართა არეზის კერძ, რათამცა შერიგებოდა
ყიზილბაშთა. მაშინ წერეთელმა ქაიხოსრომ მოიყიდა დესეტ-
ნიკი ერთი იმერთაგანივე (რომელ არს ასასი) ტფილისისა | და v 72
აღუთქვა მრავლისა მოცემაჲ უკეთუ განაპარებს მეფესა იგი.
მსმენელი ამისი მოხარულ იქმნა დესეტნიკიცა იგი და აღუთ-
ქვა ესე ყოფად და ამცნო მათ², რათა იგინი აღჭურვილნი
დახედნენ³ მზად განჯისა კარისა კერძო ხევისა. ხოლო ღამესა
მას მაისის⁴ 13 ამცნო მეფესა ესე ყოველი ქაიხოსრო წერე-
თელმან. მაშინ დესეტნიკი შევიდა მეფესთანა და ჩაცვა შესა-
მოსელი თვისი, აჰკიდა ტიკქორით ღვინოჲ და წარიმძღვარა
წინა, ხოლო მეფემან აცნობა ესე შინა-ფარეშსა თვისსა, რა-
თა ჩაწვეს იგი ქვეშაგებსა მეფისასა, რეცა ჰგონონ მუნ ყოფ-
ნავე მეფისა ყარაულთა მისთა. მაშინ ბრძანებისა მორჩილი
ფარეში იგი ჩაწვა საგებელსა მას მეფისასა და შესწირა სისხ-
ლი თვისი | პატრონისა ერთგულებასა ზედა. მაშინ დესეტნიკ- r 73
მან მან მიჰგვარა მეფე იმერთა, რომელნიცა შეთქმულ იყვნენ
თავადნი და აზნაურნი რიცხვით 30. მხილველთა მეფისათა გა-
ნიხარეს ფ⁵დ, ასხდეს ცხენთა თვისთა⁶ და წარიყვანეს მეფე
თვისი და გზასა ზედა ემთხვიათ⁶ ლექთა მხედრობა, ვიდრე
სამასი. მხილველთა ლექთაცა იცნეს მეფე სოლომან ბელადმა
ოსოქოლელმა ღურ მაჰმად და განიხარეს ამათცა, წარუძღვნენ
წინა და აღიყვანეს ახალციხის შარიფ ფაშასა თანა, რომელმან-
ცა მოაგება ცხენი აკაზმული ოქროითა და შეიყვანა დიდისა
დიდებითა. მსმენელი ამისნი მეორესა დღესა შეუდგნენ რუს-
ნიცა უკანა, გარნა ვერღარა ეწივნენ. ესე ყოველი აუწყა | ლუ- v 73
ბერნატორმან ტფილისისამან უპირველეს მართებელს ტორმო-
სოვს, რომელმანცა დაუტევა საქმე ყიზილბაშთა და უკუნ
იქცა. მოსრულმან ტფილის შესმენითა ლუბერნატორისათა
შეიპყრეს პოლიცმესტრი (ესე იგი ნაცვალი) დავით გოსტა-
შაბიშვილი და ეგრეთვე უბრალო სულნი დესეტნიკნი პენ-

¹ ტექსტში: მეფ. ² ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. ³ ტექსტში: დაბდ-
ნენ. ⁴ ტექსტში: მისის. ⁵ ეს სამი სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით.
⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ლექთ.

ტელასშვილი მაქსიმე იოვანეს ძე, გოგია იმერელი და გორელი სომეხი იოვანე. ესე¹ ოთხნი² დესეტნიკნი—ერთი იყო ამათგანი იმერთა აზნაური გოგია³ ფალვანდისშვილი⁴—თოფითა დახვრიტა განუნახველად ტფილისს, ავლაბრის რიყესა ზედა, ხოლო დაფლულ არიან ავლაბარშივე მელიქის საყდრის გარდასწვრივ მინდორზე⁵, რომელთაცა საფლაავსა ზედა მათსა⁶ დაედგათ ნათელი ზეგარდამო, და შეირაცხნენ წმინდათა შორის. ხოლო დავით გოსტაშაბიშვილი და ფარეში იგი, რომელიცა ჩაწვა საგებელსა მეფისასა წარგზავნა იგინი ციბირს.

r 74 ნინია⁷ სუბატიშვილი მეითრის⁸ პაატას ძე⁹, რომლისა | სახლში¹⁰ იდგა მეფეჲ,¹¹ და ესეცა უბრალო დასჯილ იქმნა. მისრულნი ესენი პერმის ქალაქსა ციბირს მოკვდა მუნ ფარეში იგი მეფისა. ხოლო დავით და ნინია დაშთნენ მუნ, რომელნიცა შემდგომ ჟამშია განთავისუფლდნენ ხელმწიფისაგან და მიქცნენ მამულად თვისად.

§ 76

ხოლო წელსა 1810 მსმენელთა იმერთა მოსცეს პირი მტკიცე მეფესა სოლომანს მყოფსა ახალციხესა¹² და აწვიეს, რათა ჩავიდეს იმერეთს¹³ და დაიპყრას იმერეთივე. მსმენელი ამისი მეფე სოლომან წარემართა ახალციხით და შთავიდა იმერეთს¹⁴. მაშინ¹⁵ მოერთვნენ იმერნი ყოველნივე, შეკრეს გზანი ქართლისანი და დადგნენ მყარად. მაშინ¹⁵ მეფის ძემ

v 74 ალექსანდრე | მაცა წარავლინა ახალციხით ძმისწული თვისი ლეონ ოსეთსა სამაჩაბლოსა შინა, რათა მანცა შეკრებულმან ოვსთამან ბრძოს რუსთა. მისრული ლეონ შეიწყნარეს ოვსთა და შეკრბნენ მისთანა. მსმენელი ამისი ტორმასოვი დამძიმდა ფედ. და მიუწერა პოლკოვნიკს სვიმონოვიჩსა ქუთაის მდგომს,

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია სამნი. ² ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდებზე. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ფალვანდოვი. ⁴ უკანასკნელი 7 სიტყვა მოთავსებულია კიდებზე გამოტ. ნიშნით. ⁵ სიტყვებიდან: „ტფილისს ავლაბრის რიყესა ზედა...“ მოთავსებულია კიდებზე. ⁶ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁷ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: სუბატოვისათა. ⁸ ტექსტში: მეთრის. ⁹ უკანასკნელი 4 სიტყვა სწერია კიდებზე გამოტ. ნიშნ. ¹⁰ ამ სიტყვის წინ წაშლილია: მეფე იდგა სახლსა მას ნინია სუბატოვისასა. ¹¹ უკანასკნელი 3 სიტყვა სწერია კიდებზე. ¹² ეს ორი სიტყვა სწერია კიდებზე გამოტ. ნიშნით. ¹³ ტექსტში: იმერეთს. ¹⁴ ტექსტში: იმერეთს. ¹⁵ ტექსტში: მაშინ.

რათა განმაგრდეს, ხოლო დადიანს ლეონსაც და დედასა მისსა მთავრინა ნინას, რათა მწე ეყოს მხედრობითა თვისითა პოლკოვნიკს სვიმონოვიჩსა. ამათ დიდი შემწეობა აჩვენეს, რომელ მოაკლდათ რა საზრდელი რუსთა, მისცეს¹ მთავრინამ ნინამ. მაშინ წარგზავნა ტორმასოვმა ლიანარაღ ღიმიტრი² ორბელიანი³, რათა დაცხროს შფოთი იმერთა, ორი ათასითა კაციტა. მისრული ღიმიტრი ეწყო იმერთა, კორტოხტსა | ზედა. r 75
მაშინ იმერნი განმაგრებულ იყვნენ, და ვერ უძლო ღიმიტრიმ გარდავლა მთისა კორტოხტისა, რამეთუ ავნეს დიდათ იმერთა. მაშინ ღიმიტრიმ მოიყიდა კიკნაძენი, და ესენი ჩაუძლვნენ ვახანისა გზითა ლოსიათ ხევზე და ჩაიყვანეს იმერეთსა შინა. მაშინ ღიმიტრიმ მიუწერა დადიანს ლეონს და აცნობა ჩასვლა თვისი იმერეთს, რათა წარმოემართოს იგი მხედრობითა თვისითა და სვიმონოვიჩითა და მოვიდეს მეფესა ზედა, რომელიცა მას ჟამსა იდგა მეფე. წყალ-წითელასა ზედა მახლობელ ქუთაისისა⁴. თუმცალა კდ ბრძვეს იმერთა⁵ პირისპირ რუსთა, გარნა უქმ იქმნა, რამეთუ მოვიდა დადიანი ზურგით კერძო და ღიმიტრი პირდაპირ. იძლია მეფე სოლომან, განივლტო და წარვიდა ახალციხედვე. მაშინ შიშვნეულნი რუსთა- v 75
გან იმერნი მოვიდნენ წინაშე მათსა და აღუთქვეს მორჩილება და აფუცეს კდვე ერთგულებასა ზედა ხელმწიფისასა, და დამშვიდდა იმერეთიცა.

§ 77⁶

ხოლო წელსა 1810 წარუვლინა კაცი და წერილი ტორმასოვმა მეფის ძეს თეიმურაზს გიორგის ძესა და აწვია, რათა მოვიდეს იგი ქართლსა და წარავლინოს რუსეთათ, რამეთუ მას ჟამსა იყო თეიმურაზ თოფჩიბაში ყეენისა და პატივცემული ფდ და იყოფოდა თავრიზსა⁷. მსმენელმა ამისმა მეფის ძემანც ინება მოსვლაჲ. ხოლო წელსა ამას აღიძრა ძე ყეენისა აბაზ მირზა და წარმოემართა ქართლსა ზედა. მოსრულმა ფანბაკს ეწია ბრძანება ყეენისა, რათა უკუნ იქცეს თავრიზადვე. უკუნ ქცეული აბაზ მირზა მივიდა და დადგა ერეენის ბოლოს დევალუ

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ამათ. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ყაფლანიშვილი. ³ ეს სიტყვა სწერია კიდევ. ⁴ ეს ორი სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნ. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „რუსთა“, და ხემოდან სწერია: პირისპირ რუსთა. ⁶ ეს პარაგრაფი მოთავსებულია v 75 გვერდის კიდებზე. ⁷ უკანასკნელი სამი სიტყვა ზევიდანაა ჩაწერილი.

წოდებულსა ადგილსა, რომელიცა შორავს ერევანსა ცხრას ალაჯითა. ხოლო¹ წელსა 1810, სექტემბრის 14 აღმოიღო უბით ძელი ქეშმარიტი², რომელიცა აქვნდა თანმიცემული ნათლიისაგან თვისისა ანტონი ჯვარის მამის მიერ დიასამიძისაგან, რომელიცა იყო ესე არხიმადრიტი იერუსალიმისა³ და ქართველნი უხმობდენ ჯვარის მამად და მრავალ გზის მოელოცნა წაანი ადგილნი იერუსალიმისანი, რამეთუ იყო კაცი სახიერი და წმინდა. იცეს ქამი მარჯვე და გამოვიდნენ ბანაკით⁴ მათით, რეცა ნადირობად და ახლდნენ თანა ქართველნი კიკოლა თავადი ბარათოვი, პეტრე აზნაური ლარაძე, ლალა მისი, ლორელი აზნაური ლევანა, ქიზიყელი ბოსტოლანაშვილი იოსებ, ავღნიშვილი დავითა და ქიტესა, დალაქიშვილი ზაქარია. ამათ წარმოსრულთა მომართეს მთასა ალაგაზისასა და გარდავლეს მთა იგი და მივიდნენ შორავალს რუსთა თანა. მსმენელმან ამისმან აბაზ მირზამ, თუმცა ლა დევნა უყო, გარნა ვერლარა ეწია. მისრული თეიმურაზ ტფილისა პატივსცა დიდათ ტორმასოვმა და წარავლინა რუსეთს პეტერბურხს კარსა ზედა ოქტომბრის 16. მისრული იანვრის 12, წელსა 1811 პატივსცა იპერატორმაცა და მისცა ნიჭი შემგზავსებული ძმათა მისთა თანა.

§ 78³

ხოლო წელსა ამას⁵ 1810 წარმოუვლინა მეფის ძემან ალექსანდრემ ახალციხით⁶ ძმისწულსა თვისსა ლეონს⁷ დოლაძე, კაცი მართალი და ერთგული ბატონისა თვისისა, და მიუმცნო, რათა იყოს მთასა მას შინა და სკვრიტოს დროსა რუსთასა. ესე დოლაძე მოსრული სასირეთს ისტუმრა ტარიელ გლურჯიძემა და განუსვენა ღამესა მას. ხოლო დღესა მეორესა წარვიდა რა დოლაძე მთით კერძო ლეონთან, აცნობა ესე გორს მყოფსა ციციშვილს დავითს ზაქარიას ძეს, რამეთუ ესე დავით იყო მას ქამსა მარშლად (ესე იგი მაზრის მოურავად). ამან დევნა
 x 76 უყო | დოლაძესა, შეიპყრა იგი და მიჰგვარა რუსთა გორს. ესე აცნობეს ტორმასოვსა და მიუწერა კამანდეტსა გორისასა, რათა დამოჰკიდოს ძელსა, რამეთუ ტორმასოვი იყო დიდათ

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: დღესა. ² ამ სიტყვის ზევით მიწერილია: და ევედრა მას რათამცა წარვიდა მშვიდობით. ³ მოთავსებულია კიდევ. ⁴ ტექსტში: ბანკით. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: 1810. ⁶ ეს სიტყვა მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁷ ტექსტში: ლონს.

მესისხლე კაცი და განუნახველი. მაშინ დოლაძემ იხმო მღვდელი, თქვა ახსარება და ეზიარა უხრწნელთა სისხლსა და ხორცთა მაცხოვრისათა და ჰფუცაცა, რომელ არაა გამლია მე მტერობაჲ რუსთა და არცა და მახსოვან დღეთა ჩემთა, რომელ მეწყინოს ვისთვისმე და ცოდვისაჲცა გამოუცდელ ვარო. ესე ყოველი აუწყა მოძღვარსა თვისსა, გარნა მაწვევდაო ერთგულებათაჲ მემკვიდრეთა ჩემთა მეფეთა და აჰა, თავი ჩემი სამსახურსა ზედა მათსა დამიდვიაო. მაშინ მოჰკიდეს ძელთა და მოაშთვეს და დაუდგინეს მცველად | ყარაული რუსი სალ-
 დათნი, რათა არვინ ჩამოიღოს და დაფლას იგი. მაშინ ზე-
 გარდამომან მადლმან ადიდა ესე, რომელ ღამესა მას გარდა-
 მოხდა ნათელი და დაედგა წასა გვამსა მისსა. მხილველნი ამის-
 ნი მცველნი მისნი დასცვივნენ შიშითა და თაყვანი სცეს
 წსა გვამსა მისსა. წარვიდნენ და აუწყეს ესე ყოელივე კა-
 მენდანტსა. მაშინ კამანდატი მსმენელი ამისი აიქრა და იხი-
 ლა თვითცა ნათელი და ეგრეთვე გორისა ხალხთაცა მრავალთა.
 მაშინ ევედრა მთავარ-ეფისკოპოზი იუსტინე მალალაშვილი კა-
 მენდანტსა, რათა მისცეს ნება დაფლვისა მისისა. ნება სცა კა-
 მანდატმაცა. მაშინ გარდამოიხვნა წმიდა იგი გვამი თავარ-ეფის-
 კოპოზმან და შეხვია იგი¹ წმინდასა ტილოსა და დაფლა იგი
 გორისა სასაფლაოსა ზედა ეკლესიასა შინა, | და აწ იხარებს
 წინაშე სამებისა და მეოხ არს ჩვენთვის და შერაცხილ წთა
 შორის. ესე იყო თვესა ნოემბერსა. r 77

§ 79

წელსა 1810 ტფილელს არსენის ნაიბის ძის ძეს და კათალიკოზს ანტონის შუა შფოთი ჩამოაგდო ერისთვიშვილმა ვარლამ² არხიეპისკოპოზმა³, რომელიცა იყო ახალი გარდასრული როსიით, და იყო ესე ვარლამ სინოდის მწევრიცა. ენება მიზეზითა ამით, რათა თვით შეიქნას კათალიკოზი. მაშინ არა მკერეტმან საქმისა⁴ ამისმან⁵ ანტონი კათალიკოზმან ჰყო ტფილის კრება სრულიად სამღვდელოთა, რამეთუ ესე არსენი იყო აპარტავანი და ურჩი კათალიკოზისა, რომელიცა განდიდებულ იყო რუსთაგან, აქვნდა ბარტყულა თეთრი და

¹ ტექსტში: გი. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია არქიერმა. ³ ეს სიტყვა სწორია კიდეზე ამ ფორმით: არხიეპისკოპოზი. ⁴ ტექსტში: საქისა. ⁵ უკანასკნელი სიტყვა სწორია კიდეზე გამოტ. ნიშნ.

- v 77 შუბლსა ჯვარი და კავალერიაცა ანასი. ესე აღართ | რაცხდა
კათალიკოზსა. ამისთვის შეჰკრიბნა მიტრაპოლიტ-ეპისკო-
პოზნი და ჰყო კრება, რამეთუ ტფილელსა არსენის გაელახა
დეკანოზი ალექსი რუსთა¹ რექტორი სკოლისა, აზნაური კა-
ხეთისა პეტრიაშვილი², სიონის ეკლესიასა შინა საკურთხე-
ველსა მდგომი, ოდეს კათალიკოზი სწირევდა დღესა იპერა-
ტორის შობისასა 12 დეკებერს, და გაელანძღა ცა არქიერი
ვარლამ, ესეცა ზედა დაურთვეს დღისა მის შეურაცხება და
კათალიკოზის წინ სამღვდელოთა ცემაჲ და გინებაჲ. ხოლო
სხვანი მიზეზნიცა მრავალნი დაურთვეს. ამისთვის კრებამ
განკვეთეს იგი მღვდელობისაგან და განუწყესეს კანონად, რათა
იყოს ჟამ რაოდენმე მონასტერსა შინა, და მიუღეს ტფილე-
ლობაცა, რამეთუ სურდა ვარლამს, რათა დაეპყრა თვით ყო-
ველივე სამღვდელოი ნაწილი საქართველოსა³. მაშინ
უპირველესი მართებელი იყო ტორმასოვი მხარესა ტფილე-
r 78 ლისასა. ინება ამან დამეშვიდებამ მათი და დაცხრომა აბოხი-
სა ამის და კ'დ გებავე ტფილელისა თვისსავე საყდარსა ზედა.
თუმცა ღა სწადდა კათალიკოზსა საქმე ესე, გარნა არა უტევა
კათალიკოზი ვარლამმა ჰყოფად ამისა. და ამისა გამო იქმნა
გულკლებულ ტორმასოვიცა კათალიკოზისაგან. და⁴ შეასმინა⁵
ხელმწიფესა ტორმასოვმა კათალიკოზი, რეცა ესეცა ერია
გაპარებასა მეფისა სოლომანისასა, რამეთუ დროსა მას მოეს-
ყიდა თბილელსა არსენის შურითა კათალიკოზისათა⁶ თეთ-
რითა ბერი სერაპიონ, მნათე კათალიკოზის ეკლესიისა, და ები-
რებინა, რათა ცილი სწამოს კათალიკოზსა, რომელ ამან განა-
პარა მეფეო⁷. მოსყიდული იგი ბერი წარვიდა და უთხრა
ესენი ლუბერნატორსა ტფილისისასა, ხოლო მან აუწყა ესე
v 78 ყოველივე | ტორმასოვსა⁸, რომელისა გამო შეასმინა ხელმწი-
ფესა კათალიკოზი ანტონი, უკეთუ არს ესე აქა, არა იქმნების
მშვიდობა საქართველოსა შინა. მსმენელმან ამისმან იპერა-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: პროთა. ² უკანასკნ. ³ სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ უკანასკნ. ⁵ სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მოახსენა. ⁷ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁸ უკანასკნ. ⁹ სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ¹⁰ ტექსტში: მეფო. ¹¹ ამ სიტყვის შემდეგ დასმულია გამოტ. ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით მიწერილია: მსმენელმან ამისმან კათალიკოზმან ანტონიმ შეიპყრა ბერი იგი სერაპიონ და წარგზავნა მონასტერსა ნათლიმცემელისასა პატიმრად, რომელიცა შემდგომად ჟამისა იქმნა საწყალობელი ბერი იგი განტვივნულ კლდისა მიერ.

ტორმან¹ უბრძანა წერილითა, რათა წარავლინოს კათალიკო-
ზი ანტონი რუსეთს და ჰყოს მოადგილედ მისსა არხიეპის-
კოპოზი ვარლამ, მწვერი სინოდისა.

§ 80

ხოლო წელსა 1811 წარავლინა კათალიკოზი ანტონი რუ-
სეთს. მისრული პეტერბურხს პატივსცა იპერატორმან ალექ-
სანდრემ, მიუბოძა კავალერია ლურჯი ანდრია პირველწოდე-
ბულისა და ოთხი ათასი თუმანი წელიწადშია საზღოდ და
არღარა განუტევა ქართლსა. ბრძანებითა სინოდისათა აღი-
ღეს² კათალიკოზობა | საქართველოდსა, რომელსაცა ზედან r 79
ეთანხმავა იპერატორიცა, რამეთუ კათალიკოზობაჲ საქართვე-
ლოდსა იყო პირველ დაწყებულ მეფისა მიერ ხოსროვიანისა
ვახტანგ გორგასლანის მიერ, სახელოვანის გმირისა, რომელ-
მანცა დასო პირველად პეტრე კათალიკოზად წელსა ქეს
აქეთ 473³ სრულიად საქართველოდსა და ნებართვითა წის
მსოფლიოს მეექვსეს კრებისათა, რომელთაცა დაამტკიცეს და
აკურთხეს. და მიერ დღითგან იყო კათალიკოზი ვიდრე ამ
დროდმდე, რომელიცა იყო მოსაყდრე მცხეთისა. ხოლო წელსა
1811 გარდაყენებულ იქმნა რა კათალიკოზი ანტონი, დასვეს⁴
მოადგილედ მისა არხიეპისკოპოზი⁵ ვარლამ, არა კათალი-
კოზად, ად უწოდეს მიტრაპოლიტი მცხეთისა და ეგზარხოსი
სრულიად საქართველოდსა, რომელსაცა მიანდვეს ყოველნივე v 79
ეკლესიანი საქართველოსანი და ეპისკოპოზნი, რათამცა ჰყოს
რუსთა კანონისამებრ. ამან არა მზრუნველმან ეკლესიათამან,
ად მოხვეჭისა და შეძინების გამო მიუხვნა ყოველთავე
მღვდელთ-მთავართა ეპარხია, რომელიცა აქვნდათ, და განუ-
წესა მცირე რაიმე როჭიკი, გარნა ბოდბელსა იოვანეს თავადსა
მაყას ძესა⁶ უწოდა მხოლოდ ოდენ არხიეპისკოპოზი ალავერ-
დისა და ქიზიყისა ბოდბელი და ახადა მიტრაპოლიტობაჲ,
ხოლო ქართლსაცა გარდააყენნა მთავარეპისკოპოზი და სხვა-
ნი და მიანდო საქმეი ქართლისა სამთავნელს მაქავეარიანს
გერვასის და ჰყო ქორეპისკოპოზად. ინება ყოველთავე აზ-

¹ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ქართ. ³ თარიღი მოთავსებულია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ვარლამ. ⁵ უკანასკნელი 3 სიტყვა სწვრია კიდევ ⁶ უკანასკნელი ორი სიტყვა სწვრია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

ნაურთა სამცხეთოთა და საალავერდლოსიცა, რათამცა აღე-
 ყარა და მიეხვნა მამულნი მათნი, რამეთუ ეს ვარლაამ იყო.
 r 80 ფ'დ ანგაარი და დიდების მოყვარე. | ამის გამო გულნაკლულ
 იქმნენ ყოველნივე სამღვდელონი და საერონი ვარლამზედა.
 ხოლო¹ მსმენელმან ამისმან მიტრაპოლიტმან ვარლაამ დაუ-
 ტევა საქმე ესე ჟამადმდე.

§ 81

ხოლო წელსა 1811, მაისის 14 მზე დაბნელდა შუა დღის
 შემდგომ, კვირას დღეს² 4 საათსა, რომელიცა დაუსახვიდა
 მოსკოვსა დიდსა უბედურებასა³. ხოლო წელსა ამას 1811
 მოიყვანეს პყრობილად რუსთა იმერთა დედოფალი, მეფის
 სოლომანის ცოლი, დადიანის კაცის ასული, მარიამ და დაჲ
 მეფე სოლომანისა მარიამ, მეუღლე თავადის ენდრონიკაშვილის.
 მელქისადეკისა, და დასადგურეს ვარონიეისა ქალაქსა პყრო-
 ბილად⁴.

v 80

§ 82

ხოლო წელსა 1811, ივნისის 14 ღამესა ოთხშაბათსა.
 დაბნელდა მთოვარე, ვ'ა წყვდიადი უკუნი. ხოლო მთვარე
 იყო რიცხვით 6. ხოლო კ'დ განათავისუფლა წელსა ამას
 იპერატორმან ალექსანდრემ დედოფალი მარიამ, მეუღლე მე-
 ფისა გიორგისა, პყრობილებისაგან ბელი გოროდით და მოიყ-
 ვანეს მოსკოვს, და დასადგურეს სლობოდის სახელმწიფო-
 სახლში აგვისტოს 22.

§ 83

წელსა 1811, აგვისტოს 28 ღამესა, სათსა 10 გამოჩნდა
 ვარსკვლავი კომეტა და იდგა ნოებრის გასვლადმდე⁵. ვარსკვ-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: საქმე. ² ეს ორი სიტყვა სტრიქონებს შუაა ჩამატებული. ³ ამ სტრიქონების გასწვრივ კიდებზე მიწერილია: ხოლო წელსა ამას 1811, აპრილის 7 მოკვდა ჭავჭავაძე თავადი გარსევან მინისტრ ყოფილი ს. პეტერბურხს და დაფლეს ნემცკის მონასტერშია. ⁴ ამის შემდეგ ტექსტში წაშლილია: § 8 წელსა 1811 განათა. ⁵ აქ დასმულია გამოტ. ნიშანი, ხოლო კიდებზე ამავე ნიშნით: განმარტება. აქვე კიდებზე დახატულია: ა) კომეტა ფერადი საღებავით და წარწერით: კომეტას ასტრონომოსნი ამ სახედ ხაზვენ. ბ) კომეტა წითელი მელნით და წარწერით: კომეტას სახე.

ვლავი ესე იხილვება მოდიდოდ და მოშინდოდ, აქვს ბოლო გრძელი მგზავსი ფარშავანგისა | და აქვს სხივ-ნათელი გრძლად r 81 განფენილი. ხოლო გამოჩენა ამა კომეტისა მომასწავებელ არს, რომელ განძლიერდების ხელმწიფე ერთი ფდ, და დაიპყრობს მრავალთა სამეფოთა, და სძლევს ერთსა ვისმე დიდსა ხელმწიფესა, და აღიღებს მისსა უპირველესსა სატახტოსა ქალაქს, რომელსაცა მოსწვამს¹ და მოაოხრებს. ხოლო იგი განძლიერებული ხელმწიფე იძლევის კდ ძლეულის ხელმწიფისა მიერ და იქმნების მოკლებულ ღირსებისაგან კელმწიფობისა მის მიერ, ვა ეყო ფრანცის იპერატორსა ნაპოლეონს, და იქნების ადგილ-ადგილ კირიცა, და სიყმილიცა, და სისხლის დინებაცა დიდი². ხოლო გამოჩენილამ ამა ვარსკვლავისა კომეტასი განსრულ იყო წელი 513. ხოლო ესე იქმნა მეორე გამოჩენა ამა კომეტასი წელს 1811, აგვისტოს 28.

§ 84³

v 81

ხოლო წელსა 1810 ყვენი ბაბახან და ხონთქარი დაზავდნენ. ყვენმა წარმოავლინა მეფის ძე ალექსანდრე და მოსცა ესენ ხან სარდალი რვა ათასითა კაცითა. მოსრულნი ესენი ახალციხეს, შეერთდა ახალციხის ფაშა თვისითა მხედრებითა, წარმოემართნენ ქართლის დასაპყრობელად, მოვიდნენ და დადგნენ წალკას, თრიალეთზედ. მსმენელმა ამისმა ტორმასოვმა, რომელიცა იდგა ყოჩქილისიას, წარავლინა მას ზედა საბრძოლველად ღიანარაღ-მაიორი მარკიზი იტალიანი⁴ და თანა წარატანა პოლკოვნიკი ლისანევიჩი, დიმიტრი ტიხინიჩი, ერთისა ბატალიონითა იეგირითა და ერთიცა ბატალიონი მუშკათირისა და ოთხი ზარბაზანი. მისრულნი⁵ ესენი⁶ წალკს დაესხნენ თავსა ღამესა ყიზილბაშთ⁷, აოტნეს სპარსნი, თურქნი და ლეკნი ვე თექვსმეტი ათას კაცამდე, მოსწყვიტნეს მრავალნი ჩინებულნი სპარსეთისა და ოსმალისანი, აღიღეს ბანაკი მათი სრულებით. ძლივლა განერნენ სარდალი და ალექსანდრე, და მოიქცნენ გამარჯვებულნი ტფილის. ეს ყოველივე

¹ ტექსტში: მოსწვამს. ² სიტყვებიდან: და იქმნების ადგილ-ადგილ კირიცა... მოთავსებულია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ³ ამ პარაგრაფის დასაწყისს გაკეთებული აქვს შენიშვნა: იქ უნდა ჩაიწეროს ეს ორივე მუხლი, სადაც ეს წლის ნუმრა იყოს. ეს პარაგრაფი მოთავსებულია v 81 გვერდის კიდევებზე. ⁴ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია ორჯელ დაწერილი: ამათ. ⁶ ეს სიტყვა ქვემოდანაა მიწერილი. ⁷ ეს სიტყვა ჩამატებულია.

აუწყა ტორმასოვმან იპერატორს, რომლისა გამო მიუბოძა მარკიზსა ღიანარალ-ლეიტენანტობაჲ, ხოლო ლისანევიჩსა ღიანარალ-მაიორობაჲ და სხვათა შემგსავსებული ჩინი და კავალერია მხედრობასა რუსთასა. ხოლო ძლეული სარდალი უსენ ხან მივიდა ერევანს. ესე გამარჯვება იქმნა სექტემბრის 5.

§ 85

ხოლო წელსა 1810, ნოემბრის 5 წარვიდა უპირველესი მართებელი საქართველოსა ტორმასოვი ახალციხის დასაპყრობელად მხედრობითა თვისითა და ეგრეთვე ქართლ-კახეთითა და იმერეთითა, რომელნიცა ახლდა თანა დადიანი ლეონცა მხედრობითა თვისითა¹. მისრულნი ახალციხეს მოადგნენ თვენახევარი. ახალციხე ფდ განმაგრებულ იყო ოსმალთაგან. თუმცა ლა მიეტევნენ ციხესა ზედა იმერნი, გარნა ვერ უძლეს ალება და იძლივნენ. და წარუღეს ოსმალთა იმერთა დროშაჲ წისა დავით მეფისა აღმაშენებელისა. მაშინ გამხილველმან ამისმან ტორმასოვმან არღარა ინება გარმოდგომა ციხისა მიზეზითა ამით, რამეთუ იყო ფდ ყინვა და თოვლი.

82 და შედვათ მხედრობასა ცა | ქირი დიდი მომსვრელი. და მუნით მოქცეულს აენეს ხეობაზედ ოსმალთა ფდ მხედრობასა მისსა. და მოვიდა ტფილის, რომელსა ცა მოჰყვა ქირი მომსვრელი და მოსრნა მრავალნი სულნი ქართლს, კახეთს და იმერეთს. ვიდრე ნახევარ ხალხადმდე. და მიერ დღითგან არს ქირი ტფილისსა შინა. ხოლო წელსა ამას 1811², აგვისტოს 20 განიწესა იტალიანი მარკიზი, რომელიცა იყო პირველად საქართველოსა შინა ამაღად ტორმასოვისა³, ფილიპე ივანიჩი, ღიანარალ-ლეიტენანტი, უპირველეს მართებლად საქართველოჲსა და გარდაყენებულ იქმნა ტორმასოვი⁴, რომელიცა წარვიდა ქართლს. ხოლო გარდასრულმან ქართლს მიიღო მართებლობაჲ ქართლისა⁵ წელსა 1811, სექტემბრის 30.

¹ ეს ორი სიტყვა მიწერილია კიდებუ. ² ეს ციფრი სწერია კიდებუ. ³ უკანასკნ. 7 სიტყვა სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ გამოტოვების ნიშანია, ხოლო კიდებუ ამავე ნიშნით სწერია: და წარვიდა რუსეთად. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: წელ 1812.

§ 86

ხოლო წელსა 1811 წარგზავნა უკვე მარკიზმან პოლკოვ-
ნიკი კიტლერევეცკი | ღრუზინცკის გარნადირის პოლკითა. წარ- v 82
სრულმან კიტლერევეცკიმ გარდაელო მთად თოელიანი თრია-
ლეთისა, მივიდა ღამესა ერთსა, მოადგა ახალქალაქსა უც-
ნობად¹, მიჰყუდა კიბენი და აღიყვანა მას ზედა მხედრობა-
ნი² და აღიღო ციხე ახალქალაქისა დეკებრის 8. მოსრნეს მუნ
მყოფნი მხედრობანი ოსმალთანი. დაუტევა მუნ როტა ერთი
დასაცველად ციხისა³, ხოლო თვით უკუნ იქცა ტფილის. ესე
აუწყა მარკიზმან იპერატორსა, რომლისა ჯილდოდ უბოძა
იპერატორმან კიტლერევეცკის ღიანარაღ-მაიორობად, ხოლო
მხედრობათა მისთა ღირსებისამებრ ნიშანნი.

წელსა ამასვე 1811, ივლისის 2, წარმოდგენა ირკუცკის
ღრაქდანის ღუბერნატორის მიერ, რომელიცა მოახსენა წერი-
ლით კელმწიფესა როსიისასა ალექსანდრეს საცვიფრო ესე
ანაბავი: მისვე ირკუცკის ღუბერნიასა შინა, ნერჩინსკი უეზდსა
შინა, ვარილატოვსკისა დაბასა შინა და აშკლსკის ციხესა შინა
შემდგომად შუა დღისა მერვე საათისა ნახევარსა ზედა,
თუმცა და ადგილსა მას საათი ესე ღამედ იწოდება, გარნა
არა არს მუნ ღამე ყოვლადვე ზაფხულსა შინა, ჩრდილოეთის
მხრიდამ ერთი ვრცელი და გძელი წითელი ცეცხლი გამოჩნდა,
მჰსგავსი ღრუბლისა ჰერსა შინა, რომელიცა დიახ ნელად მო-
დიოდა. ამისა შემდგომად ერთი ათად მომატებულდ სხვა
უდიდესი შავი ღრუბელი დასავლეთის მხრიდამ აღმოვიდა,
რომელიცა ჩქარად და საზარელის ქუხილითა მორბოდა და
ამას აქუნდა ფიქარიშხალი გრივალე. ესე შავი ღრუბელი მო-
ვიდა შენობას თხუთმეტს ვერს ზედა და იმ წითელმან ღრუბელ-
მან და ამან ერთმანეთსას შეერთება მიიღეს, და შეერთდენ,
და დადგნენ ვიდრე ათს მინუტამდე და გარსა შემოევლო
ერთი სხვა უგრძესი ცის-სარტყელის მჰსგავსი. ხოლო ამისა
შემდგომად გამოჩნდა სვეტი ერთი ცეცხლისა, თუმცა და ჰერი
იყო ღრუბლითა მოცული და ქუხდა კიდევცა, მაგრამე არა
წვიმდა კი. მას ეამს უეცრად ერთის უდაბურის მხრიდამ შავი

¹ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² უკანასკნელი ხუთი სიტყვა ზემო-
დანაა ჩამატებული. ³ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული.

ნიაღვარი მოვიდა ვა ზღვიდამ გამოსული. მისი სიგანე იყო ოცი საყენი და სიღრმე ერთი საყენი. ესეთი ძლიერი იყო, რომ ხენი და დიდროვანი ლოდნი ძირითურთ გლიჯა, და იმ ღვარში ცეცხლთა ალი ჩნდა, ხოლო ამისა შემდგომად მოვიდა სეტყუა ესევეთარი დიდი, რომე თითო სეტყვად იყო¹ 9 ფუნთი. ხოლო მცხოვრებნი მის ქალაქისა და გარემო სოფელთა სიმგრგვლიე ოთხი მაზრად ესრეთ მოცული იყო, რომე სახლნი მათნი იდგნენ ნახევრად სეტყვასა შინა. ხოლო მცხოვრებნი მუნებურნი განივლტნენ შორად, და მრავალი სული და საქონელი პირუტყუთა მოსწყდა. ხოლო შამსა ამასვე ქუხილს და ელვასა შინა გარდმოვარდა² ციდამ ცეცხლი ერთი, რომლისა სიგანე და სიგრძე იყო 2 საყენი, ოთხ საათს მას³ ზედა ჰსწვიმდა და სეტყვდა და ძლივ გაქრა ცეცხლი იგი. სკტ პეტერბურხს არის მოხსენება ესე მიღებული 22 სექტემბერს, წელს 1811 და გაზეთსა შინა გამოცემული საზოგადოდ⁴.

§ 87

წელსა 1811 მოვიდა ოდიშის დედოფალი ნინა, მეუღლე დადიანის გრიგოლისა, ქვრივად მყოფი⁵, მეფის გიორგის ასული, მოწოდებითა იპერატორისათა სკტ პეტერბურხს, რომელ-
 ყ 83 საცა სცა პატიქვი დიდი იპერატორმან. თანა ახლდნენ შვილი თვისი გიორგი დადიანი, შარვაშიძე თავადი აფხაზთა დიმიტრი და ანტონი, თავადი ჩიჩუა ლეონ, აზნაურნი მრავლად, სამღვდელო აფხაზთა არქიეპისკოპოზი პაფნოტი, ქართველი სოზიას ძე⁶, არხიმანდრიტი აბაშიძე ევგენის ძე ვალერიანე, ღვდელმონაზონი ბესარიონ, კაცი ღირსი, და მთავარ-დიაკონი გიორგი გეგელია⁷ და მოსამსახურენი მრავლად ოდიშელნი. ხოლო ქართლიდამ ახლდა სიძე თვისი თავადი ორბელიანი ბეგლარ ზალის ძე⁸, ერისთვისშვილი შალვა, მემანდარი თავადი მელიქის შვილი სტეფანე. ესენი მოსრულნი მილო დ'ის დიდებით

¹ ეს სიტყვა გამეორებულია. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მეხი. ³ ტექსტში: მაჰს. ⁴ მთელი ეს უკანასკნელი ვრცელი მოთხრობა აბზაციდან სწყვიტა კიდევ. ხელი ოდნავ განირჩევა საზოგადოდ ჩვენი ტექსტის ხელისაგან. სტოვებს იანუთ შთაბეჭდილებას, რომ მიწერილი უნდა იყოს იმავე პირის მიერ, მხოლოდ კარგა ხნის შემდეგ. ⁵ უკანასკნელი 5 სიტყვა სწერია კიდევ გამოტანივით. ⁶ უკანასკნელი 2 სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁷ ეს სიტყვა მიწერილია კიდევ. ⁸ ეს ორი სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული.

და პატივით იპერატორმა, და მისცა წელიწადში ოთხი ათასი თუმანი სარჩოდ და იყოფოდა მარადის სასახლესა შინა იპერატრიცებთან განუშორებელ და ჰყვარობდნენ ფ^დ.

§ 88

v 83

წელსა 1811 იქმნა სიყმილი ქართლსა, კახეთსა და იმერეთსა შინა ოდიშ-გურიითურთ და ქირი და სრვა დიდი¹, და მოსწყდა მრავალი სული. წელსა ამას ისყიდებოდა პური კოდი რვას შინათულათ, რომელი არა თქმულა აროდეს. და იყო შიმშილი ესე ვიდრე წელი ერთი. და ფ^დ შემკირდნენ მხედრობანი რუსთანი უსაზრდელობითა და ამკირვებდნენ ხალხთა ფ^დ. და იყვნენ ფ^დ ხალხნი კახეთისანი შეიწრებულ უსაზრდელობითა, და აკირვებდნენ რუსნიცა ფ^დ სურსათისა და ბეგრისათვის, თუმცა და ევედრებოდნენ ხალხნი იგი რუსთა, გარნა არ უსმინეს, რამეთუ არვინ ჰყვათ მწედ საბრალოთა ხალხთა.

§ 89

ხოლო წელსა 1812, ოქტომბრის 26, | წარემართა ოვსე- r 84
თით ახალციხეს მეფის ირაკლის ძის ძე, ძე იულონისა ლეონ. ნისრულნი ესენი ხეობაში პეტრეს ციხესა, ისტუმრეს ლეკთა, რ^დ ლეონს არა ჰყვა კაცი გარნა სამისა და რა განუსვენეს, მძინარე ლეონ მოკლა ლეკმან და სხვანიცა მისთანა მყოფნი მოსწყვიტნეს, გარნა განერა ერთი მანაველი აღდგომელას-
შვილი ცოცხალი. განძარცვეს იგი და წარიღეს ახალციხეს. მხილველმან მეფემან სოლომან იცნა იარალი მისი. ჰკითხა ლეკთა და სცნა სიკვდილი მისი. დიდათ დამძიმდა მეფე სოლომან სმენისა ამისთვის და აუწყა ესე ფაშასა ახალციხისასა.

¹ ამ სიტყვას უბის ტექსტში შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდევბზე ამავე ნიშნით მიწერილია: რომელიცა განერცა წელსა სამსა, ესე იგი 1813-ამდისინ. ხოლო იმერეთს ესრეთ აჰსწყდა ხალხი ქირისაგან და შიმშილისა, რომე დიდროვანთა სოფლებთა შინა მცირედნილა განერნენ, და იყო მთლათ საზოგადოთ ქირი ესე იმერეთს, რომელი არა სადა სმენილ არს. ხოლო დანაშთნი ხალხნი ჰსძოდენ ბალახთა და ხის ქერქთა, რომელიცა მოჰსწყდენ მრავალნი სულნი. თუმცაღა ინებეს აღრიცხუა რუსთა რაოდენი მოსწყვიტნა სულნი თჳნიერ ყრმათა ათისა წლის ქუპვითი, რომელიცა აღწერეს ოთხმეოცი² ათასი სული, და ამის შემდგომად ვე-
ლარ ძალიდვეს აღწერაჲ, თუ რაოდენი მოსწყდა.

² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: და ათი.

მაშინ თაშამან შეიპყრნა ლეკნი იგი და მოაშთო ძელთა. მსმენელთა
 v 84 დაღისტანსა შინა ლეკთა იწყინეს ესე, რეცა | დადებად სისხ-
 ლისა¹ სამეფოისა სახლისა საქართველოდსა. სოფლისა მის
 კაცთა ჰქმნეს აბოხი და სრულიად მოსწყვიტნეს სახლეულნი
 მათ ლეკთანი, რომელთა მოეკლათ² ლეონ. ზოლო წელსა 1812,
 თებერვლის 29, ნაკსა, გარდაიცვალა მეფის გიორგის ძე გაბ-
 რიელ ნაშობი დედოფლის მარიამის ციციშვილის ასულისა-
 გან³, რომელსა ჯიბრაილსა უხმობდენ, საკთ პეტერბურხსა ში-
 ნა, და დაფლეს ნემცკის მონასტერშია.

§ 90

ზოლო წელსა 1812, თებერვლის 5, უპირველეს მართებე-
 ლობასა საქართველოდსასა ყოფასა⁴ მარკიზისასა⁵ მას ჟამს⁶
 იქმნა სიყმილი ფდ საქართველოსა შინა. შეამკირვეს კახეთი
 ფდ სურსათა⁷ ღიანარალ-მაიორმან პარტნეგინმან, ესრეთ
 რომელ კომლზე კაცს ჩაუყენა ოც-ოცი კაცი სალდათი და
 r 85 სთხოვდა სურსათსა. ამისთვის დიდათ ევედრნენ კახნი, რათა
 დასცხრეს თხოვნისათვის სურსათისა, რომელ არა ძალ გვიც-
 სო მოცემა, რამეთუ ცოლშვილნიცა ჩვენნი იზრდებიან ჟამსა
 ამას მხოლოდ მწვანელითაო, რამეთუ არ იპოების პური და,
 უკეთუ აქვთ ვისძე, ისყიდება მცირე რაჟმე რვას მანეთათა
 (ესე იგი რვას მინათულათა). განრისხნა პარტნეგინი და არა
 ივედრნა იგინი და მიუწერა ბრძანება: „უკეთუ ვინმე არა
 მოგცეთ პური, ცოლშვილნი მათნი შეიპყარით და ჰყავთ პა-
 ტიპრად“. რამეთუ თქმულ არს, ვითარმედ ჟამსა მას მივიდა თია-
 ნეთს დედაკაცი ერთი ქუვრივი, -რეცა აფიცრის წინაშე ვედ-
 რებად⁸, არა ძალ მიცხო მოცემაჲ პურისა, რამეთუ ვარ ქუვ-
 რივი და გლახაკი, რომლისათვისცა შეიპყრეს რუსთა, ჩაურქ-
 v 85 ვეს ძაბრი საშოსა და | შთაასხეს⁹ ლეინოჲ. მხილველთა თია-
 ნელთა ამა ტირანობისათა აღადგინეს აბოხი და მოსწყვიტნეს
 მუნ მყოფნი რუსნი¹⁰, წარიყვანეს ქართლით¹¹ ყრმა, მეუვის

¹ ტექსტში: სიხლისა. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მეფეჲ. ³ უკანასკნ. 5 სიტყვა სწერია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ეს სიტყვა სწერია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: დროს მიერ. ⁶ ეს ორი სიტყვა ჩამატებულია ზევდან. ⁷ ეს სიტყვა ზედმეტია. ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: გამო-
⁸ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: რათა. ⁹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია რა-
 ლაც სიტყვა. ¹⁰ უკანასკნ. 5 სიტყვა სწერია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ¹¹ ეს სიტყ-
 ვა ზემოდანაა ჩამატებული.

გიორგის შეილიშვილი, იოანეს ძე გრიგოლ და ჩაიყვანეს კახეთს. მოკრბნენ კახნი მის თანა, სრულებით მოჰსწყვიტნეს რუსთა მდიაბეგნი თელავს და ქიზიყს-სილნაღს¹ და იასაულნი მათნი და გამოყარეს მხედრობაჲ რუსთა კახეთით. მაშინ მარკიზი არა იყოფოდა ტფილის, რამეთუ წარსრულ იყო შამახიასა შინა საქმისა რისთვისმე. მსმენელმან ამისმან მარკიზმან დაუტევა საქმე შირვანისა და მოვიდა² ტფილის³, წარემართა⁴ მხედრობითა თვისითა კახეთს ზედა, რათამცა დაეცხრო აბოხი იგი. მისრულმა ხაშმზღდ განჰყო მხედრობაჲ თვისი ორად⁵ და წარავლინნა ნაწილი⁶ ერთი მხედრობისა თვისისა გობორის მთის გზით, ხოლო | თვით წარემართა ქიზიყისა კერძ. r 86 მისრულთა რუსთა უყვეს ზედა დასხმაჲ გობორსა ზედა კახთა, რომელიცა აქვნდათ გზანი იწრონი განმაგრებულნი, გარნა კახნი ჩვეულებისამებრ არამსმენელნი ურთიერთისანი ივლტოდნენ კახეთათ, და გარდავლეს მთაჲ გობორისა და ჩაჰიდნენ ვარდის-უბანსა მიმავალნი თელავს. მაშინ შეკრეს კახთა გზაჲ თელავისა, ეწყვნენ რუსთა და მოსწყვიტნეს ვიდრე სამასადმდე, გარნა დანაშთნი განარინნა ნინო-წმინდელმან სტეფანემ, თავადმა ჯორჯაძემ⁷, და შეგზავნა ლამით თელავის ციხეშია, და განამაგრეს ამათ თელავის ციხე. ხოლო მისრულსა მარკიზსა ლაკბესა ზედა მოეგებნენ ქიზიყელნი და ითხოვეს⁸ მიტევებაჲ დანაშაულისა. ამისთა მხილველთა კახთა მოაკლდათ | ძალი. v 85 მაშინ მარკიზი წარემართა ზიარას გზითა და ჩავიდა სიახლოესა ჩუმლაყისასა, რომელიცა აქვნდათ განმაგრებული კახთა. მუნ იქმნა ბრძოლა ძლიერი, მოსწყვიტნეს მრავალნი რუსნი. მუნ მოკვდა თავადი ორბელიანი ვახტანგ დიმიტრის⁹ ძე, სიძე მეფისა ირაკლისა, რომელიცა იყო პოლკოვნიკი რუსთა¹⁰ მყოფი რუსთა თანა, და დაიჭრა ქავექავაძე გარსევანის ძე, აღექსანდრე, რომელიცა იყო მას ჟამსა შინა ნაიბ-ეშკალაბაში მარკიზისა. გარნა შეჩენითა მარკიზისათა აბირნეს კახნი თავადნი მყოფნი¹¹ კახთათანა¹² გამოსრულთა ამათ, რათა გა-

¹ უკანასკნ. ⁴ სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ქართლს. ³ ეს სიტყვა სწერია კიდევ. ⁴ ტექსტში: წარემართართა. ⁵ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ⁶ ტექსტში: ნაწ ერთი. ⁷ ეს ორი სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ტექსტში: ჯორჯაძემ. ⁸ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: შერიგე. ⁹ ტექსტში: დიმიტრის, ¹⁰ უკანასკნ. ⁴ სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ¹¹ პირველად დაუწერიათ: კახთ თავადთა მყოფთ მუნ, შემდეგ შეუსწორებიათ ისე, როგორც იხევეს. ¹² ეს სიტყვა კიდევ მოთავსებული.

- მოვიდნენ იგინი რუსთა თანა და არარა ევნების მათ¹. მოუძღურდნენ კახნიცა და განიბნივნენ. ხოლო გრიგოლ შიშვნეული წარვიდა ანწუხსა შინა და იყო თვე ერთი ლექთა შორის. მაშინ მარკიზმან დაიპყრა სრულიად კახეთი, მოწო
- x 87 რომელიმე სოფლები და | იყო თვე ორი. და დამშვიდა კახეთი ნებიარად, და განუწესა ესრეთ, რათა არღარა იყვნენ მოსამართლენი რუსთანი მუნ, რომელთაცა განერყვნათ კახეთი მოხვეჭითა², რომლის გამო მიიანდო საქმენი კახეთისანი ესრეთ: თელავიდან გავაზამდინ გაღმართი და გამოღმართი ჩუმლაყადმდე³ და პირ-აქეთი ვიდრე ნორიოდმდე, ფშავ-ხევსურითურთ და თუშითა მიიანდო სოლომანს ავალისშვილსა. მეთრის იოვანეს ძესა. ხოლო ქიზიყი საენდრონიკო-საეაჩნაძოი მიიანდო აბელს ენდრონიკაშვილსა და განაწესა, რათა პოლკი ერთი იდგეს თელავს ციხესა შინა⁴ ღიანარაღითა და მეორე ქიზიყსა. და ამათა მართონ საქმენი კახეთისანი. ხოლო უკეთუ ვერ უძლონ ამათ⁵ დამორჩილებაჲ რომლისამე⁶ საქმისა⁷, აუწყებდენ⁸ მუნ მყოფს ღიანარაღთა და შეიწევდნენ.
- v 87 მაშინ მიუწერა გრიგოლს ანწუხსა შინა მყოფსა და წარუვლინა ზაზა ენდრონიკაშვილი, სალთხუცესი მამისა მისისა, და მიუწერა, რათა მივიდეს მის თანა, და არწმუნაცა უვნებელყოფაჲ მისი და აღუთქვაცა შენდობა კელმწიფისაგან. მაშინ მსმენელი გრიგოლ წარმოემართა მარკიზისა კერძ, თუმცადა გრიგოლს არა უტევებდენ ანწუხელნი ერთგულებისა გამო. რომელიცა აქვთ სურვილი პატრონისა ერთგულებისა. გარნა არამსმენელი მათი გრიგოლ მოვიდა მარკიზისა წინაშე თელავს. მხიარულ იქმნა მარკიზი და წარმოემართა ტფილის. მოსრულმან ტფილის, წარავლინა გრიგოლ რუსეთად. მისრული პეტერბურხს წარავლინა იპერატორმა ბუნტისა გამო მისისა პატიმრად პეტრეზაოდის ციხესა შინა, რომელიცა შორავს პეტერბურხით ოთხასითა ვერსითა. და იყო ესე რაოდენმე.

¹ სიტყვებიდან: „რათა გამოვიდეს იგინი“... მოთავსებულია კიდებე-

² უკანასკნ. ⁴ სიტყვა სწერია კიდებე გამოტ. ნიშნით. ³ ეს სიტყვა სწერია კიდებე გამოტ. ნიშნით. ⁴ ეს ორი სიტყვა ჩამატებულია ზევიდან. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მართვაჲ. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ნაწილისა. ⁷ ეს სიტყვა კიდებე სწერია. ⁸ ეს სიტყვა ზემოდან აწერია წაშლილ სიტყვას: მოახსენებდენ.

§ 91

r 88

ხოლო წელსა 1812, წელსა ამას აპრილის 22 ღამესა ბრწყინ-
ვალე კვირის ორშაბათს გამოჩნდა ვარსკელავი¹ ამა სახისა,
ლახვრის მგზავსი², ბრწყინვალე და სხივიანი. იდგა ორსა
ღამესა სისხლისა ფრად წითლად. ჯდ ამავე წელსა აიშალნენ
რუსნი და ფრანცუზნი.

§ 92

წელსა 1812 წარმოემართა პოლშისა დასაპყრობელად
ფრანცის იპერატორი ნაპოლეონ თვისითა ძლიერითა სპითა.
წარმოსრულსა ამას შეუდგა კეისარი, პრუსის კოროლი, საჟ-
სონის კოროლი, ვესტალცის კოროლი, ბავარისა, ლაღანდისა,
ბოლიმეისა და სხვანი, რომელთაცა იყო რიცხვი მხედრობა-
თა ამათ და ფრანცელითა ვიდრე ხუთას ათასადმდე, რომელ
ესე ყოველნივე იყვნენ საბრძანებელსა ქვეშე ფრანცისა იპერა-
ტორისა ნაპოლეონისა ხელქვეშე³. მოსრულმა ნაპოლეონმან
დაიბანაკა მდინარესა ზედა სამზღვარსა პოლშისასა ვისლას.
მსმენელმა ამისმან რუსთ⁴ იპერატორმან | ალექსანდრემ მოი- v 88
კრიბნა მხედრობანი თვისნი და წარემართა და მივიდა პოლ-
შას. მსმენელი ამისი ნაპოლეონ აღიყარა, გამოვლო მდინარე
ვისლისა ივლისის 1⁵, და შემოვიდა პოლშაში და დაიპყრა.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ დახატულია ლახვრის მგზავსი ფიგურა. ² ეს ორი სიტყვა
სწერია კიდებზე გამოტ. ნიშნით. ³ სიტყვებითგან: „რომელიცა იყო რიცხვი მხედ-
რობათა“... მოთავსებულია კიდებზე გამოტ. ნიშნით. ⁴ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩა-
წერილი. ⁵ თარიღი სწერია კიდებზე გამოტ. ნიშნით. აქვეა დასმული შენიშვნის
ნიშანი, ხოლო კიდებზე ამავე ნიშნით სწერია: „მაშინ იპერატორი ალექსანდრე
წარმოვიდა თვით პოლშით⁶ და მოვიდა მოსკოვს ივლისის 14. შეჰკრიბნა მუნ
მცხოვრებნი მოსკოვისანი და აუწყა ყოველივე ყოფილი. მაშინ კეთილშობილთა
მოსკოვისათა მიართვეს ათ სულ კაცზედ ერთი კაცი ხარჯითა თვისითა, ხოლო
ვაჭრობამან მიართო შესაწევნელად თეთრი მხედრობისათვის. მსმენელთა ამისთა
სხვათაცა ლუბერნიათა და ქალაქთა მიართვეს ყოველთავე⁷ მგზავსად მოსკოვისა.
ხოლო თვით იპერატორმა⁸ ალექსანდრემ დაჰყო 6 დღე მოსკოვს და წარვიდა
პერერბურხს და აღჭურნა იგინიცა ამავე სახითა. — ოდეს მობრძანდა ვილნით⁹
იპერატორი მოსკოვს, მას უამსა მიუწერა ესე მიტროპოლიტმან მოსკოვისამან“
ამის შემდეგ კვლავ შენიშვნის ნიშანია, ხოლო r 89 და v 89 გვერდების კიდებზე
მოთავსებულია ამ მიტროპოლიტის წერილი არა ტექსტის ხელით: „პლატო-

⁶ ეს სიტყვა ჩამატებულია ზევიდან. ⁷ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ესრ.
⁸ ტექტი: იპერატორი. ⁹ ეს სიტყვა ჩამატებულია ზევიდან.

თუმცა და სწადდა თავადსა ბაგრატიონსა¹ პეტრეს ივანეს ძეს, რათამცა შებმულიყო მუნ, რამეთუ ესე იყო მეწინავე სარდალი რუსთა, გარნა ჩინებულთა რუსთა არა სცეს ნებაჲ, ვინაითგან ვართო ჩვენ მცირენი და მას უვის მხედრობანი მრავლად, და ჯარიცა რუსთა იყო დაფანტულ, რამეთუ ერთი ნაწილი იდგა რუსთა მხედრობისა რიგასა წინაძლომითა ღიანარალ ღრაფ ვითლინშტეინითა, ხოლო მეორე ნაწილი² ჰყვალღიანარალ ტრომასოვს და იდგა იგი ბერესლავს, პოლშაში, ხოლო მესამე ნაწილი ჰყვა ჩიჩაგოვს ღიანარალს, რომელიცა იყო მას ეამსა თურქისა პირდაპირ მოლდავიასა შინა, და ჯერეთ ესეცა არ მოსრულ იყო. ხოლო მეოთხე და მეხუთე ჰყვათ ღრაფს ბარკლაი დე-ტოლსა და თავადსა პეტრეს ბაგრატიონსა. მაშინ შემოსრულმან ნაპოლეონ განჰყო მხედრობაჲ თვისი სამ გუნდად. ერთი უკჲე მარშალი წარგზავნა პირისპირ ვითლინშტეინისა ასი ათასითა კაცითა, რომელსა ეწოდა დაუ, და ამცნო, რათა მისრულმან აღილოს მიტევა და რიგა და წარემართოს დასაპყრობელად პეტერბუხისა. ხოლო მეორესა მარშალსა არწმუნა, რომელსა თავადს შვარცენბერლს.

ნის მიერ მოწერილი იმპერატორის ალექსანდრე პავლოვიჩისადმი. უალუსტესო ერთ მთავარო, ყდ უმოწყალესო კელმწიფეჲ! მოხუცებული სიმეონ მექონ იყო ცხოვრებასა შინა თჳსსა უნეტარესისა ხვედრისა მიღებად კელთა ზედა თჳსთა ყდ საუკუნოისა ჩჩვილისა და ჴღრმესისაგან აღტაცებულისა სულისა ღალად ყო საღმრთო გალობა მეუფისადმი სოფლისა, და მეცა უღირსი ღირს ვიქმენ რა პასუხსა უალუსტესისა გუამისა თქუქმისასა, აღტაცებულობასა შინა ამბორს უყოფ მაღალ ერთმთავრულსა მარჯვენესა. ვზიდავ ტვირთსა მწუხარებისა მხცოვანებისასა, გარნა ვითარცა ვეჭოვებ ტკბილთა შინა გრძნობათა, ვმოწიწებ უსაყარელესისადმი სახელისა ალექსანდრისა, კელმწიფეო! თქვენ თანამდებობისამებრ კეთილ-მსახურებისა ქრისტიანეთასა სათნო იჩინეთ კურთხევად ახალ აღჭურვილთა მხედრობათა ჩემ მიერ მორთმეულითა თქვენდამი ხატითა საკვირველთ-მოკმედისა სერგიასითა.—მრავლად შემძლებელ არს ღოცვა მართლისა შეწევნად. უკეთუ განიზრახავს ანგარი მტერი განრთხმად იმიერ დნებრისა ბოროტსა საკურველსა თჳსსა, მაშინ ესე ჭარაო დაინთქმის აქა განწყობილებითა თჳსითა ვითარცა მეწამულსა შინა ზღვასა. იგი მოსრულ არს კიდეთადმი დვინისა დანებრისათა განვლად მესამისა ახლის მდინარისა—ძნელ არს გამოთქმად—მდინარისა სისხლისა კაცთასა. ზი, თვითოეული წვეთი სისხლისა უწოდეს ქუჩუანისაგან ცისადმი (სისხლი ძმისა შენისა გამოვიძიო კელისაგან შენისა). ჭრანცია სცნობს შემდგომად ღმერთსა ვითარცა უფალსა შურის მგებელობათასა, ხოლო რუსეთი ჰგრძნობს, აღიარებს და ღალად ყოფს მისდამი: აბბა, მამაო მეუფეო შენ აღმოიყუან ვითარცა ნათელსა სიმართლესა ერთმთავრისასა და მსჯავრსა რუსეთისასა ვითარცა შუა დღესა“. ამის შემდეგ ტექსტის ხელით: წელსა 1812, ივლისის 17, მიტრაპოლიტი პლატონ.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია დიმიტ. ² ტექსტში: აწაილი.

უხმობდენ, რამეთუ ესე იყო კეისრისა უპირველესი სარდალი, რათა | წარვიდეს და¹ ბრძოს ღიანარალ ტორმასოვს პო- v 89
ლოცკს, რამეთუ ესე პოლოცკა არის ძველი სამძღვარი რო-
სისა და პოლშისა. ხოლო თვით წარმოემართა პირისპირ
იპერატორისა მიერ. მხილველთა ამისთა რუსთა იწყეს უკანა
ბრუნვაჲ და მოვიდნენ ვილნას, პოლშისა ქალაქსა, რომელიცა
ეპყრა რუსთა. მაშინ მორსულთა რუსთა ვერლარა უძლეს
მუნ დგომა და წარმოემართნენ სმოლენცკისა გზით მოსკოვისა
კერძო. მსმენელი ამისი იპერატორი ნაპოლეონ შეუდგა უკანა
რუსთა. მოსრულმან აღიღო ქალაქი ვილნა პოლშისა, დაუტე-
ვა მუნ მცირე რაჲმე მხედრობაჲ და შეუდგა უკანა რუსთა.
მაშინ რუსთა იწყეს ლტოლვაჲ და მოვიდნენ სმოლენცკის
ქალაქსა. მოსრულმან ნაპოლეონ სმოლენცკას თუმცა ლა ბრძო
ბარკლი დე-ტოლმა, გარნა ცუდ იქმნა შრომაიჲ მისი, იძლია r 90
იგი მუნ, და აღიღო² ქალაქი სმოლენცკისა, ძველი რუსეთისა
ქალაქი წელსა 1812, აგვისტო 6, დღესა ფერისცვალებისასა,
მოწვა და მოაოხრა სრულებით და წარმოემართა მოსკოვისა
კერძ. მსმენელთა ამისთა ხალხთა მცხოვრებთა მოსკოვისათა
იწყეს დაცლაჲ ქალაქისა და წარვიდნენ სხვათა ლუბერნიათა
უშორესთა³.

ხოლო წელსა 1812, ივლისი 16, ღამესა გამოჩნდა ვარს-
კვლავი ბნელი სისხლის მსგავსი და ჰყრიდა სხივთა მგზავსათ
წვიმისა სისხლსავით⁴.

§ 93

ხოლო წელსა 1812 გარდაყენებულ იქმნა კარისაგან
როსისა ღრადი ბარკლი დე-ტოლი, უპირველესი მართებელი
არმიისა⁵, და განიწესა მოადგილედ მისა ღიანარალ ანშეფი
ილარიონ მიხაილიჩი კუტუზოვი⁶ მთელისა რუსეთის სამხედ-
როდსა მბრძანებელად, რომელიცა იდგა პირისპირ ფრანცუც-
თა. ესე წარსრული პეტერბურხით მივიდა ქალაქსა ვაზმისასა,
რომელიცა შორავს მოსკოვსა ას სამეოც და ათითა ვერსითა,

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: სკვ. ² ტექსტში: აღიღიღო. ³ სიტყვე-
ბითგან: „მსმენელთა ამისთა ხალხთა...“ მოთავსებულია კიდევ გამოტოვების
ნიშნით. ⁴ უკანასკნელი აბზაცი მოთავსებულია კიდევ. ⁵ უკანასკნელი 3 სიტყვა
სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: რო:

v 90 და დახვდა მუნ მხედრობანი რუს¹თანი სმოლენცკით უკუნ ქცეულნი ფრანცუცთაგან.

r აგესტინევი კარის მიერ მოსკოვს² შესხმა, ოდეს ვილნიდამ მოსკოვს მობრძანდა იპერატორი.

„შალუსტესო იმპერატორო, ყდ უმოწყალესო კელმწიფევ!

კჳალადცა ჰყრჩიან გუნდრუენი საკურთხეველთა ამათ ზედა, კჳალადცა ეგზნებიან ცეცხლნი სამადლობელთა ვედრებათანი მათ ღირს სადიდებელთა ძლევითაჲს, რომლითაცა ყდ უმაღლესმან დააგვირგვინა საკურველნი შენნი, და აჰა, უკანასკნელ ამაჲსმან ოთამან მოიდრიკა წინაშე შენსა ძლეული თავი თჳსი. სამხრეთსა ზედა დაფარულითა ღრუბლებითა ბრძოლათათა აღმობრწყინდა ნათელი კურთხეულისა მშვიდობისა, სატახტომან ქალაქმან ამან აღიღო შუბლი თჳსი დაფარული მხცოვანობითა, აღიტაცვის მკრჳტელი განვრცელებასა ზედა სამძღჳართა რუსეთისათა; სცვიფრდების ყურადმღებელი გრგვინვათა დიდებისა შენისათა, რუსეთი მზა არს დაღადებად საქებელისა გალობისა უფლისადმი ძალთასა და შენდა ცხებულისა მეფისა. გარნა აჰა დასავლეთსა ზედა აღიძრნენ ღელვანი, და შენ ვითარცა გმირი გამოხველ გზასა ზედა უკჳდავთა ღჳაწლთა დიდებათასა. კიდითგან ცისა გამოსჴლა შენი და მოგებება შენი ვიდრე კიდედმდე ცისა. მუნ საშუალ შემძლეთა და მხნეთა აღკურვათა თჳსთა შენ სტყორცნი მეხთა კაღნიერსა მტერსა ზედა. აჰა აღაგზნებ სულთა ჩჳსნთა სიყჳარულითა შენდამი და მამულისა: მუნ სძრავ გრგვინვათა განსაგმერელად ბოროტისა, აჰა განაღვიძებ და ამოძრავებ გულთა ჩჳსნთა დაცვისათვის საყჳარელისა შენდა რუსეთისა. მუნ სჯი, აჰა განუსვენებ. მუნ ჰკლავ, აჰა აცხოველებ. კელმწიფეო, საკურველითა შენ სძლიე ათასთა, ხოლო სახიერებითა უმრავლესთა. მადლობა ჩჳსნი, სიყჳარული ჩჳსნი შენდა არა მექონ არიან სამზღჳართა; გარნა შენი მამობრივ ჩჳსნდამო სიყჳარული აღმატებულებს გრძნობათა ჩჳსნისა შენდამი

¹ v 89 და r 90 გვერდებს შუა ხელნაწერში ჩაკრულია ერთი ფურცელი ქალაქი, რომელზედაც იმავე ხელით, რომლითაც ზიტრაპოლიტი პლატონის წერილია დაწერილი, ჩაწერილია ვრცელი ტექსტი ამ ფურცლის ორივე გვერდზე და ნაწილობრივ r 90 გვერდზედაც. ტექსტი წარმოადგენს იმპერატორი აღექსანდრეს შესხმას² ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული.

ერთგულებისა და აღმსარებლობისათა. შენ ჩუენ ზედაცა ხარ მძლეველ. შენ დღესასწაულობ თვსთაცა ზედა. მეფეე! უფალი შენთანა! იგი ჳმითა შენითა უბრძანებს სასტიკთა და ეგების მუუდროებასა შინა. | და დასცხრებიან ღელვანი წყალთა წარმ-
v
ლუნელთან. ჩუენთანა არს ღმერთი, სცანთ წარმართთა და იძლიენით, რამეთუ ჩუენთანა არს ღმერთი“.

წელსა 1812, ოდეს წარავლინეს სანქთ პეტერბურლის მილიცია ესე იგი მორიგე¹ პეტერბურლიდამ, მიტროპოლიტმა ამბროსიმ წართჳა სიტყუა ესე და აკურთხა მხედრობა იგი ხატითა მაცხოვრისათა სობოროსა ისაკისა და დაღმატისასა შინა.

ქრისტიანენო მხედარნო!

წამის ყოფითა უაღუსტესისა ერთმთავრისა ჩუენისათა აღძრულნი ვითარცა ჳმითა თვს მეუფისა მეუფეთასა დაუყოვნებლად იმომდინარევეთ თქუენ სატახტოსა ამას ქალაქსა შინა, სთჳა და იქმნა ესრეთ. ესოდენ თქუენ სარწმუნო და მორჩილი ტახტისა, ესოდენ თქუენ კეთილმსახურ, ესოდენ პატიოსან, ესოდენ ჳყუარობთ მამულსა თვსსა. ჳი ღირსნო შთამოზავლობანო გულოვანთა სლავიანელთანო! გიწოდა თქუენ ერთმთავარმან წინა დამდებმან შეშინებასა თვსისა სამკვიდრებელისასა, და თქუენ განსცხადენით თავთა² თვსთა განზადებითა დადებად მისთვის სიცოცხლისა თვსისა. გიწოდათ თქუენ მამულმან და ეკლესიამან დამუჳარებულმან გალთაგან შემუსვრითა, დაღილველთაგან შეიწრებულთა მრავალთა სამეფოთა და ერთა დამთრგუნველთა ყოვლისა სიწმინდისათა, შემაბილწებელთა ეკლესიათა ღთისათა, დამთხვეთა მდინარეთა სისხლისა კაცთასა. და თქვენ დაცვისათვის ჳათისა შეგიმოსიეთ ყდ საჳურველი იგი ღთისა, განგისწავლებიესთ ჳელნი თქუენნი განმხედრებისადმი და აღგიძახეს თითნი თქუენნი ბრძოლისათვის, და აჳა განვედით საჳმესა და შრომასა თვსსა დილითგან ვიდრე მიმწუხრადმდე, განვედით არა შემუსრვად უცხოთა მხარეთა შემაწუხებელად კაცობრიობისა, ად შემუსვრად და დარღვევად წინააღმდეგისა ღთისა და კაცთასა, განვედით დაწვლილებად მისსა ვი-

¹ უკანასკნელი 3 სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² ეს სიტყვა ორჯერაა გაჳეორებული.

თარცა მტუპრი წინაშე პირსა ქარისასა, და ვითარცა თიხა უბნისა დათრგუნვად მისა. ჟი რუსნო! ჟი ერო! დიდებო მეფეთა თქუწნთაო! პატივო მარცხადიდებელისა ეკლესიისაო! სიმტკიცეო მამულისაო! მცველო სასაყდროთა ქალაქთაო, მშუწნიერებო რუსეთისა მიწისაო! იმედო ტანჯულისა ევროპიისაო! ქრისტიანენო მხედარნო! თანა მემამულენი თქუწნნი მოსკოვსა მხედრობა განვიდა უკუტ სარბიელსა ზედა ბრძოლისასა და გულოვანსა რუსეთისა მხედრობასა მამაცად ეთანამონაწილევების განგმერად წინააღმდეგთა, მიმბაძველნი მისნი წარვედით მოსწრაფედ და შეუშინებელად თქუწნდა განწესებულსა გზასა ზედა უფლისასა, წარვედით საყუარელნო ღთისა და მეფისა ჩუწნისანო, გარდააცვით და წარემართენით, უიჟოდ მრწმუნებელნი, რომელ წინა გიძღვის თქუწნ თვით ღმერთი, დამცველი ყოველთა მსასოებელთა მის ზედა; და ჩუწნ ყოველსა თანა შეკრებილებასა | ეკლესიისასა არა დაესცხრებით მხურვალთა ვედრებითა განთიად, მიმწუხარი და შუა დღე მოწვევად თქუწნ ზედა ყდ ძლიერისა მისისა შემწეობისა, შესაჲედრებელისა და მფარველისა. წარვედით ერთითა განზრახვითა დათრგუნვად ბოროტმოქმედისა და მხედრობისა მისისა, ნუ ზრუნავთ სახლეულთა თქუწნთათჳს, რომელთა იღვწის და ჰფარავს უკაცმოყუარესი კელმწიფე, საზოგადო მამაჲ ჩუწნი, ალექსანდრე პირველი. წინდსა ამას შინა ყოვლისა აღთქმისასა გაძღევთ თქუწნ წმინდასა ხატსა უფლისა ღთისა და მაცხოვრისა ჩუწნისა იესო ქრისტესსა, ამით გაკურთხევთ თქუწნ სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმინდისათა ამინ.

ხოლო ამა კუტუზოვმა წარმოიყვანნა ესენი და¹ მიიყვანნა სოფელსა ბოროდინად სახელდებულსა, რომელიცა შორავს მოსკოვით ასისა ვერსითა, და ჰქმნა მუნ ბანაკი და დადგა მუნ. ამისი მხილველი ნაპოლეონ, იპერატორი ფრანცისა, შეუდგა უკანით რუსთა² სმოლენცკიდამა და ესეცა მოვიდა და დაიბანაკა მახლობელ კუტუზოვისა, რომელიცა შორევდა ბანაკსა კუტუზოვისასა ათითა ვერსითა. ხოლო წელსა 1812, აგვისტოს 25, დღესა კვირიაკესა დაბნელდა მზე და მოივლო ორი გრკალი სისხლის მგზავსი გარს ცისარტყელასავით და იდგა

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მოვიდნენ. ² ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული.

ვიდრე მწუხრადმდე, რომელიცა მოასწავებდა დღისა მეორისასა დიდსა ბრძოლასა და სისხლთა დინებასა.

§ 94

ბრძოლისათვის რუსთა და ფრანცუცთაგან აღგილსა ბოროდინასა¹

წელსა 1812, აგვისტოს 26, დღესა ორშაბათსა დილასა. r 91
სათსა მეხუთესა დარაზმდენ რუსნი და ფრანცუცნი პირისპირ
ურთიერთასა სოფელსა ბოროდინასა, რომელიცა შორავს მოს-
კოვით ასისა ვერსითა², და იწყეს ბრძოლა ეგეთი. რომელ
არავისა ახსოვნან ეგეთი ბრძოლანი და არცალა ისტორია
მოგვითხრობს, რამეთუ დღე იგი იყო ვითარცა წყვდიადი
კომლთაგან ზარბაზანთასა, და ქუხდენ ზარბაზანნი ორსავე
მხარესა ვითარცა ცის გერგვინვა³, რ' აქვნდათ ფრანცუცთა
ზარბაზანნი ორი ათასნი, ხოლო რუსთაცა იყო ზარბაზანი
ათასნი⁴. დღესა მას დიდად იბრძოლა თავადმან პეტრემ ბაგ-
რატოვანმან ლიანარაღ-შეფმან, გარნა ეწია უბედურებაჲ,
რომელ დაიკოდა ფეხსა შიგან ძლიერად⁵, და ამის გამო იწყეს
რუსთაცა უკუნ ქცევაჲ, გარნა სილამემანცა გაჰყარნა ურთი-
ერთისაგან, რომელიცა მოსწყდნენ მას დღესა შინა რუსნი
ორმოცნი ათასნი და დაიკოდა ოცდა ჩვიდმეტი ათასი და v 91
ლიარანალი მოკვდა ოცდა ოთხი, თვინიერ პოლკოვნიკისა და
შთაფ აფიცართა, რომელთა რიცხვი არა შესაძლებელ არს
აღრიცხვად⁶. ხოლო ფრანცუცთა მხარესა მოკვდა მხედრობაჲ
სამეოცი ათასი და შეპყრობილ იქმნა მრავალი ტყვედ და
დაიკოდა ვიდრე ოცი ათასადმდე, და მოსწყდნენ მრავალნი
ჩინებულნიცა მათნი⁷. გამხილველმან ამისმან კუტუზოვმან
იწყო უკუნ ქცევა მით, რ' მცირე ლა დაშთა მხედრობაჲ

¹ ეს სათაური მოთავსებულია კიდებუ წითურით, შავია დასაწყისი ასო
ჲ. ² უკანასკნელი 7 სიტყვა სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ³ ამ სიტყვის შემ-
დეგ დასმულია შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდებუ ამავე ნიშნით სწერია: „რომ-
ლისაცა ხმანი ისმოდეს ვიდრე სამოცსა ვერსსა ზედა“. ⁴ უკანასკნ. 5 სიტყვა
სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ დასმულია გამოტოვების
ნიშანი, ხოლო კიდებუ ამავე ნიშნით სწერია: „და ამ დაკოდილობისა გამო
მოკვდა თავადი პეტრე ბაგრატოვანი, კაცი სახელიანი და მხნე წლისა 44, და-
კოდილობის შემდგომად იცოცხლა დღე 17 და მიიცვალა სეკდებრის 12 სო-
ფელსა თავადის გალიცინისასა ლუბერნიასა ვლადიმერისასა“. ⁶ ეს სიტყვა მო-
თავსებულია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁷ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული.

რიცხვით სამოცი ათასადმდე¹, მოვიდა მოსკოვს და დაიბანა-
კა დევიჩის მონასტრის მეიდანზედა, რომელ ადგილი ესე არს²
შიგ მოსკოვშია. ხოლო ნაპოლეონცა შეუდგა უკანა, მოვიდა მოს-
კოვისა სიახლოვესა და დაიბანაკა პსკლონისა გორასა ზედა,
r 92 რომელიცა შორავს მოსკოვით შვიდისა ვერსითა³, | თვესა აგვის-
ტოსა 31. მხილველთა ამისთა დანაშთთა ხალხთაცა⁴ მოსკო-
ვისათა იწყეს ლტოლვა შემძლებელთა, გარნა დაშთნენ შინა
შეუძლებელნი ხალხნი. მხილველი ამისი აღიყარა კუტუზოვიცა,
განვიდა მოსკოვით და წარვიდა კოლოვნისა გზით. და ეგრეთ-
ვე მართებელობაცა მოსკოვისა განიტანეს სენატითა და საუნ-
ჯეცა ხელმწიფისა და ხაზინაცა და ნივთნი ეკლესიისანი და
მონასტრისანიცა და წარგზავნეს ყაზანს⁵.

§ 95

აღებისათვის მოსკოვისა⁶

ხოლო წელსა 1812, თვესა სექტემბრისა 2, დღესა ორშა-
ბათსა აღიღო ქალაქი მოსკოვი, იპერატორმან ფრანციისამან
ნაპოლეონმა და შევიდა დიდისა დიდებითა და დადგა ძველსა
სასახლესა რუსთა იპერატორთასა, სადაცა ეკურთხებოდნენ⁷
ხელმწიფედ და გარდაიხდიდნენ დღესასწაულსა დიდსა, გარნა
ხალხთა არარაჲ ავნო, გამკერეტმან ამისმან — ჰგონებდა ხალხ-
v 92 თაგან ხელმწიფედ აღსარებასა რუსეთისა⁸ თავისა თვისისასა
და სწადდაცა კურთხევაჲ რუსეთის იპერატორად, გარნა
რუსთა არა მიხედეს მას, არამედ სრვიდენ მხედრობას მისსა
გლეხნი კაცნი, სადაცა ჰპოებდენ და ეგრეთვე მოქალაქენიცა
მოსკოვისანი. ამისი მსმენელი იპერატორი მონაპარტე გან-
რისხნა ფედ და უბრძანა მხედრობას თვისსა, რათა იავარ
ჰყონ ქალაქი მოსკოვისა და დაწვან სრულობით, რომლისა
გამო იწყეს ხალხთა ვედრებაჲ მოსკოვისათა. თუმცა ლა ხალხი
შეწყალებული იქმნა მისგან, გარნა ქალაქი, ეკლესიანი და
პალატნი ხელმწიფისანი მოწვა და მოაოხრა. ხოლო ნალ-

¹ უკანასკნ. 3 სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ახ. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: მხილ. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: იწყეს. ⁵ სიტყვებითგან: „და ეგრეთვე მართებელობაცა...“ მიწერილია შემდეგ და მოთავსებულია მომეტებულად კიდევ. ⁶ ეს სათაური სწერია კიდევ წითურით, მხოლოდ დასაწყისი ასოები Т და К დაწერილია შავად. ⁷ ტექსტში: ეკურთხებოდნენ. ⁸ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული.

მითა გარდმოაბრუნა ციხე მოსკოვისა, რამეთუ თქმულ არს ვითარმედ, გარანვიდის პალატსა უპირველესსა¹ იპერატორისა, აღიტანაო გუთანი და მით მოხნაო. მოხსნა ჯვარი ივან ველიკის სამრეკლოსა და სენატს ღერბი და წარგზავნა პარიჟსა ორნივე ნიშნად². დაჰყო | დღეა ორმოცი მოსკოვისა შინა. r 93 შემჰკირდნენ მხედრობანი მისნი უსაზრდელობითა. მაშინ წარგზავნა სიძე თვისი მურად მარშალი ოთხმეოცი ათასითა კაცითა, რათა მივიდეს და აღიღოს ქალაქი კალუგისა, რომელიცა შორავს მოსკოვით ას³ სამეოცითა ვერსითა⁴, სადაცა იდვა რუსთა მხედრობისათვის სურსათი უანგარიშო. მსმენელმან ამისმან კუტუზოვმან კდ შეიკრიბნა მხედრობანი ას სამეოცი ათასი, წარვიდა, შეუკრა გზად კალულისა. მოსრულთა ფრანცუცთა ეწყო სოფელსა ტარუტინად სახელდებულსა, სძლო მათ და უკუნ აქცივა მოსკოვადმდე. მას ჟამსა სვედ მონაპარტესი იქმნა დაბრუნებულ, რომელ მიზეზითა ამით ეწია ღთის რისხვაჲ, ვინაჲთგან მოსწვა და მოაოხრა და დააქცივნა ეკლესიანი. ამისთვის განურისხდა ღმერთი და შეუდგა უბედურებისა კვალსა. | მსმენელი ამისი იპერატორი ნაპოლეონ v 93 აღიყარა მოსკოვით⁵ ოკდობრის 9 და წარემართა სმოლენცკისა გზით პოლშასა შინა. მაშინ ეწია რისხვა ღეთისა, იქმნა ესეთი ზამთარი და ყინელი, რომელ არვის ახსოვნან ეგეთი მძაფრი ყინელნი. იქმნენ მხედრობანი მისნი ფდ შემჰკირვებულ უსაზრდელობითა და სიცივითა. მოსწყდნენ⁶ მრავალნი ყინვისაგან და შიმშილისა⁷ და სკამდნენ ურთიერთსა. მაშინ შეუდგა კუტუზოვი უკანა, მოსწყვიტნა მრავალნი, აღიღო თოფხანა მათი სრულებით, აღაფიცა მათი⁸ და მიჰყვა კდ⁹ ვილნადმდე. ხოლო მონაპარტი განერა ოდენ ოციათასითა ფრანცუცისა მხედრობითა და წარვიდა პარიზსა შინა. მისრული პა-

¹ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² ამ სიტყვის შემდეგ დასებულია გამოტ. ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: „და ეწამა ღვდელი ერთი ურიათაგან, რომელნიცა იმყოფებოდნენ ჯარად პოლშელნი მისთანა მწირველი“. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ორ. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: წარს. ⁵ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ ტექსტში შენიშვნის ნიშანი ზის, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: რ ფრანცუცთა არა აქვთ გამოცდილებაჲ ყინვისა გამო სიცივის, რომელ ქვეყანა მათი არს ფდ თბილი ჰერთა ვითარცა ადრიბეჟანი. ამის მიზეზისათვის ფდ მოუძღვრდნენ და იქმნენ დაკვეთებულ. ⁷ უკანასკ. ორი სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ⁸ უკანასკნ. ორი სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁹ ეს სიტყვა ზევიდანაა ჩამატებული.

ჩიესა შეიყვანეს დიდისა დიდებითა და დღესასწაულებითა. და იდღესასწაულეს ფ'დ ფრანციელთა აღება მოსკოვისა¹. მაშინ რუსთა კ'დ დაიპყრეს პოლშავე სამზღვრითა თვისითა², რაჲცა პირველად ეპყრათ, და დადგნენ მუნ. მსმენელნი ხალხნიცა მოკრბნენ კ'დ მოსკოვსავე და იწყეს მოოხრებულთა შენობად. მსმენელი ამისი იპერატორი ალექსანდრე მხიარულ იქმნა ფ'დ და მიუბოძა ჯილდოდ³ კუტუზოვსა უგანათლებულესობისა ტიტულად და თავადობა სმოლენცკისა. მაშინ წარემართა იპერატორიცა პეტერბურხით პოლშას შინა დეკებრის 12⁴ და მივიდა მხედრობასა თვისთასა პოლშას, რომლისა გამო მიულოცა გამარჯვებად და აღავსო ყოველნივე საბოძავართა, რომლისაცა მისგლა იდღესასწაულეს მხედრობამ რუსთამან⁵ ფ'დ, გარნა პოლშელთა მვედრებელთა⁶ შეუნდო შეცოდებანი მათნი, რომელ ამათ მოეყვანათ ნაპოლეონ, რათამცა განერინებინათ რუსთა ხელისაგან, და ავნესცა დიდი რუსეთსა, რამეთუ დროსა შემოსვლისა ფრანცუცთასა დაჰკლებოდა რუსეთსა დაწვითა და აოხრებითა ქალაქი 5 და სოფელნი 4000 მათ მიერ⁷.

§ 96

ხოლო წელსა 1812, ოქტომბრის 20, მსმენელმან ყენმან ბაბახან⁸ დაპყრობისა გამო ფრანცუცთაგან მოსკოვისა მიუწერა ძესა თვისსა აბაზ მირზასა თავრისს⁹, რამეთუ ესე აბაზ მირზა იყო უპირველესი მართებელი¹⁰ სრულიად ადრიბეიანისა, და ამას ჰყვა ახლად განსწავლულიცა¹¹ რეგულის მხედრობაიცა, რათა წარემართოს¹² საქართველოსა ზედა და განჰყაროს მუნით მხედრობანი რუსთანი. შემჰირვებულთა კახთა რუსთა მიერ თავადი¹³ დიმიტრი¹⁴ ორბელიანის გამო¹⁵,

¹ სიტყვებიდან: მისრული პარიეს შეიყვანეს... სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ² უკანასკნ. ³ სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ⁴ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნ. ⁵ უკანასკნ. ⁶ სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნ. ⁷ ეს სიტყვა კიდევ მიწერილი. ⁸ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნ. ⁹ ამ სტრიქონის გასწვრივ კიდევ სწერია: ათასნი. ¹⁰ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ადებისა. ¹¹ ტექსტში: თავრის. ¹² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ადრიბე. ¹³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: რუსა. ¹⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ქა. ¹⁵ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ¹⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ყაფლანის შვილის. ¹⁷ ეს ორი სიტყვა ზემოდანაა ჩაწერილი წაშლილი სიტყვის ნაცვლად.

რომელიცა მტერობდა¹ კახთა და აოხრებდა კახეთსა რამეთუ
ეს დიმიტრი იყო რუსეთისა ღიანარალი. ამათაც იძულებულ-
თა კახთა აღადგინეს ანბოხი, მოუწოდეს ალექსანდრეს, მეფის
ირაკლის ძეს, რომელიცა იყო მას ჟამსა ერევანს, და იწყეს
მაგრებაი. მსმენელმან უპირველეს მართებელმან საქართველო-
სამან რტიშევმა² ამისმან მიუწერა ყარაბაღში მდგომს ღია-
ნარალ-მაიორს³ კიტლერევეცკის, რათა წარვიდეს პოლ-
კითა თვისითა, რომელსა უწოდდენ პოლკსა მისსა ღრუ-
ზინცკის გარანდირად, და დაეცეს აბაზ მირზას არეზზე და
ბრძოლა ჰყოს მისთანა, რამეთუ აქენდა შიში დიდო რტი-
შევსა ყიზილბაშთაგან მას ჟამსა შინა, | რათა არა შემოვიდნენ r 95
ყიზილბაშნი კახეთს, და მიერთვნენ კახნი. წარსრული ყარაბა-
ღით ღიანარალ კიტლერევეცკი⁴ განვიდა⁵ მდინარესა არესსა
და დაესხა ღამესა ერთსა, ოკდობრის 20, ყიზილბაშთა ადგილ-
სა წოდებულსა ასლან დუზსა. მხილველნი ყიზილბაშნი ამისნი
იწყეს სილვეტოლად. მაშინ სდიეს რუსთა, მოსწყვიტნეს მრავალნი,
მიუღეს ახალნი ზარბაზანნი 13, რომელიცა აქენდათ
ანგლის კოროლისაგან მიცემული, და დიდი დროშანი რვანი.
ეგრეთვე მოსწყვიტნეს სალდათნი ყიზილბაშთანი ათას ხუ-
თასნი და ტყვე ჰყვეს ხუთასნი. ერთი მათი პოლკოვნიკი
შეიპყრეს და რამთენიმე აფიცარნი. ხოლო რუსთა მხარესაცა
მოკვდა სალდათი და აფიცარი ოთხმოცი; აღიღეს ალაფი
მათი რუსთ და შემოიქცნენ გამარჯვებულნი. ხოლო იპერა-
ტორმან ალექსანდრემ მიუბოძა ღიანარალ-მაიორს კიტლე-
რევეცკის ღიანარალ-ლეიტენანტობა ჯილდოდ ამისა⁶. | ხოლო v 95
შემოსრულმან მეფის ძემ ალექსანდრემან კახეთს მოწოდებითა
კახთათა, მოსცეს პირი მტკიცე კახთა და მოუწოდეს ლეკთაცა
დალისტნით, სადაცა მოვიდა ლეკთა ჯარი რვა ათასი. მაშინ
წარგზავნა პირისპირ კახთა საბრძოლველად დიმიტრი ყაფლა-
ნიშვილი და ღიანარალი სვიმონოვიჩი. მისრულთა ამათ მოე-
გება ალექსანდრე⁷ მანავს⁸. შეიბნენ რუსნი და კახნი. იძლია
რუსთაგან ალექსანდრე და მივიდა ქიზიყს, განამაგრა ქიზიყი,

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: აოხ. ² უკანასკნ. ³ სიტყვა სწერია კი-
დეზე გამოტ. ნიშნ. ⁴ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ
წაშლილია: მი. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: არ. ⁷ სიტყვებიდან: „ხოლო
იპერატორმან ალექსანდრემ...“ სწერია კიდეზე. ⁸ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია:
ხანგრის ყელში ივრის პირზე. ⁹ ეს სიტყვა სწერია კიდეზე გამოტ. ნიშნით.

და დგა მუნ. მისრულნი მუნ რუსნი კ'დ შემოება ალექსანდრე-
 მოსწყვიტნა მრავალი რუსნი¹ და უკუნ აქცევა რუსნი². ხოლო
 რუსთა დაუტევეს გზა ქიზიყისა, მივიდნენ ჩალოუბანს, გარ-
 დავლეს გზა ჩალებნისა და ჩავიდნენ ველის-ციხეს. მაშინ
 მიშკარბაში იოსებ ბებუთოვი, რომელიცა იყო მოურავი ყა-
 ზახისა, მოუხდა ყაზახ-შამშადილის ჯარით და მოარბია დი-
 დათ ქიზიყი და წარიღო საქონელი და ცხვარი მათი, და ეგ-
 რეთვე ქარელთაცა წარტყვენეს წინა-მხარი ბრძანებითა რუს-
 r 96 თათა³. მხილველთა | ამისტა ქიზიყელთაცა დაუტევეს ალექ-
 სანდრე და მიერთვნენ კ'დვე რუსთა. მაშინ ალექსანდრე
 წარემართა და განვიდა შილდას. მოკრბნენ ყოველნივე გაღმა-
 მხრელნი ლეკითურთ და შეკრეს განსავალი ალაზნისა. მაშინ
 მხილველნი რუსნი განვიდნენ პირისპირ ველის-ციხისა, და
 იქმნა მუნ ბრძოლა ძლიერი. მოსწყდა უმეტეს ბრძოლასა ამას
 შინა რუსნი, გარნა იძლია ალექსანდრე მუნცა რუსთაგან და
 წარვიდა ხევსურეთს. მხილველნი თავადნი კახეთისანი დაშთნენ
 მუნ, გარნა იშიშოდნენ რუსთაგან. ამისტვის წარგზავნა ბოდ-
 ბელი მიტროპოლიტი იოვანე მაყაშვილი და კარის წინა-
 მძღვარი ელევთერ ზუკაკიშვილი ღიანარალ დიმიტრიმ ორ-
 ბელიანმა, რათა არწმუნოს ფიცით თავადთა კახეთისათა
 უვნებლობად რასთაგან და დაცხრონცა აბოხიცა და მოვიდნენ
 v 96 მისტან, და | მუნ უუროვს⁴ ყოველნი⁵ საქმენი მათნი უპირველეს
 მართებლის წინაშე და არარად ევნოს მათ. მისრულმან ბოდბელ-
 მან დამარწმუნებელმან მათმან წარმოიყვანნა თავადნი სრულებით
 და მიგვარა⁶ ლაკბეზედ⁷ ორბელიანს დიმიტრის. მაშინ დიმიტ-
 რიმ შეიპყრნა ესენი სრულებით წელსა 1813⁸ და წარუვლინა
 ტფილის უპირველეს მართებელს რტიშოვს, ხოლო მან წარავ-
 ლინნა იგინი სიბირს⁹ პატიმრად, რომელნიმე ჯინჯილთა-

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: და უკუნ. ² ჯკანასკნ. ³ სიტყვა სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁴ სიტყვებიდან: „და ეგრეთვე ქარელთაცა“... სწერია კი-
 დებუ გამოტ. ნიშნით. ⁵ ტექსტში: უუროვს. ⁶ ტექსტში: ოყველნი. ⁷ ამ სიტყვის
 შემდეგ წაშლილია: თელავს. ⁸ ეს სიტყვა კიდებუა მოთავსებული გამოტ. ნიშნით.
⁹ თარიღი კიდებუ სწერია გამოტ. ნიშნით. ¹⁰ ამ სიტყვის შემდეგ გამოტოვ. ნიშანია,
 ხოლო კიდებუ ამავე ნიშნით სწერია: ქალაქსა ტობოლცკისასა და პერმისასა.
 რ' ორათ განჰყვნა პყრობილნი იგი რომელიცა შორავს საქართველოით ვერსითა.
 12 ათასითა, ხოლო მამულნი და ყმანი მათნი მიუხვნა და ჰყო სახელმწიფოთ.

ქვევითად და რომელნიმე ურმითა, რომელთა თავადთაგანი ესენი იქმნენ დაკარგულ¹.

თავადნი კახეთისანი:

- 1 მნდრონიკაშვილი სვიმონ სიძე მეფისა გიორგისა 13.
- 2 მნდრონიკაშვილი მინბაში აბელ.
- 3 მნდრონიკაშვილი მარტყოფის მოურავი, ივანე ზურაბის ძე.
- 4 შვილი მისი ზურაბ, მოკვდა პერმს წელს 1814.
- 5 ძმა შისი რევაზ. ესე სამნი მარტყოფის მოურავის ზაალის სახლიდამ დაიკარგნენ.
- 6 მრასტიშვილი დიმიტრი, დავით სალთხუცესის ძე.
- 7 მრასტიშვილი ერასტი ვასილის ძე.
- 7 მნდრონიკაშვილი დავით მზექაბუკის ძე. r 97
- 8 აბაშიძე დავით იოვანეს ძე.
- 9 აბაშიძე ნიკოლაოზ სვიმონის ძე.
- 10 მნანაშვილი ასლან, მდივანი კახთა.
- 11 ძმა მისი მნანაშვილი ნინია.
- 12 ბებურისშვილი გურგენისშვილი.
- 13 აგათოშვილი გორჯასპი.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ შენიშვნის ნიშანია, ხოლო ამავე ნიშნით კიდევზე v 96 და r 97 სწერია: და ჰყო ბოროტი ესე დიმიტრი ორბელიანმან, რომელ თუშნი სამნი მომავალნი ცხვრით თვისით ივრისა პირსა შეიპყრა ივინი შესმენითა მუხრანის ბატონის შვილის, სვიმონის შვილის ერპიასითა², რომელიც ესე ერმი იყო ბოროტსა ზედა ბოროტი და წარმართთა ზედა უწარმართესი და აბირებდის დიმიტრის და რუსთა მარადის ტირანობასა და ბოროტსა ზედა³, რეცა ესენიცაო იყვნენ ალექსანდრესთანაო, და ესენი მოაშთო დიმიტრიმ მანავს და დააწვნა მერმე ცეცხლთა შინა, რომელთაცა არარაი აქუნდათ შეცოდებაჲ, და კ'დ სილნალს შინა მოაშთო ჯალთა ფანიანური, კაცი მზნე და სახელოვანი, და სხვანიცა მრავალნი, რომელთა სახელები შეუძლებელ იყო აღწერად. და ემსგავსებოდა ჟამი იგი ჟამსა მას ძველთა მტარვალთასა ხოცისა და ოხრებისა გამო ზბრალთა ხალხთასა, რომელსაცა დღე ესე დღესასწაული უჩნდათ ქართუშლთა თავადთა და ზოგიერთა კახთაცა თანა მყოფთა დიმიტრი ყაფლანიშვილისათა.

² ამ სიტყვის შემდეგ გამოტ. ნიშანია, ხოლო კიდევზე ამავე ნიშნით სწერია: ერთისა ხლმისა გულისთვის, რომელიცა მოეწონა მას და არა მისცეს ხმალი ოვისი თუშთა მათ. ³ სიტყვებიდან: „და აბირებდეს დიმიტრის...“ მოთავსებულია კიდევზე გამოტ. ნიშნით.

14 აგათოშვილი სარიდან.

15 ჩერქეზისშვილი ივანე ნიკოლოზის ძე, მანავის მოურავი.

16 ჩერქეზისშვილი ბარძიმ.

17 ჩერქეზისშვილი ნინია ალადალისშვილი, კაკაბეთის მოურავი.

18 ჩოლოყაშვილი იოსებ, თუშთ მოურავის შვილი დურმიშხანისა.

19 ჩოლოყაშვილი ნიკოლოზ ჯარდანის ძე.

20 ჩოლოყაშვილი დიმიტრი.

21 იოსებ ჩოლოყაშვილი.

22 ღავით¹ ჩოყაშვილი².

23 ჭავჭავაძე დიმიტრი.

24 სვიმონ.

25 იოსებ, ბეჟან დიანბეგის შვილი.

26 მაყაშვილი ომან.

27 მაყაშვილი იოსებ.

28 მაყაშვილი არსენი.

29 ჯანდიერისშვილი როსოების ძე სვიმონ.

▼ 97

30 ჯანდიერისშვილი გრიგოლ.

31 ჯანდიერისშვილი ნინია.

32 ჯანდიერიშვილი დიმიტრი. თავადნი კახეთისანი რიცხვით 33³.

აზნაურშვილები კახნი⁴

1 საყდრიონისა მგალობლისშვილი დიმიტრი.

2 ხალთხუცესი პატა.

3 აბელაშვილი პაპუა.

4 მუშრიბისშვილი გოგია.

5 მეგენისშვილი გლახა.

6 საგინაშვილი გლახა.

7 საგინაშვილი რევაზ.

8 ნათალიშვილი სვიმონ.

9 შოდალაშვილი იოსებ.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ჩოლოყაშვილი. ² ეს სიტყვა სწორია კოდებზე გამოტ. ნიშნით. ³ უკანასკნელი წინადადება მოთავსებულია კოდებზე გამოტ. ნიშნით. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: და ქართველნი.

ძართლიდამ

1 თავადი ამილახერიშვილი ედიშერ, რომლისაცა მამა ამ ედიშერისა ერასტი¹ მოკვდა მოსკოვს სამსახურსა შინა მეფის ძის იულონისასა წელს 1811.

2 თავადი ავალიშვილი სოლომან და პეტრე².

აზნაურნი საქართველოჲსანი

1 შატბერაშვილი ივანე, მოურავი კავთიხევისა. მოკვდა.

2 ძმა მისი მღვდელი ფილიპე.

4 სხვანი აზნაურშვილნი, რომლისა სახელნი არ ვიცოდი.

მღვდელნი ქიზიყისა და კახეთისა რიცხვით 20—ოცნი, r 98 გარდა გლეხის კაცისა³, გაკრიქეს და დაჰკარგეს. ამათში ერია გიორგი მღვდელი ჩაბტაურიცა შილდელი და ზაქარია მღვდელი ვაჭირისა ქეცხის დავითას შვილი. ხოლო დამშვიდეს კახეთი და მიხადეს ჯარიმა კომლზე სამი კოდი პური, რომელი იყო მას ჟამს რვას მინათულათ, და ერთი ბაჯალლის ოქროჲ და რომელნიმე ჯანლის თავნი გლეხნი მოაშთვეს და წკებლაში გაატარეს⁴, და განუჩინეს ესრეთ, რათა არა იყოს მართებლობაჲ რუსეთისა. ად იყვნენ ყოველნივე მოურავნი თვის თვისად პირველყოფილნი მეფეთა დროსავე. გარნა გაჰყო კახეთი ორად: თელავის მაზრას განუწესა ალექსანდრე მაყაშვილი, ეშყაბაშ ყოფილი მეფისა გიორგისა, ხოლო ქიზიყსა ჰყო მოურავივე მათი თავადი ენდრონიკაშვილი იოსებ. და ესენი მართვიდნენ საქმეთა კახეთისათა, და მათ ხელქვევით იყვნენ სხვანი წვრილნი მოურავნიცა⁵, და რადცა იყვის სათხოვარი უპირველესი მართებელი მისწერდის მათ, და იგინი მოჰკრეფდენ და მიუტანდნენ მას, და დაშთნენ ამა მართებლობითა ჟამ რაოდენმე⁶.

§ 97

წელსა 1812 განდევნა ყეენმან ბაბახან ხანი ლანქარ|ანი- v 98 სა მუსტაფა ციხით და დადგინა მხედრობანი თვისნი რეგუ-

¹ ეს სიტყვა სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ² უკანასკნ. ორი სიტყვა სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ³ უკანასკნ. 3 სიტყვა სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁴ უკანასკნ. 9 სიტყვა სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁵ სიტყვებიდან: „გარნა გაჰყო კახეთი...“ მოთავსებულია კიდებუ გამოტ. ნიშნით. ⁶ უკანასკნ. 8 სიტყვა სწერია კიდებუ.

- ლისანი ციხესა ლანქარანისასა, რამეთუ ესე ლანქარანი აქვნდათ დაპყრობილ დროსა სპარსეთის მემკვიდრეთა ხელმწიფეთათა სეფაბინთასა, რ' დაეპყრა დიდსა პეტრესა I იპერატორსა რუსეთისასა დროსა შაჰ თამაზისასა, და იყო მარადის ფლობასა ქვეშე რუსთასა. და ხანსა მუნებურსა აქვნდა ჩამავლობით ღიანარალ-მაიორობაჲ და ჯამაგირად ხუთასი თუმანი მანეთიცა. ესე აუწყა ხანმან ლანქარანისამან უპირველესსა მართებელსა¹ საქართველოისასა² რტიშევს. მაშინ მიუწერა რტიშევმან ღიანარალ-ლეიტენანტსა კიტლერევცკის, რათა წარვიდეს და დაიპყრას ლანქარანი და აგოს კ'დ ხანი-
 r 99 ვე მისი მუსტაფა. მსმენელი ამისი წარემართა კიტლერევცკი პოლკითა თვისითა და მივიდა თალიშს, დაიპყრა თალიში და მოადგა ციხესა ლანქარანისასა, რომელიცა ციხე ესე გამაგრებულ იყო დიდათ ყიზილბაშთა მიერ, რამეთუ ციხე ესე ლანქარანი³ არს მაგარსა ადგილსა მდგარი, რ' მოუდის ცალმხრივ ზღვა კასპისა, მეორეს მხრით წყალი თვისი დიდი, ხოლო ორის მხრითა აქვს ტყიან-ბუჩქ-ქაცოვანნი. გამბილველმან ამისმან კიტლერევცკიმ უყო ზედა დასხმა ციხესა მას იერიშითა⁴ და მიჰყუდა კიბენი. თუმცალა მოსწყდნენ რუსთა მხედრობანი და აფიცარნი მრავალნი, გარნა თვითცა კიტლერევცკი ზოიწყლა დიდად და აღიღო ციხე იგი, მოსწყვიტნა სრულიად ყიზილბაშთა მხედრობანი და ციხის-თავნი მათნი
 v 99 სარდლებითურთ მათით. მსმენელმან ამისმან იპერატორმან მიუბოძა ჯილდოდ ღიანარალ-ლეიტენანტსა კიტლერევცკის⁵ ჯვარი წ'ისა მთავარ-მოწამისა გიორგისა მეორე ხარისხისა ვარსკელავითა, და ეგრეთვე ჩინებულთ მუნ მყოფთა მხედრობათა ყოველთავე ჯვარნი და⁶ ხარისხნი⁷. ხოლო კ'დ დასვესვე მუსტაფა ხანი თალიშისა ლანქარანსვე და დასდევს ხარკიცა ვითარსცა აძლევდა პირველ.

ხოლო წელსა 1813, აპრილის 18, გარდაიცვალა უგანათლებულესი კნიაზი სმოლენცკისა, ღიანარალსიმუსი რუსეთისა. მხედართ-მძღვანი პირველი, კუტუზოვი ილარიონ მიხალიჩი, შესრული პრუსიისა მამულსა შინა, რომელსაცა მიეცა ესე

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: რათა. ² ტექსტში: საქართველოისასასა.

³ ტექსტში: ლანქარ. ⁴ ტექსტში: იერიშითა. ⁵ ეს სიტყვა კიდევ სწერია გამოტ. ნიშნით. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ჩინნი. ⁷ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

ზემოი ტიტულა სიმხნისათვის, ოდეს ფრანცუცნი განვიდნენ მოსკოვით, რომელიცა შეუდგა უკანა რუსთა მხედრობითა და ავნო დიდათ ფრანცუცთა. ხოლო გვამი მისი წარმოგზავნა იპერატორმან ალექსანდრემ, რომელიცა მოიღეს პეტერბურხს და დაფლეს ახალსა აღშენებულსა ყაზანის სობოროსა შინა. და ჰყვეს მოადგილედ მისსა კდ ლიანარალ-შეფი გარდაყენებული ბარკლი დე-ტოლი, რომელიცა შემდგომსა ეამ-შია იქმნა ღრადი და ფერთმაშალიცა ღირსებისათვის სამსახურისა მისისა¹.

§ 98²

I

სახე გამოცხადება ცასა შინა, რომელიცა იხილვებოდა მოსკოვით დეკენბრის 5, წელს 1812, შემდგომად შუა დღისას სათსა მერვესა ვიდრე 9 სათის შესრულებადმდე, ღამეს გამოჩნდა³ მთოვარე ამ სახედ ცაში, მოწმენდილს ჰერში, შემდგომად მოსკოვის აღებიდამ გასულსა თვესა 3-მესა. ესე დაბეჭდილი არს რუსულათ და მოსწავება⁴ ამისი აღწერილ არს ორისავე და დაბეჭდილი და იქილამ გადმოვხატე.

2⁵

ხოლო წელსა 1812, ნოებერს 28, ღამესა მეცხრე სათსა გამოჩნდა მთოვარე ამა სახითა ზემორითა, და ვჭვრეტდით ყოველნივე განკვირვებულნი მოსკოვით შემდგომად ფრანცუცთა აღებისა. ესეცა დაბეჭდილ არს რუსულათ.

§ 99

v 99

ხოლო წელსა 1813, ივნისის 1, დიდსა⁶ დღესასწაულსა სულის წმინდის მოსელისასა, მზემან 12 საათსა შუადღისასა 1) ორი მგერგვალი გრკალი შემოივლო გარს ცის-სარტყელის მგზავსად. 2) ხოლო კდ ევლო მგრგვლივ გრკალი ნათლისა

¹ უკანასკნელი აბზაცი მთლად მოთავსებულია r 99 გვერდის კიდებზე.

² ეს პარაგრაფი მოთავსებულია v 98 გვერდის კიდებზე. ³ ამ სიტყვის შემდეგ მოთავსებულია წითელი მელნით შესრულებული ნახაზი 1. ⁴ ტექსტში: მსწეება.

⁵ ამის შემდეგ მოთავსებულია წითელი მელნით შესრულებული ნახაზი 2. ⁶ ეს სიტყვა კიდებზე სწერია.

თეთრი. 3) ხოლო კ'დ 4 კუთხივ აქვნდა ბურჯის მგზავნი
 ორი წითელი და ორი თეთრი. ჰერი იყო განწყენილი ფ'დ,
 r 100 და იხილვებოდა ესე ნიჟნა ნეოგოროდის ქალაქიდან და
 მცირედ მოსკოვიდამაცა. და იდგა მზე ესე 12¹ სათიდან
 ვიდრე მზის ჩასვლამდინა. ხოლო ოდეს დავიდა მზე, ესეცა
 დავიდა მის თანა, და² თუ რისა მომასწავებელ არს, თვით
 ღმერთმან უწყის.

§ 100

ხოლო წელსა 1813³ წარემართა იპერატორი ალექ-
 სანდრე საქსონიასა ზედა. მისრულმან აღიღო ქალაქი საქ-
 სონისა დრეზდინი თვესა აპრილსა 13, დღესა წ'ისა აღდგო-
 მისასა. მსმენელი იპერატორი⁴ ნაპოლეონ წარემართა თვი-
 სითა მხედრობითა, მივიდა დრეზდინს, ეკვეთა რუსთა და
 პრუსიელთა, სძლო და წარმოიყვანა უკანა ძლეულნი სამოცი
 მილი (ერთი მილი არს 7 ვერსი)⁵, აღიღო⁶ დრეზდინი⁷
 ივლისის 5 და დაიპყრა თვით. უკუნ ქცეულნი რუსნი მოვიდ-
 v 100 ნენ და დაიბანაკეს ლეპციხს წოდებულსა ადგილსა. | მაშინ
 იპერატორმან ალექსანდრემ სთხოვა შერიგებაი პემანიტა
 40 დღითა, რომელსა ზედა დართო ნებაჲ⁸ იპერატორმან
 ნაპოლეონ. და მიმღებმან ამისმან იპერატორმან ალექსანდ-
 რემ აზრაბა კეისარსა, რათა იგიცა მწე ეყოს და ბრძონ
 ფრანცუტთა ერთათ და მილოს მან ადგილი იგი თვისი, რაიგ-
 ცა აქვნდათ მიღებული ფრანცუტთა. მსმენელი ამის კეისარი
 ეთანხმავა რუსთა, მოსცა ძალი და ჯარი და მოვიდა თვითცა
 ლეიპციხს და ჰყვეს პირი მტკიცე. მაშინ ამისი მსმენელი
 ნაპოლეონ წარმოემართა მათ⁹ ზედა. ეკვეთნენ ესენი, იქმნა

¹ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: სათისაც. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლი-
 ლია: ოდეს. ³ აქ დასმულია შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდევამდე ნიშნით სწე-
 რია: „ხოლო წელსა 1813 გამოჩნდა ვარსკვლავი ივლისის, 7 სათსა 11
 ღამესა კვირიაკესა აღმოსავლეთის მხარესა. ვარსკვლავი ესე იყო წითელი და
 დიდი მსგავსი სისხლისა, რომელიცა ვიხილე თვალთა ჩემითა, და ჩემთანა
 მყოფთაცა იხილეს მოსკოვს და სხვათაც მრავალთა იხილეს“. ⁴ ამ სიტყვის
 შემდეგ წაშლილია: ალექსან. ⁵ სიტყვებიდან: „ეკვეთა რუსთა და პრუსიელთა...“
 სწერია კიდევამდე გამოტ. ნიშნით. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: კათა. ⁷ ეს
 სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული წაშლილი სიტყვის ნაცვლად. ⁸ ეს სიტყვა ზემო-
 დანაა ჩამატებული. ⁹ ტექსტში: მამათ.

ბრძოლა ძლიერი რუსთა, ავსტრელთა და პრუსიელთაგან ძლიერად ერთად შერთებულთა, თვესა ოკტობერს 19. და იქმნა ბრძოლა და სისხლთა დინება ესრეთ, | რომელ არ- r 101
ოდეს თქმულა, და განგრძელდა ბრძოლა იგი სამსა დღესა და ღამესა¹. მაშინ იძლივა იპერატორი ფრანცუცთა ნაპო-
ლეონ და წარვიდა ძლეული ფრანციასა შინა. ხოლო ამათ მისრულთა კ'დ დაიპყრეს დრეზდინივე და ალიზენეს სხვანიცა ციხენი მათნი. წარემართნენ და დაიბანაკეს მდინარესა ზე-
და რეინისასა, რომელიცა არს სამძღვარი ფრანციასა და ევ-
როპისა ძველი.

§ 101

წელსა 1813, დეკემბრის 18. ხოლო წელსა ამას შერიგდა ყვენი სპარსეთისა ბაბახან იპერატორსა ალექსანდრეს პავ-
ლეს ძეს და განაწესეს სამძღვარი² საქართველოისა ესრეთ: დარჩა რუსეთსა ყიზილბაშთ სახანონი მამულნი³: 1 შარა-
ბალისა არეზადმდე, 2 ბანჯისა, 3 შაქისა, სრულიად შირ-
ვანისა, | 4 ღარუბანდისა, 5 ბაქუსი, 6 ჰუბისა, თალიშისა v 101
და 7 სრულიად დაღისტნისა. გარდა ამისა სრულიად 8 საქართველოისა ვიდრე შორაგლადმდე, 9 იმერეთი, 10 მეგრელია, 11 აფხაზეთი, 12 გურია. ესენი დაშთნენ ფლობასა ქვეშე რუსთასა, ხოლო ყვენსა დაშთა ერევანი და ქვემო სპარსეთი ხურდა-ფირინის გაღმა, რომლისა გამო იქმნა მშვიდობა სპარსთა და რუსთა შორის. გარნა ვაქარნი დაშთნენ თავისუფალ, ვაქრობათა ორსავე მხარესა⁴.

§ 102

წელსა 1814, იანვრის 1, იდღესასწაულა იპერატორმან ალექსანდრე დღესასწაულობა ახალწლისა მდინარესა ზედა რეინისასა და ანიკნა მხედართ-მძღვანთა თვისთა ღირსებო-
სამებრ თვისისა სახელონი და კავალერიანი. ხოლო დღე-
სასწაულსა | წი'სსა განცხადებისასა, 6 იანვარსა, აკურთხებინა r 102
მდინარე იგი რეინისა, რომელ არაოდეს არა შესულიყვნენ მუნ რუსთა მხედრობაიჲ, რომელიცა დასდვა დღე იგი მოსახ-

¹ უკანასკ. 8 სიტყვა სწერია კიდებუ. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ქართლისა საქ. ³ ტექსტში: მამლნი. ⁴ სიტყვებიდან: „გარნა ვაქარნი დაშთნენ...“ სწერია კიდებუ გამოტ. ნიშნით.

- სენებელად რუსეთსა შინა. მისრულმან ნაპოლეონ შეიკრიბნა კდ დანაშთნი მხედრობანი და დადგა მახლობელ პარიჟისა და სთხოვა სენატსა თვისსა, რათა მოსცენ კდ ახალი მხედრობაჲ და აღუთქვა ფიცით ძლევაჲ მტერთა თვისთა. თუმცა ლა სწადდა სენატსა მიცემა ჯარისა, გარნა ვინათგან უშინაგანესი მისი მინისტრი¹ ტალერან იყო კაცი ვერაგი, ამან არღარა ინება ჯარის მიცემა ნაპოლეონისად, რომელს
- v 102 ერჩდენ ფდ ფრანციელნი სიტყვასა | მისსა. ამის გამო არღარა მისცა სენატმან ფრანცისამან შემწეობაი იპერატორსა თვისსა. ამისმა მსმენელთა იპერატორთა რუსეთისა და ავსტრიისამან და ეგრეთვე პრუსიის კოროლმან და სხვათაცა წვრილთა კოროლთა და თავისუფალთა მთავართა და თავადთა ამა წვრილთაცა დაუტევეს ნაპოლეონ იპერატორი და შერთდენ ესენიცა რუსთა და ავსტრიელთა, განვლეს მდინარე რეინისა და შევიდნენ მამულსა ფრანცუცთასა. ამათი მხილველნი ყოველნივე ფრანცუცნი, მოსახლენი სოფელთა და ქალაქთა მცხოვრებნი, მოეგებებოდეს წინა სიხარულითა და აძლევდენ სურსათთა და საჭიროებათა მხედრობისათვის. დაახლოებულთა ამათ პარიჟსა ზედა, თუმცა ლა ნაპოლეონ-
- r 103 მან | შეკრა გზანი პარიჟისა მისასვლელნი, გარნა ცუდ იქმნა შრომაიჲ მისი. მისრულთა ამათ ეკვეთა. იქმნა ბრძოლა ძლიერი მარტის 14, მოსწყდა ორსავე მხარესა მრავალნი, გარნა იძლია კდ ნაპოლეონ და წარვიდა სხვასა მხარესა. და არღარ შევიდა პარიჟსა შინა, რომელ² ფრანცისა სენატმან მოსცა პირობით ქალაქი პარიჟისა, რათა არა იავარ იქმნეს, არც დაიწვას იგი, და მხედრობამან რუსთა და ავტორისამან და სხვათა იყიდონ თეთრითა სასდოი. მსმენელი ამისი³ ნაპოლეონ მივიდა ქალაქსა ერთს ფრანცისასა, რომელიცა შორავს პარიჟსა 60 მილითა, და დადგა მუნ დანაშთითა მხედრობითა თვისითა⁴.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ ზის გამოტ. ნიშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: „ესე ტალერან იყო მწირველი პატრი მონასტრისა. ესე გამოიყვანა ნაპოლეონმან და მიანდო ყოველივე საქმე ფრანცისა და სენატისა, რ¹ იყო ფდ მეცნიერ და გამოცდილი წერილსა შინა“. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: პარ. ³ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ეს სიტყვა სწერია კიდევ გამოტ. ნიშნით.

ხოლო წელსა 1814 იძულებულმან რუსთაგან ყეენმან v 102. ბაბახან ყაჯარმან განიზრახა რუსთა თანა შეერთება და დამშვიდება, ვინათაგან ვერლარა უძლო ბრძოლითა პირის-პირობაი რუსთ, რომელიცა იძლია მრავალგზის რუსთაგან ზემოწერილთა რიცხვთა შინა¹. და ამ მიზეზისათვის შე-რიგდნენ რუსნი და ყიზილბაშნი, რომელიცა ყეენმან ბაბახან წარგზავნა კარსა ზედა როსისასა მინისტრი თვისი მირზა აბულ აჰსან ხანი, შირაზელი, ნაიბი ვეზირისა მისისა. ხოლო ესე მისრული მოსკოვს მიღეს დიდებითა დიდითა და პატივ სცეს ფრიად, რომელიცა იდგა მოსკოვს თვე 4. ხოლო წელსა 1815, მარტის 27, მივიდა ესე მირზა აბულ ასან ხან პეტერბურხსა შინა და იყო დღე რაოდენიმე გარე ქალაქისა მდგომი, რა-მეთუ იპერატორი ალექსანდრე ჯერეთ არღარ მოსრულ იყო ევროპიით, და ამ მიზეზითა მინისტრთა რუსეთისათა არა ინე-ბეს შეყვანება ელჩისა მის სკოტ პეტერბურხსა შინა, რომელ-მანცა მოართვა ხელმწიფესა ფეშქაშნი ყეენისაგან წარმოგ-ზავნილნი: სპილონი ორნი, ცხენნი კეთილნი 34 და არმალა-ნნი მარგალიტთა და თვალთა უფასოთა და ძვირფასნი შალნი².

§ 103³

შესვლისათვის პარიჟსა შინა რუსთაგან და ავსტრიელთაგან⁴

ხოლო წელსა 1814, მარტის 19, დიდ-მარხვის მეექვსე კვირის ხუთშაბათს | დღესა შევიდნენ პარიჟსა შინა იპერა- v 103. ტორი როსისა ალექსანდრე, და იპერატორი ავსტრიისა ფრანც, და პრუსიის კოროლი ვილგეიმ, და სხვანი წვრილნი მეფენი და მთავარნი ევროპისანი დიდისა დღესასწაულობითა, და მოეგებნენ წინა ყოველნივე წარჩინებულნი და უმაღლეს-ნი გვამნი ფრანცისანი და დასადგურეს რუსთა იპერატორი სახლსა შინა ტალერან მინისტრისასა. მაშინ მიუწერეს ამათ თანახმობითა ფრანცის სენატისათა ნაპოლეონს, რათა აღიზა-დოს ტიტულა იპერატორებისა, რომელსაცა ახადეს და გა-

¹ უკანასკნელი ოთხი სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² მთელი ეს აბზაცი მოთავსებულია v 102 გვერდის კიდებზე. ხოლო შემდეგი 6-ის სათაური და სტრი-ქონ-ნახევარი ისევ r 103-სეა განგრძობილი. ³ მოთავსებულია კიდებზე. ⁴ ეს სა-თაური წითლით (გარდა დასაწყისი ასო—შინისა) სწერია კიდებზე.

ნუწესეს საცხოვრებლად კუნძული ერთი ზღვასა შინა, სახელ-
დებული ელბად, რომელსა შინა მცხოვრებნი არიან ხალხნი
r 104 ცამეტი ათასი სული, და განუწესეს წელიწადში ექვსი მი-
ლიონი თეთრი ფრანკის შემოსავლიდამა. მსმენელმა ნაპო-
ლეონმან დაუტევა იპერატორება და წარვიდა ელბას ოსტ-
როვსა შინა. ხოლო ძმანი მისნი, რომელნიცა იყვნენ სხვათა
და სხვათა ადგილთა კოროლებად, მათცა დაატევებინეს, და
წარვიდნენ იგინიცა რომელნიმე ამერიკასა შინა და რომელ-
ნიმე სხვათა და სხვათა საკოროლოთა. მსმენელთა ამისთა
რუსთა იდღესასწაულეს პეტერბურხსა შინა დღესასწაულობი-
თა დიდითა შესვლა პარიჟსა შინა მხედრობისა თვისისა¹.

ესე წერილი აღმოვსწერე პეტერბურხის გაზეთიდან
წელს 1816 იანვრის 11 (ნუმერი არის გაზეთის 3)².

ჩუბნება

რომელმანმე მღუდელმან მათმან ლათინთამან, რომელსა
კაპუცინად უხმობენ (ანუ ბერმან მათმან) თქუ სიტყუა ეს
და აღწერა ჩვენებით ნახული ესე.

უწინარეს რეველუცისა (ანუ ჯანლისა) ფრანციასა შინა,
სამისა წლისა უწინარეს ჟამისა სიკუდილისა თვისისა მისცა
ძმასა თვისსა წიგნი დაბეჭდილი და სთხოვა, რათა არა
განსხნას უწინარეს განსვლისა სამისა წლისა, რომელსაცა
შინა ეწერა ესრეთ: ფრანციასა ზედა მოიწევის განსაცვიფრო
რისხვა ღვთისა და მუნიტგან განვრცელდება ყოვლისა ევრო-
პისა ზედა. გამოვალს კაცი ერთი, რომლისა საცხოვრებელი
იქმნების საშუალ ზღუასა შინა (ესე იგი კორსიკანსა შინა) და
რომელიცა განაკვირვებს მთელსა ევროპასა დაპყრობითა თვი-
სითა. მას ექმნების ფრიადი სასტიკი ბრძოლაჲ სახელმწიფოთა
შინა საფრანგეთისათა და აწარმოებს მათ შინა მრავალთა მო-
ოხრებათა და შემდგომად ძლევა-შემოსისა თვისისა განავრცე-
ლებს ჩრდილოეთისა კერძო, სადაცა შთაბრუნების იგი უფსკრულ-
სა შინა დამდაბლებისასა. ხოლო მერვესა წელსა ამა უსამართ-
ლოისა ბრძოლისასა (ესე იგი 181³) აღდგების იგი პირისპირ საფ-

¹ სიტყვებიდან: „მსმენელთა ამისთა რუსთა...“ სწერია კიდევ გამოტ-
ნიშნით. პარაგრაფი 103-ის გასწვრივ v 103 გვერდის კიდევ სწერია შემდეგი
ვრცელი ტექსტი: ჩუბნება. ² ამის შემდეგ წაშლილია წითურად დაწერილი:
თხრობა ჩუბნებისა იპერატორის ნაპოლეონისად. ³ თარიღის უკანასკნელი ციფ-
რი არ ჩანს.

რანგეთისა სამეფოისა (ისპანისა). ხოლო უკანასკნელ დაემხო-
ბის იგი არა თუ მახვილითა გინა ცეცხლითა, არამედ რომ-
ლითამე განსაცვიფროითა სასჯელითა, მოვლინებულთა ზე-
ცით გამო.

§ 104

წელსა 1814 აღადგინა კდ ღმერთმან დაცემული და
დამდაბლებული ძველი მემკვიდრენივე ფრანცისანი ბრბონნი-
ვე. მაშინ მიუწერეს იპერატორთა რუსეთისა და ავსტრიისამან,
თანახმობითა კოროლთათა, მყოფსა ანგლიასა შინა ბრბონსა
ლუდოვიკს 17, რათა მოვიდეს პარიზსა შინა და იქმნეს კო-
როლი ფრანციისა, | რ მიერ დღითგან იყოფოდა იგი v 104
ლტოლვილი ანგლიასა შინა ლონდონს და სცხოვრობდა მუნ.
ოდეს¹ ფრანცუტთა აღადგინეს ანბოხი და მოკლეს კოროლი
თვისი ლუდოვიკ 16, მაშინ ძმა მისი ესე ლუდოვიკ 17
ლტოლვილი სცხოვრებდა მუნ². მსმენელი ამისი ლუდოვიკ
წარმოემართა ანგლით და მოვიდა პარიეს. მაშინ ჩინებულნი
ფრანცისანი მიეგებნენ წინა ყოველნივე სენატიურთ, და
დასვეს კოროლადვე, და შეფიცეს ერთგულებასა ზედა და
ევედრნენ, რათა არღარა მოიხსენოს სისხლი ძმისა თვისისა,
რომელიცა აღუთქვა ფიცით ლუდოვიკმაცა და შეუნდო ყო-
ველივე შეცოდებაი მათი³. ამან ლუდოვიკ ჰყო ზავი და
პირი მტკიცე ყოველთავე მეზობელთა შორის მშვიდობისა
და ეგრეთვე რუსთა თანაცა სიმტკიცე მშვიდობისა საუ-
კუნოდ. გარნა იპერატორთა ჩამოართვეს ხალხნი ახლად r 105
შეძინებულნი ნაპოლეონისაგან რიცხვით ოცდა ექვს მილიო-
ნი სული და დაადგინეს კდვე ძველსა სამზღვარსა ზედა,
რათა არა გარდახდენ ფრანციელნი საზღვართა თვისთა და
ეპყრათ ვა აქვნდათ პირველ კოროლთა თვისთასა. ხოლო
ლუდოვიკს უწოდეს კოროლი ფრანცისა. და არღარა იწოდე-
ბიან იპერატორად, რ ნაპოლეონმან მიღო მხოლოდ ტი-
ტულაი იპერატორებისა მხნეობითა თვისითა⁴. და დაშთნენ
მუნ ჟამით მშვიდობით.

¹ ტექსტში: ოდეს. ² ტექსტში: სცხოვრებდა მუნ. ³ ამ სიტყვის ნაცვლად
ჯერ დაუწერიათ: „მისი“, რომელიც შემდეგ წაუშლიათ და ზემოდან ჩაუმატებიათ:
„მათი“. ⁴ უკანასკნ. ორი სიტყვა სწერია კიდევ.

§ 105

წელსა 1814¹, ივნისის 14, მოვიდა იპერატორი ალექსანდრე პეტერბურხს გამარჯვებული, გარნა არა დიდებით შემოვიდა ქალაქსა შინა², რომელ მოქალაქეთა განაშენენს ფ'დ ქალაქი იგი პეტერბურხისა³ შემოსვლისა მისისათვის და განუმზადეს კარნიცა შემოსასვლელნი ძლევისანი⁴. და სე-
 v 105 ნატმაც | თვისმან თანხმობითა უწმინდესის სინოდისათა შეუმზადეს ტიტულაიცა ძლევისათვის და მიართვეს⁵, რომელსაცა უწოდეს „კურთხეული ღვთისა ალექსანდრე“. ამათი არცა ერთისა მნებებელი ეთანხმავა მათ, არამედ ესრეთ იტყოდა: „ჯერ არს მადლობა ღვთისა შეწირვა და არა ჩემდა ამისთვის, რომელ ღმერთმან მოანიჭა რუსთა ძლევა ესე მტერთათვისთა ზედა და არა მე“, რამეთუ არა დიდათ უყვარდა პატივი თავისა თვისისა სიმდაბლისა გამო, რომელი იყო მდაბალ ფ'დ. ხოლო წელსა ამასვე, ივლისის 22, დღესა წ'ისა მარიამ მაგდანელისასა, რომლისა დღესასწაულს ამას არს ხსენება სახელისა მარიამ იპერატრიცასი, დედისა მისისა. იდღესასწაულა დღე იგი იპერატორმან ფ'დ დღესასწაულობითა დიდითა პეტერლოფისა სასახლესა შინა და ანიჭნა
 r 106 მრავალთა გვამთა ჩინებულთა კავალერიანი და სახელონი. | და იყო დღესასწაული იგი სამსა დღესა და განაშენენს ბალი იგი დიდი ცეცხლისა ჩირალდნითა, სადაცა ენთებოდა სტაქანი აღთებული (ერთი მილიონი და სამოცი ათასი). ხოლო შადრევანნი იყვნენ წყლის-მცემელნი სამასნი. და იყო სიხარული დიდ და განცხრომა.

§ 106

წელსა 1814, აგვისტოს 1, ღამესა შაბათისასა, რომელიცა განთენდებოდა კვირა, ცისკრისა ჟამსა აღმოვიდა ვარსკვლავი ერთი ცეცხლის მსგავსი ხილვითა. ხილვა მისი იყო ეს-

¹ ამის შემდეგ წაშლილია: თიბ. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: „რმ“ და ზის გამოტ. ნიშანი, რომლის შემდეგ: „განაშენენს ქალაქი“. ჩვენ ეს სიტყვები გამოვტოვეთ, ვინაიდან იგივე აზრი უფრო სრულად გატარებულია იმ წინადადებაში, რომელიც გამოტ. ნიშნით მოთავსებულია კიდევ. ³ უკანასკნ. 7 სიტყვა სწორია კიდევ გამოტ. ნიშნით. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ამისი. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: უნა.

რეთ: 1 იწვიმა ცეცხლი წვიმის მზგავსად. 2 შეიცვალა¹ გრძელ ტახტსავით მსგავსი კანაფისა. 3 შეიცვალა სტოლის სახედ. 4 შეიცვალა სკამივით და კ'დ იწვიმა ცეცხლისავით. 5 მთოვარის სახედ შეიცვალა. 6 შემდგომად ამისა განიფანტა ესე ხილვაჲ და იქმნა | კ'დ ვარსკვლავადვე, იქმნა ე'ა იყო v 106 პირველ. ხოლო ამისა შემდგომად ამავე ღამესა აღმოვიდნენ ორნი ვარსკვლავნი, ერთი აღმოსავლეთით და მეორე დასავლეთით ცეცხლის მსგავსნი, რომელთაცა აქვნდათ კუდნი გრძელნი მსგავსი კომეტისა და დახლოებულთა ურთიერთისადმი მიაბჯინეს თავი ერთმანეთსა და იდგნენ ესენი ჟამ რაოდენმე. ხოლო ამათგან იხილვებოდა ცვლილებაჲ სხვათა და სხვათა ფერთა და სახედ. მოუთხრობენ ბრძენნი ამისთვის, ვითარმედ არა ოდეს ჟამს არ გამოჩენილიყოს ამგვარი ვარსკვლავი და არცა წერილთა შინა ეხილვოთ. ხოლო გამოჩენა ესე იქმნა ქალაქსა შინა პეტერბურხს. ესე ყოველივე ქეშმარიტი არის. ნაცილი ნურვის გგონიათ.

§ 107

წელსა 1814, აგვისტოს 25, | ღამესა სამშაბათს, სათსა r 107 10 დაბნელდა დიდათ მთოვარე შავად და გარს გრკალი ევლო სისხლის ფერი, წითელი, პეტერბურხსა შინა.

§ 108

წელსა 1814, ოქტომბრის 12, ღამესა ორშაბათსა აღმოსავლეთის მხარესა გამოჩნდნენ სვეტნი მრავალნი ნათლისანი და, აღიწეოდა სიმაღლე მათი ზეცადმდე. ხოლო იყვნენ სვეტნი ესე მრავალნი და იხილვებოდა მათგან მრავალი სახეთა ცვლილებაჲ და მრავალრიგ ნაკვეთებად, რომელიცა შეუძლებელ იყო თვითეულისა აღწერად, და იდგა იგი ვიდრე 10 საათადმდე, რომელიცა იხილა მთელმან საზოგადოებამ პეტერბურხისამან.

§ 109

ხოლო წელსა 1814, ნოემბრის 2, ღამესა ორშაბათსა გაქმოჩნდა ნათელი ალექსანდრე ნევეცკის მონასტერში წ'ის v 107

¹ ტექსტში: შეცვალა.

იოვანე ოქროპირის ეკლესისა გუნბათსა შიგნით და იდგა შვიდსა ღამესა პეტერბურხს. და მრავალთა მუნ მოწესეთა და ერთა იხილეს იგი.

§ 110

წელსა 1814, ნოემბრის 12, ღამესა 4 სათსა შუალამი-დამ აღმოვიდა თეთრათ ნათელი ერთი აღმოსავლიდამ და განანათლა სრულიად ცაჲ და აქვნდა ხმაჲ ვა ზარბაზნისა. ღამე იგი იყო ფაღ ბნელი დანისლოვანი, რო ეგრე განათლ-და ცაჲ ვა მზემან განანათლოს, რომელიცა ვიხილე მე თვა-ლითა ჩემითა, და სხვათაცა მრავალთა იხილეს და განკვირდ-ნენ ესოდენ ცვლილებასა პლანეტათსა. ესენი, რაც აღვწერე, ქეშმარიტი არის. საცილი ნურავის გეგონებათ.

რ 108

§ 111¹

წელსა 1814, ოქტომბრის 27², ღამეს ოთხშაბათს, რომელი განთენდებოდა 28, სათსა 12 გარდაიცვალა მეფის ირაკლის ძე ვახტანგ სკოტ პეტერბურხსა, და დაფლეს ნემცკის მონასტერშია, ხარების ეკლესიის კარიბჭეში.

§ 112

ხოლო წელსა 1814, აგვისტოს 30, იპერატორმან ალექ-სანდრემ კად მიუღო მამული ქსნის ერისთვისშვილებს ლიახვ-გვერდის-ძირითურთ და ჰყო კად სახემწიფოდვე, ვა იყო პირველ ჟამსა შინა დროთა მეფისა ირაკლისათა და მე-ფისა გიორგისათა სახასოდ, რამეთუ მამული ესე მიეცა თავადსა³ ციციშვილს პავლეს, რომელიცა იყო ღიანარალ-ან-შეფი და მთავარმართებელი რუსთა საქართველოს შინა⁴, მონათესაობისა გამო მათისა, რომელთაცა შესრულთა ძეთა ქსნის ერისთვისათა აღადგინეს ანბოხი და ოხრებაჲ ხალხისა და ყიდვა ტყვეთა და ტირანობაჲ ესევეითარნი, რა ცოც-
v 108 ხალთა კაცთა მარხვიდიან! მიწათა შინა, და ვისაცა აქვნდა გლეხთა მცირე რაჲმე მორეწილი საზრდოთ, რომელიცა ნაკლულევან არს ადგილი იგი მოსავლითა მთის სივიწროს

¹ სწერია კიდებე. ² ამის შემდეგ წაშლილია: დღესა. ³ ეს სიტყვა სწერია კიდებე. ⁴ სიტყვებიდან: „რომელიცა იყო ღიანარალ-ანშეფი“ სწერია კიდებე გამოტ. ნიშნით.

გამო, მიუღებდიან, და რაცა აქენდათ სახლთა შინა, მასცა იავარსა უყოფდენ. გამრავლდა ვალალებისა ხმაჲ და აღიწივა ვიდრე ზეცადმდე საბრალთა ხალხთა, რომლისა მსმენელი ამისი იპერატორი იქმნა ფ'დ წყინებულ და მიუღო ადგილი იგი სრულებით და ჰყო სახემწიფოდ და განუწესა მოხელენი მათნივე აზნაურნი, ვითარცა იყო პირველ დროსვე მეფეთასა, და მართებლობაცა მათივე დაუღო მზგავსადვე პირველისა. ხოლო წელსა მას დადგინა იპერატორმან არჯევან ფიცხელაურის ძე არქიერი დოსითეოს კავკასისა და შიგნით კახეთისა არხიეპისკოპოზად და წარავლინა ქართლს სასულიეროს მართებლად.

§ 113

r 109

ხოლო წელსა 1815, თებერვლის 14, საღამოს სათსა 9 იპერატორი ნაპოლეონ ფრანციელთა¹, მყოფი პატიმარი კუნძულსა ცელბისასა, წარიყვანეს კ'დ ფრანციელთა თვისადვე კელმწიფედ, რომელსაცა ჰყვა თანა წვრილნი გემნი 4 სამხედროდსა, რომელ თითოსა გემსა შინა ისხდა ათასი და ანუ ათას ხუთასი კაცი მეომარი. ამათ რიცხვში იყო ორი გემი სავსე პოლშისა მხედრობითა, რომელნიცა ფ'დ ერთგულებდენ მას. წარმომართებულმან და მოსრულმან დაიპყრა ქალაქი ტულონისა, რომელიცა სდგას ზღვისა პირსა, სადაც არს ნავთსაყუდელი მთელისა ფრანციისა. და მიერიტგან წარმომართებულმან დაიპყრა კ'დ რაოდენიმე კუნძული ფრანციისანი. ხოლო წელსა 1815, თებერვლის 15, კ'დ გამოჩნდა ფრანცისა კერძო ვარსკვლავი კომეტა. ხოლო თვესა ამასვე წარმომართებულმან ნაპოლეონმან აღიღო ქალაქი ლიონისა v 109 იერიშითა, რომელ ესე ქალაქი ლიონი არს ფ'დ ვრცელი და ხალხთა სიმრავლე, რომელიცა ეთანასწორების პარიზსა და ეწოდების ქალაქსაცა ამას სატახტოი.

§ 114

ხოლო წელსა 1815, მარტის 9, ღამესა გამოჩნდა კუდიანი ვარსკვლავი² ბნელი. ესე იხილვებოდა ბნელად და პატარად და აქენდა კუდი წვრილი და გრძელი. ხოლო სახე

¹ ეს სიტყვა სწერია კიდებუ. ² ამ სიტყვის შემდეგ ზის წითლით შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდებუ ამავე ნიშნით ხატია ამ ვარსკვლავის გამოსახულება.

ვარსკვლავისა იყო ხილვითა ვითარცა ცეცხლი ბნელი ანუ სისხლი. ესე ჩემის თვალთ ვიხილე, და რუსთაცა დაწერეს გაზეთსა შინა, რომელიცა ეწერა ზომაცა მისი ღრადუსითა. და იღვა 2 თვე სკოტ პეტერბურხსა შინა.

§ 115

ხოლო წელსა 1815, მარტის 12, კ'დ იპერატორმან ნაპოლეონმან დაიპყრა პარიჟის ქალაქი და კოროლი მუნებური ბრბონი ლუდოვიკ¹ ახლად მოსული ანგლით განდევნა, რომელიცა წარვიდა ღალანდიაშია. და უმეტეს პირველისა განდლიერდა ნაპოლეონ.

r 110 ხოლო წელსა 1815, მაისის 3, ღამესა ორშაბათს საათსა 10 დასავლეთისა მხრიდამა წარმოვიდა ფრენით ვარსკვლავი ერთი², რომელსა აქვნდა თავი ვითარცა გველისა, ხოლო ბოლო მისი იყო გრძელი და მსგავსი ცეცხლისა, რომელიცა აფრქვევდა ცეცხლსა. ესე ვარსკვლავი წარმოსრული მოვიდა პეტერბურხს და შთავიდა პეტერბურხისა ციხესა შიგან, სადაცა არს რუსთ იპერატორთა სასაფლაო, და მუნ უჩინო იქმნა. ესე ნაცილი ნურვის გეგონებათ. ესე ქეშმარიტი არის, და ვიხილეთ თვალთა ჩვენითა და საზოკადობამაცა ს'დ პეტერბურხისამან.

ხოლო წელსა ამასვე 1815, მაისის 15, პეტერბურხსა შინა იწვიმა ციდაძა წვიმისა მსგავსად გოგირდი, რომელი არაოდეს თქმულა და არცვის უნახავს ესევეთარი საკვირველი, რომლისა ზედაცა დიდათ განცვიფრდენ ხალხნი მუნ მცხოვრებელნი და ეგრეთვე უცხო ხალხნიცა.

v 110 ხოლო წელსა 1815, თებერვლის³, მოკუდა იმერთა მეფე სოლომან არჩილის ძე, რომელსა ამასაცა ეწოდა დავით, ხოლო სიმხნისა მისისათვის უწოდა პაპამან მისმან ერეკლემ ზედშესრული ესე სახელი ბიძისა თვისისა სოლომან. ხოლო ესეცა დევნული რუსთა მიერ მოკუდა მწირობასა შინა ქალაქსა ტრაპიზონისასა მომსვრელისა სენითა⁴.

¹ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² გასწვრივ კიდევზე ხატია ეს ვარსკვლავი წარწერით: სახე ვარსკვლავისა მის. ³ თვის რიცხვი არ ჩანს. ⁴ ამ აბზაცის გასწვრივ კიდევზე სწერია: მეფე სოლომან არჩილის ძე გამეფდა იმერეთს. წელსა 1790, ივლისის 1, და იმეფა წელი 21 იმერეთს, ხოლო შემდგომად ამ წლისა გარდაიგდო მეფობიდა.

ხოლო წელსა 1815, აგვისტოს 11, ღამეს გამოჩნდა აღ-
მოსაელეთისა მხარესა ვარსკვლავი ერთი დიდი მსგავსი ცეცხ-
ლის ფერი წითელი, რომელიცა მეტისა სიწითლითა ბნელად-
ცა იხილვებოდა ს. პეტერბურხსა შინა.

ხოლო წელსა 1815, აგვისტოს 15, ღამესა კვირიაკესა,
სათსა 10 პეტერბურხსა შინა სმოლნის მონასტერის ეკლესიის
გუბათზედ ჩამოვიდა ნათელი მგვრგულად ე^ა ბურთი და
იხილვებოდა დიდად, რომელიცა ხან გაიშალის და ხან r 111
დამგრგვალდის. ესე ნათელი იდგა მას ადგილსა ვიდრე ორ
საათამდე. ესე მრავალთა ხალხთა იხილეს და ქეშმარიტი
არს. ხოლო ამისა შემდგომად კ^დ ამაღლდა ზეცადვე ნათელი
იგი. ეს მონასტერი არის სკოლად გაკეთებული, სადაცა დი-
დებულთა ქალნი სწავლობენ ყოველსავე წერილსა, რომელი-
ცა არის თვით იპერატრიცასი საკუთარი სასწავლებელი.

ხოლო წელსა ამასვე 1815, აგვისტოს რიცხვსა 4, იქმნა
ესეცა საკვირველი, რ^დ არაოდეს სმენილ არს რ^ლ ეწვიმნოს
ცასა წვიმა ქვისა. გარნა წელსა ამას როსიასა შინა, თვერის
ლუბერნიასა შინა, იწვიმა წვიმა ქვისა სიდიდით ვიდრე ერთს
ფუნთამდისინ, და ვინცა ვინ იპოვნენ ხალხნი გარე მას ჟამსა
მოისრნეს და მრავალი პირუტყვიცა მოსწყდა. ესე ქეშმარიტი
არის, ნაცილი ნურვის ვგონიათ.

წელსა 1815, დეკემბრის 20¹, მილო² სპარსეთით მოსრუ- v 111
ლი ელჩად წარმოვლენილი ყაჯრის³ ყეენის ბაბახანის მიერ,
რომელსა ფათალი შად უხმობენ, აბულ აჰსან ხან ზანდი
შირაზელი, რომელიცა იყო ბეგლარ-ბეგი შირაზისა. ხოლო
ამას აქუნდა ნიშნად თვისი სახელმწიფოსაგან კავალერია
ახლად შემოღებული სპარსეთისა, რომელსა უხმობენ ორდენ
სონცად. თავსა ზედა ჯილაღ და ჩინი აქუნდა ღიანარალ-შე-
ფობისა. ხოლო ესე მოსრული დაშთა პეტერბურხსა შინა
ჟამ რაოდენმე, ვინათგან იპერატორსა ალექსანდრეს კ^დ
აქუნდა ბრძოლა ფრანციელთა მიმართ მიზეზისა ამის-
თვის, რ^დ ფრანცუცთა უარჰყვეს აღთქმა თვისი, გამოიყვანეს
ნაპალეონ ტუსალი ელბით და ჰყვეს კ^დ იპერატორადვე
თვისად და განდევნეს კოროლი თვისი ბრბონი ლუდოვიკ
17. მისრულმან იპერატორმან როსისამან, აზრაზა კეისარსაცა

¹ ეს რიცხვი გარკვეულად არ არის დაწერილი. ² ამის შემდეგ წაშლილია
მუ. ³ ეს სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული.

r 112 და | პრუსის კოროლსა და სხვათა ევროპისა ერთპირთა და ანგლელთაცა. მისრულნი შეერთდენ ესენი ერთხმად, ბრძოლა უყვეს ფრანცუტთა. იძლივა ნაპოლეონ და ძლეული მივიდა მხედრობასა თანა ანგლელთასა, და მათ წარიყვანეს ლონდონსა¹ შინა. ხოლო კ'დ მოიყვანეს ლუდოვიკ 17 და ჰყვეს კოროლად ფრანციელთა ზედა. და დაუდგინეს მცველნი ხელმწიფეთა რაოდენიმე მხედრობანი თვისნი და უკუნ იქცნენ თვის თვისად.

მოსრულმან იპერატორმან როსისამან მიაგება წინა ელჩსა სპარსეთისასა ღიანარალ-ლეიტენანტი თავადი საქართ-ველოსი სოლალაშვილი სვიმონ იორამის ძე, და სახელმწიფონი კარეტანი², და აღკაზმულნი ცხენნი და დარუდგინა პატივისათვის მხედრობანი ღვარდიისანი კარითგან პეტერლოფისა ვიდრე კარადმდე ელჩისა, სადაცა³ იდგა თვთ 'ელჩი. და შემოიყვანეს ამა დიდებით პეტერბურხსა შინა⁴. ხოლო კ'დ თვისა ამასვე 23 მიწვეულ იქმნა ელჩი იგი სასახლესა v 112 შინა | სახელმწიფოსა⁵, რომელიცა მიყვანილ იქმნა უმეტეს პატივითა. ხოლო ელჩმან მან სპარსეთისამან მიართვნა იპერატორსა წარმოტანებული ყუენისაგან არმადანი ძლუნად: სპილო 2, ერთი მამალი და მეორე დედალი, რომელთაცა ედგათ ბალდახინნი საუცხოთა ფარჩისანი და მუარყულნი სვეტნი ბალდახინისანი.

12 ბედაურნი ცხენნი ძვირფასნი და მშუშნიერნი თირმა შალის ჩულხურვილნი.

14 თირმა შალი ძვირფასნი.

14 დიბა ისპაანისა ძვირფასნი.

3 კრიანასული მარგალიტისა რომლისაც სიმსხო იყო თითო თხილის გულის ოდენი, თვითოი ას-ასი მარცუალი.

წვრილნი მარგალიტი სამი ხანგალი

2 ქუა ზურმუხტისა უებრო დიდი.

1 წყვილი მარგალიტის ბუდეშურის საყურე. თითო ბუდეშურის თითის სიმსხო და გრძელი.

r 113 მემიანი და საუცხო ფაზრნი | ყუთნი ისპაანის, მოხატულნი და ეგრეთვე სარკენი, ისიც მოხატულნი და საწერელნი ისპაანისანი.

¹ ტექსტში: ლონდოსა. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: დამართულნი.

³ ტექსტში: სადასა. ⁴ უკანასკნელი 6 სიტყვა სწერია კიდევ. ⁵ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: პატივითა დი სადაცა ს.

სამნი ხმალნი ძველნი: 1. დარიოზ მეფისა. 2. ლანგ თემურისა და მესამე დიდისა შაჰაბაზისა¹. ზემოხსენებულითა ყუთთა მათ შინა ეწყო (იგავად): სასწორი ოქროსი, დანა და მაკრატელნი. ესე იყო იპერატორისათჳს არმაღანნი და კ'დ სამი ორხუა ხორასნისა უძვირფასესნი.

ხოლო მეუღლისა მისისათჳს, იპერატრიცა² ელისაბედ ალექსივნასთჳს, წარმოგზავნილი არმაღნად იყო ესე:

6 თირმა შალი ძვირფასი.

6 დიბა ისპაანისა.

1 კრიანოსალი მარგალიტის.

ხოლო დედისა მისისათჳს³, მარიამ იპერატრიცასთჳს, იყო ესევე გვარად ე'ა იპერატრიცა ელისაბედისათჳს. ესე ყოველი მიიღო ხელმწიფემან | სასახლესა შინა ზიმნი დვარე- v 113 ცისასა წოდებულსა და ელჩმან მთავროს წიგნი ყუენისაგან წარმოტანებული, რომელსაცა ედვა ოქროს სინზედა და ედვა თავსა ზედა და ესრეთ მთავროს წერილი იგი.

ხოლო წელსა 1816, იანვრის 12, გარდაიხადა ქორწილი r 114 დიდებითა დიდითა იპერატორმა ალექსანდრემ დისა თჳისისა ეკატერინასი, რომელიცა შერთო დედის ბიძაშვილსა თჳისსა პრინცს ფრიდერიკს, ვირტენბერლის მემკვიდრესა, და გარდაიხადა დღესასწაულობა ესე დიდისა დღესასწაულითა.

ხოლო წელსა 1816, თებერვლის 16, იპერატორმა როსისამან ალექსანდრემ აქორწინა უნცროსი დაჲ თჳისი ანნა პრინცს ორლენცკისას, მემკვიდრესა ღალანდის კოროლისასა, სადაც იქმნა დღესასწაულობა ესე თჳითპეტერბურხსა შინა. და განვრცა ზეიმი ესე დიდ განცხრომითა ცხრასა დღესა. ხოლო დასრულებასა უკანასკნელსა დღესა ქორწილისა მისსა გარდაიხადა დიდად ღამე იგი სასახლესა შინა თავრიჩესკისასა დიდისა ცეცხლის სათამაშოთა, რომელიცა ღირდა ცეცხლის სათამაშო იგი | ოთხი⁴ათას თუმნად, სადაცა შემ- v 114 კულ იყო დიდი სასტუმრო სახლი იგი ყუაველით, და იყო ბაღიცა შიგან სახლსა მჭსგავსი ზაფხულისა, ფ'დ შემკული კეთილად და საამოდ. ხოლო ქება ვახშმის სანოვაგესი ვით ითქმის ანუ ვითა აღიწერების, რომე მეჯლისი იგი იყო, მჭსგავს არას ისტორიაში არა იპოვების.

¹ ტექსტში: შაჰაბაზისა. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ალექსი. ³ ტექსტში: მისითაჲს. ⁴ ტექსტში: ოთი.

ხოლო წელსა 1816, ივნისის 3, უკუნ აქცია იპერატორმან ელჩი სპარსეთისა აბულ ასან ხან დიდითა საბოძუარითა. და ამჟამადვე ზარდაყენებულ იქმნა საქართუშლოს უპირატეს მართებელი ღიანარალ-ანშეფი რტიშევი და ნაცულად მისსა განაწესეს ღიანარალ-ლეიტენანტი ერმალოვი, სახელად ალექსი პეტროვიჩი.

ხოლო წელსა 1816, აგვისტოს 23, დღესა ოთხშაბათს, საღამოს საათსა 8 გარდაიცუალა საქართუშლოს მეფის ირაკლის ძე იულონ წლისა 57 დამპლის¹ სნეულებითა, რომელიცა იყო სნეულ წელსა 4, და დაჰფლეს ნეესკის მონასტერში წილის იოვანე ოქროპირის ეკლესიაში².

ხოლო წელსა ამას 1816, სექტემბრის 19, იქმნა საკვირველება ესე ღიშპანიისა ქალაქსა მადრიტს: ღამესა მეშვიდე სათსა აღმოვიდა მზე³ ჩვეულებისამებრ აღმოსავლეთზედა⁴ და პირისპირ მზისა აღმოვიდა ერთი მზე სხვა მსგავსი მისი და დაჰსდგა პირისპირ მზისა და თანა აღმოჰყვა მას⁵ შვიდნი r 115 ბრწყინვალენი ვარსკულაენი. ხოლო ქალაქი იგი მადრიტისა ესრეთ განათლდა, რომე მზილველთა ხალხთა მის ქალაქისათა ეგონათ, ვა ცეცხლი ეკიდებო. და ესე მზე და ვარსკულაენი იდგნენ საათნახევარსა ცაზედ განვრცომილნი. შემდგომად მზემან ესე თვისთანა მყოფნი შვიდნივე ვარსკულაენი მიიტაცა⁶ თვისის ადგილიდამ თვისთანა და შეიცუა მზემან სხივთა შინა თვისთა. ხოლო ამის ყოფის შემდგომად გაჰქრა მზეცა და ვარსკულაენიცა. მრავალნი ფილასოფოსნი და ვარსკულავთ-მრიცხველნი განკვირვებულ არიან და ვერ რისა შემტყობნი თუ რაჟსა მოასწავებს გამოჩენა ესე ან რაი მოხდების ქვეყნად.⁷ და ჰსძებნეს მრავალთა ძველთა წერილთა შინა და ვერა ჰპოეს ესეგვარი მზისა და ვარსკულავთა გამოჩენა, რომელიცა დაამტკიცეს ესრეთ, რომელ პირველი არსო გამოჩენა ესე.

¹ ტექსტში: დამლის. ² მთელი ეს აბზაცი მოთავსებულია კიდებზე. ³ ამ სიტყვას უზის შენიშვნის ნიშანი, ხოლო კიდებზე ამავე ნიშნით ხატია შუაში მზე და გარშემო 7 ვარსკვლავი; ირგვლივ წარწერა: ეს შვიდნი ვარსკვლავნი. ამ ნახატის ზევით მცირე ტექსტი: ხოლო წელსა 1816, ოქტომბერს 6, ღამეს, რომელ თენდებოდა შაბათი, ღამესა ამას საათსა 3 შუალამის შემდგომ ცამ ესრეთ იელვა ვა დღესა ზაფხულისასა. ⁴ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: და თანა აღმოჰყვა მზესა. ⁵ სიტყვებიდან: „და პირისპირ მზისა აღმოვიდა...“ მოთავსებულია ქვედა კიდებზე. ⁶ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: თვის თანა. ⁷ ეს სიტყვა ჩამატებულია.

ხოლო¹ წელსა 1817, იანვრის 16, ღამეს სამშაბათს v 115 (7 საათზედ) გამოჩნდა² დასავლეთის და ჩრდილოეთის მკარეს საშუალ ვარსკულავი ერთი დიდი ვა მთოვარისა ტოლი. პირველად იხილვებოდა მობნელოდ, ხოლო შემდგომად გამოიჩინა სხივი თჳსი. ესე ვარსკულავი იყო მგრგუალი და დიდი ფდ. ესე თჳთ თვალითა ჩემითა ვიხილე სკთ პეტერბურხსა შინა.

კდ წელსა ამასვე 1817, იანვრის 22, ღამეს ორშაბათს სათსა 6 გამოჩნდა ვარსკულავი კუდიანი სამხრეთის მხარეს³, რომელსა აქუნდა კუდი წვრილი და მოგრძე, ხოლო სახე აქუნდა მჰსგავსი ინდოურის ქათმისა, მამლის მჰსგავსი თავი ება⁴. სკთ პეტერბურხს ვიხილეთ ესე თვალითა.

კდ წელსა ამასვე 1817, იანვრის 28, ღამეს კორციელის აღებისასა სათსა 11 გამოჩნდა საკვირველი რაჲმე სახილავი ცათა შინა ჩრდილოეთისა მხარესა: ერთი მზის მჰსგავსი ვარსკულავით აღმოხდა. ამას აქუნდა კუდი ცეცხლისა⁵ | მჰსგავსი კომეტა ვარსკულავისა. ხოლო ბოლო ამისი იყო r 116 ფდ ვრცელი და გრძელი. ამავე ბოლოიდამ გამოკრთა სახე ერთი ნაკუთი მჰსგავსი ზარბაზნისა თჳსითა ყუთითა. წარვიდა და დაჰსდგა სახელმწიფო სახლისა თავსა ზედა და იდგა ვიდრე ათს მინუტადმდე, ხოლო კდ მიქცა მუნითვე და შეერთდა კდ კუდსავე თჳსსა, საიდანაცა გამოხდა, და გაჰქრა. ესე სახე იდგა ვიდრე ორს საათადმდე, რომელიცა მე და ჩემთანა მყოფთა ქართველთა ვიხილეთ კეშმარიტებით და მრავალთაცა ხალხთა პეტერბურხისათა. მას ჟამსა მთოვარე იყო რიცხვით 23.

წელსა ამასვე 1817, აპრილის 17, წარგზავნა იპერატორმა ალექსანდრემ სპარსეთს ელჩად საქართველოს უპირატესი მართებელი ღიანარაღ-ლეიტენანტი ერმალოვი ბაბახან ყეენისა წინაშე უძვირფასესისა არმალანითა შერიგები-

¹ ამ სიტყვას უზის შენიშვნის ნაშანი, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით გამოსახულია ვარსკვლავი წარწერით: ვარსკვლავის სახე, რომელიც გამოჩნდა.
² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ერთ. ³ უკანასკნ. ორი სიტყვა ჩამატებულია.
⁴ კიდევ მოთავსებულია ვარსკვლავის გამოსახულება და წარწერა: სახე ამ ვარსკვლავისა. ⁵ კიდევ ვარსკვლავის გამოსახულება წარწერით: სახე ვარსკვლავისა. ამის ქვემოთ მიწერილია: ზ წელსა ამასვე 1817 იქმნა ფდ სიყმილი ევროპიასა შინა.

სათვს და განრჩევისათვს ე'ა საზღვართა, ეგრეთვე საუკუნოს მშვიდობისათვს. მისრულმან ერმალოვმან ტფილისა, შემუსრა ციხე ტფილისისა, აღშენებული მეფისა მიერ ვახტანგ გორგასლანისაგან, და ზღუდე ტფილისისა მეფის როსტომის მიერ მოვლებული ს'დ. და ეგრეთვე იმერეთსაცა შემუსრეს ყოველნივე ციხენი და სიმაგრენი რუსთა.

v 116 წელსა ამასვე 1817, ივნისის 2, გარდაყენებულ იქმნა მიტრაპოლიტი და ეგზარხოსი ქართლისა და იმერეთისა ვარლამ და თელავის არხიეპისკოპოსი დოსითეოს ფიცხელაური, და ნაცულად მისა განაწესეს არხიეპისკოპოსი რეზანისა რუსი¹ თეოფილაქტე, კაცი ფ'დ მეცნიერი და ბრძენი, რომელსაცა უწოდეს ტიტულითა არხიეპისკოპოზად ქართლისა და ეგზარხად ქართლის და იმერეთისა. და მისცეს მას როკიკი 5000 რუბლი ვერცხლისა, ხოლო ვარლამს მიჰცეს სინოდის ჩლენობა და ორას ოცდა თხუთმეტი თუმანი შავი ფული, რომელიცა განაწესეს, რათა იცხოვროს სკთ პეტერბურხსა შინა ალექსანდრეს ლავრასა შინა, ხოლო დოსითეოს ორასი თუმანი და საცხოვრებლად მოსკოვი.

წელსა ამასვე 1817, ივნისის 6, მოვიდა სეტყვა კახეთისა სოფელსა ხაშმზედა, რომელიცა იყო სიდიდითა თითო ნახევარ ჩარეკი, ხოლო ერთი სეტყვა ჩამოვარდა, რომელიცა იყო წონითა ხუთი ლიტრა, რომლისაცა ნახევასა ზედა გაჰ-
r 117 კვირდნენ მხილველნი, და არცაღა თუ ისტორიითა ისმის ე'ა ეხილვოს ვისმე სეტყვა ესეოდენი.

წელსა ამასვე 1817, ივლისის 16, ორშაბათს ღამეს საათსა 11 მთოვარე დაბნელდა სამხრეთის მხარესა, ხოლო მთოვარე იყო რიცხვით 14.

წელსა ამასვე 1817, ივლისის 1, აქორწინა იპერატორმა ძმა თვისი ნიკოლაი პავლოვიჩი ასულსა ზედა პრუსის კოროლის ვილგეიმისასა, რომელსა სახელად ეწოდა ქალსა მას შარლოტა, ხოლო რუსთა უწოდეს ალექსანდრა. და გარდაიხადა დიდისა დიდებითა ქორწილი ესე, რომელიცა იდღესასწაულეს ოცსა დღესა. ხოლო დასასრულსა ამა დღესასწაულისასა შემზადეს ცეცხლისა სათამაშოი ესევეითარი, რომელ არავის ასმიეს ესგუარი, და არცა ვის უნახავს. ესე

¹ ამ სიტყვის შემდეგ შენიშვნის ნიშანი ზის, ხოლო ამავე ნიშნით კიდებუ სწერია: სინოდის ჩლენი და კავალერი და შუბლზედა ჯვარ მექონი.

იყო ქალაქსა შინა ვარანაბაუმსა, რომელიც შორავს პეტერ-ბურხს ვერსითა 32, სადაცა არს სასახლე საზაფხულო იპერატორთა, პირისპირ კრანშტატისა¹.

ხოლო წელსა ამასვე 1817, სექტემბრის 5, იქმნა ესე საცვიფრო შემთხვევაჲ როსიასა შინა, ბოროდინის უეზდში, სოფელსა² ერთსა, საბატონისშვილოსა სოფელსა შინა შამუთსა. იქ მცხოვრებელს გლეხის ცოლს ევდუკია სტეფანეს ასულს ორსულად მყოფს თვის დროზედ შუა ოთხი ერთათ v 117 ყრმა—სამი ვაჟი და ერთი ქალი. ორი ვაჟი კი მასვე დღესა მოკუდა, ხოლო ერთი ვაჟი და ქალი კი ცოცხალნი არიან მრთელნი. ესე ანბავი „სევერნის გაზეთით“ გამოცხადდა, რომლისა ნუმერი იყო 76 და დაბეჭდილი სექტემბრის 22. ესე ნაცილი და ტყუილი ნურვის გეგონებათ, ჰსწორეთ ქეშმარიტი არის.

ჟღ³ წელსა ამასვე 1817, აგვისტოს 15, ანგლიის სატახტო ქალაქსა ლონდონსა შინა დოხტურის რიღბის ცოლს⁴ ეყოლა ერთად ოთხი შვალი—სამი ვაჟი და ერთი ქალი, რომელნიცა ცოცხალნი არიან და იზრდებიან და არიან ოთხნივე დიდათ მშვენიერ. მამა მათი დოხტური რიღბის არის წლისა 72, ქალი უფროსი მის არის წლისა 50. დოხტური ესე არის ფედ გამოცდილი აკუშერობითა (ესე იგი ბეზიად), და არის მრავალნი საექიმო წიგნნი ამის მიერ შემზადებულნი. ესე ანბავი ეწერა გაზეთსა შინა, თვთ პეტერბურხის ფოშტის გაზეთშია, რომელსა ჰქვია „სევერნი ფოშტა“ ოქტომბრის 17 დღესა ოთხშაბათსა, ხოლო ნუმერი ანუ რიცხვი გაზეთისა მის არის 83.

¹ ამ სიტყვის შემდეგ შენიშვნის ნიშანი ზის, ხოლო კიდევ ამავე ნიშნით სწერია: ხოლო მეორესა წელსა 1818, აპრილის 17, დღესა ოთხშაბათსა, დიდასა საათსა 7 შვა მოსკოვსა შინა ცოლმან მისმან, პრუსიის პრინცესემ ალექსანდრამ, მეუღლემან ნიკოლოზ პავლეს ძისამან ყრმა, რომელსა უწოდეს დიდი თავადი ალექსანდრე, ბიძისა თვისისა სახელივე იპერატორისა. და სამღვდელთათგან აღრიცხულ იქმნა ესრეთ მოხსენებასა ეკლესიასა შინა: დიდი თავადი ნიკოლოზ პავლეს ძე და ძე მისი დიდი თავადი ალექსანდრე, ხოლო ამისა შემდგომად მოხსენებულ იქმნა უმცროსი ძმა ხელმწიფისა მიხაილ პავლეს ძე. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია რაღაც სიტყვა. ³ ამ აბზაცის გასწვრივ კიდევ სწერია: ესეცა ფედ საკვირვებელი სასმენელი. ⁴ უკანასკნ. 2 სიტყვა ფრჩხილებშია ჩასმული.

სასწაული წ'ისა დიდისა მთავარ-მოწამისა გიორგისა, რომელი იქმნა ატოცს ქართლში. წელსა ამასვე 1817, აპრილის 23, დღესა ორშაბათსა, მკთ დღესასწაულსა მისსა, იქმნა ესე სასწაული ეკკლესიასა მისსა ატოცსა: შჰთამოვიდა | გველაშაპი დიდი და საზარელი¹ და გარე მოერტყა ეკკლესიასა და ჩაიდო კუდი თჳსი პირში კარებთანა. ოდეს მლოცავნი ხალხნი მივიდის, გამოიღის პირიდან კუდი და შეუშვის ეკლესიად და კ'დ ჩაიდვის ისევ პირს კუდი თჳსი და გამოსვლასვე ესრეთ ჰყვის. ესე გველაშაპი იყო მოხვეულ საყდრისა სამს დღეს და ღამეს და მეოთხეს დღეს უჩინო იქმნა. ესე მრავალთა ზალხთა სხვათა და იმ სოფლის მცხოვრებთაც იხილეს. ძჳსლდგანცა თქმულ არს, რომელ კ'დ ესრეთ სახედვე ეხილვოსთ და ჰეშმარიტიც არის. ამის მნახავი თჳით თავადი ბესარიონ თარხნისშვილი ზაზას ძე² არის და ჯავახიშვილი ქაიხოსრო. თვალითა თჳითა ეხილვათ ესე ამ წელს 1817, აპრილის 23, რომ იმ დღესასწაულში იქ ყოფილიყვნენ ატოცს.

წელსა 1817, დეკემბერს 25, დღესასწაულსა შობისასა მოსკოვს გამოჩნდა ცაზედან ცეცხლი მჰსგავსად გჳსლაშაპისა დილით 8 საათზედ³ და იდგა ნახევარ საათსა და ნათობდა დიდადა და გვრგვინვიდა ვ'ა ქუხილი. ესე მთლად ეხილვათ ზალხთა მათ, რომელიცა ესე მომითხრა მე გიორგი მღუდელმან შამელიქიშვილმან, კაცმან ღირსმან, რომელიცა მუნ დასწრებოდა მოსკოვს მას ჟამსა და მდგარიყო წირვისა ცა ზედან⁴.

v 118 ხოლო წელსა ამას 1818, მარტს⁵, გარდააყენეს⁶ მიტრაპოლიტი აბროსი ს. პეტერბურხისა და ნეოგოროდის და

¹ უკანასკნ. სამი სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² უკანასკნ. 2 სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ³ უკანასკნ. 3 სიტყვა სწერია კიდევზე გამოტ. ნიშნით. ⁴ მთელი ეს აბზაცი მოთავსებულია კიდევზე და შემდეგ უნდა იყოს მიმატებული. ⁵ 1818 წლიდან მოყოლებული თვეების თანმიმდევნობა ირლუევა. ცხადად ჩანს, რომ ავტორი სწერს ამბებს იმ რიგზე, როგორც აგონდება. ამის გამო აპრილის ამბებს მოსდევს მარტისა, ან თვის ბოლოს მომხდარი ამბავი უფრო ადრეა ჩაწერილი, ვიდრე ის ამბავი, რომელიც თვის შუა რიცხვებში მოხდა. მე ამბები ქრონოლოგიურად დავალაგე. ყოველ ამისთანა შემთხვევაში სხოლიოში ნაჩვენებია ის გვერდი, რომელზედაც დედანში მოთავსებულია ესა თუ ის ამბავი. ⁶ ტექსტში: გარდააყინე.

მის მოადგილეთ დაჟდა არხიეპისკოპოსი ჩერნიგოვისა მიხაილ, კაცი ღირსი საყდრისა და ქეშმარიტი მწყემს-მთავარი, რომელსაც მიეცა მიტრაპოლიტობა ს. პეტერბურხისა, ვიფლანდიისა და ისლანდიისა, აპრილის 6. და შემდგომად გარდაყენებისა მისისა მივიდა ნოგოროდს და მიიცუალა მუნ შ'დ ერთისა კვირისა, და მიხაილსვე მისცეს ნოგოგოროდისაც მიტრაპოლიტობა¹.

ხოლო წელსა ამასვე 1818, აპრილის 15, ბრწყინვალის r 118 კვირის ორშაბათს, საათსა 9 იყო დიდი ქუხილი და ელვა ხანგრძლივ ს. პეტერბურხსა შინა, რომელი არაოდეს თქმულა, რომ ამ ეჲმად ყოფილიყოს ქუხილი და ელვა. და დიდათ ჰკვირობდენ რუსნი. ჯერეთ ისევ წყალი ნევა გაყინული იყო, რომე ხალხნი ზედ დადიოდნენ. ამ ეჲმ მარტის მთოვარე იყო რიცხვი 22².

ხოლო წელსა 1818, აპრილის 23, დღესა სამშაბათს დაბნელდა მზე ნახევრად ე'ა შავი ბნელი და იღვა ერთ საათსა. ხოლო ამისა შ'დ კ'დ ამავე მზის თავსა ზედა გამოჩნდა იმავე მზის თავზედა გვირგვინი მჰსგავსი სამეფოსი. ს. პეტერბურხსა შინა იყო ესე³.

წელსა ამასვე 1818, აპრილის 30, იწერებიან ციბირის ლუბერნიის ქალაქით ტომცკიდამ ესრეთ: წელსა 1818, იანვრის 6, ღამეს 9 საათზედა ციბირის მხარეს თურქმანში იყო რა სიცივე 37 ღრადუსი, ისმოდა საკვირველი ხმა ჰერსა შინა გვირგვინისა მსგავსი დიდისა ქუხილისა საზარლად და იყო ნახევარს საათსა. და ხმისა მის დასრულებისა შ'დ გამოჩნდა ცეცხლი გველისა მჰსგავსი და მსწრაფლ გაქრა იგი (ესე ეწერა „სევერნი გაზეთში“ ივნისის 15, ხოლო რიცხვი არის გაზეთისა მის 48)⁴.

წელსა ამას 1818, აპრილის 30, დღესა ორშაბათსა გარდაიცუალა მეფის ირაკლის ასული ეკატერინა, მეუღლე მყოფი გიორგი სალთხუცისა ჩოლაყაშვილისა, სნეული მდებარე კუტად ორს წელს ქალაქსა გიორგიასა კავკასიისასა, და დაფლეს მუნ ახლად აშენებულს სობოროსა შინა⁵.

¹ სიტყვებიდან: „და შემდგომად გარდაყენებისა“... სწერია კიდებე გამოტნიშნით. ეს აბზაცი მოთავსებულია v 118 გვ. ² ეს აბზაცი მოთავსებულია r 118 გვერდის კიდებე. ³ ეს აბზაცი მოთავსებულია r 118 გვ-ზე. ⁴ აქვეა მოთავსებული. ⁵ ამავე გვერდის კიდებეა მოთავსებული.

1818 წელს, მაისის 17, „სევერნის გაზეთში“ (48 რიცხვში) მოლდავის ქალაქით ბუხარესტით იწერებიან ესრეთ: საბერძნეთიდან მივიღევით ესე სამწუხარო ამბავი, რომელ დიდი იგი ქალაქი ფილიპპეპოლი, რომელშიაც სცხოვრობდა სული 100,009 ხალხთა, იქმნა ისეთი ძვრა დედამიწისა, რდ სდ დაიქცა რაც შენებულება იყო და მრავალნი ხალხნი მოსწყვიტნა. და არის ახლა ის ქალაქი სდ ოხერ, რომელ ვერცაღა თუ საცნაურ არს იქ ოდესმე ქალაქი ყოფილიყოს და არც კვალი სჩანს ქალაქის და¹.

1818 ივნისის 29, ღამეს 9 საათზედა აღმოვიდა ცეცხლი ერთი მჰსგავსი ცის სარტყელისა პეტერბურხსა შინა. ერთი წვერი ამისი იდგა ეკლესიასა ზედა და მეორე წვერი სვიმეონოვის ეკლესიასა ზედა. მერე აქედამ გადაემართა და დადგა სახელმწიფო სასახლესა ზედა ზიმნი დვარეცზედა, ხოლო იქიდან შთავიდა ნევის მდინარესა შინა და გაქრა მუნ².

r 119 წელსა ამასვე 1818, ოქტომბრის 28, იწერებიან ქალაქით აღესით (რომელიცა არს ყირიმისა), | რომელიცა ეწერა გაზეთსა შინა (რიცხვი გაზეთისა მისი არს 93) ნოემბრის 20. სწერენ ესრეთ: გვეუწყაო ბუხარესტით 19 ოქტომბერს, 10 საათზედ ღამისასა ცითგან ერთი საკურველი ნათელი გაჩნდა. ესრეთ ბრწყინვიდა ძლიერად, რლ სახლთა შინა სადაც სანთელნი ენთებოდნენ ბრწყინვალეებითა მისითა სდ დაბნელდნენ, და ამავე ჟამსა მას რანიცა ხალხნი გარეთ სახლისა დაესწრენ, ისინი ამტკიცებდნენ ნანდვილ, რომელ ცეცხლი ესე გვანდაო სწორედ ცეცხლის მგვრგულს ბურთსა, რომელიცა ცით ჩამოვარდნილს ვარსკვლავს გვანდაო და იზრდებოდა დიდათაო თანდათან, ხოლო უკანასკნელ შეიცუალა³ მრქქალს ფერად და ცოტა მოწითლოთ. და მიფრინვიდა ჰერსა შინა და აქუნდა კუდი გრძლად⁴. ხილვა ესე განგრძელდა ათს მინუტამდინ. და კურიელიცა, რომელიცა მოვიდა 20 ამ თუქს იასილამ, მასცა ესე განცხადება ენახა მუნ ნანდვილად, რომელიცა იყო ბუხარესტს და გარდა ამისსა მოლდავიისა გზასა ზედა, რომელიცა შორავს 180 ვერსითა ბუხარესტს ეხილვათცა მუნ ესევე. შესაძლოთ ვრაცხეთ

¹ ეს აბზაცი მოთავსებულია v 118 გვ.ზე. ² ეს ამბავი მოთავსებულია r 117 გვერდის კიდებზე. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ფერი. ⁴ ამ ცეცხლის ბურთის გამოსახულება მოთავსებულია v 118 გვერდის კიდებზე.

დამტკიცება ესე, რომელ განცხადება ესე იხილვებოდა კერძოთა აღმოსავლეთით ევროპიისათა.

„სევერნის გაზეთში“ შაბათისაში ეწერა (რიცხვში 72), წელს 1818, სექტემბრის 7, ეწერა ესრეთ: ამ წელს 1818, ივლისის 29, სმოლენცკის ლუბერნიაში, იუხნოვცკის უეზდში,¹ სოფელსა შინა სლობოდისსა ერთის მუნ მცხოვრებელის ეზოში ჩამოვარდა ჰერიდამ ქუა ერთი, რომელიცა ჩაერქო ბიწაში 9 ვერშოკს. ხოლო ამოიღეს რა ქუა ესე, ნაკრძლი აქუნდა სვეტის მჰსგავსად, გარნა ქუა კერძოდ არა თანაჰსწორე, ხოლო ზენათ კერძოდ აქუნდა ვა გარეშემოსხმული ბნელ-მოწითანო ხოკლიანის ფერიტა და ყოველსა კუთხესა და ნაპირსა ჰქონდა იგივე. ნივთი ეს ემჰსგავსებოდა ქუასა მეტალისასა ბრქუვიალებითა, ხოლო წონა ამა ქვსა იყო 7 ფუნთი და ჰქონდა სიმაღლე $3\frac{1}{2}$ ვერშოკი, ხოლო სიგანე $2\frac{1}{2}$ ვერშოკი².

წელსა ამასვე 1818, ოქტომბრის 29, სწერენ კამენი პოდოლცკით ესრეთ: ლუბერნიასა ამას შინა, ლიტიოვის მაზრაში, დაბასა შინა კაჩნოვკისა შეემთხვა ბუნების³ ჩუქულეზის გარეგან, რომელ ერთის გლეხის ცოლმან შვა ყმაწვილი, რომელსაცა ჰქონდა ოთხი კელი და ოთხი ფეხი, რომლისა სხეულიცა მკერდიდამ მოკიდებული განიყოფოდა ორად, შეზრდილი ერთმანეთისადმი ბარძაყამდე. ხოლო ახალშობილი ესე შდ მონათვლისა ორს დღეს უკან მოკუდა და მშობელი მისი დედაკაცი არს მთლად. ესე ეწერა გაზეთსა შინა, რომლისა რიცხვი არის გაზეთისა მის 94.

წელსა ამას მოკვდა კოროლი ანგლიისა გიორგი წლისა 115. ამავე წელს კდ შეერთდნენ იპერატორი როსისი ალექსანდრე, იპერატორი ავსტრიისა, კოროლი პრუსიისა და კოროლი ფრანცისა და ანგლიცკისა. კრება იყო ამათი საჰსონიასა შინა ქალაქსა ახენს.

ამავე წელსა პურობილი ნაპოლეონ კუნძულსა ელენესასა განაპარეს ამერიკელთა და გაიყვანეს მალთსა შინა.

ამ წელს 1818 პეტერბურხსა შინა არს ფდ სითბო. ზამთარსა ამას არა ყოფილა თოვლი და არცა ყინვა. ჰკვირობენ ყოველნივე მცხოვრებნი და მოხუცნი, რომე არაოდეს ვისმე r 120 უნახავს ტაროსი ამ გუარი და არცა ისტორიით ასმიათ.

¹ უკანასკნელი ორი სიტყვა ზემოდანაა ჩამატებული. ² მთელი ეს აბზაცი მოთავსებულია r 119 გვერდის კიდებზე. ³ ტექსტში: ბუბუნების.

წელსა ამას მოვიდა კ'დ სპარსეთით სკთ პეტერბურხსა შინა ხანი მაჰმად ასან ავშარი და მოართუა სპარსთა ხემწიფისა მიერ წარმოვლენილნი ცხენნი 13 იპერატორს ალექსანდრეს დეკებრის 17 1818 წელს.

1818 წელს, დეკებრის 22, დღესა შაბათსა გარდაიცვალა მეფის ძის ფარნაოზის ასული ელისაბედ წლისა 19, ყ'დ შვენიერი, და დაფლეს ნემსკის მონასტერსა შინა წ'ისა იოანე ოქროპირის ეკლესიაში.

1818 გამოჩნდა მარსკვლავი კომეტა მსგავსად ყუიის მფრინვლის სახედ ქალაქსა კენისბერლს¹. კომეტასა ამას აქუს სხივი მსგავსი ნათლისა და სიმგვრგლე ატმოსფერისა და მოძრაობს ესე მიმოსვლით. ყოველნი მუნებურნი ასტრონომოსნი ამტკიცებენ რ'ლ დიდხანს იქმნების სახილველ ესე ვარსკულავი².

წელსა ამას 1818 გარდაიცვალა რუსთა იპერატორის ალექსანდრესი დაჟ ეკატერინა პავლუნა, თუშსა დეკებერსა 28, რომელიცა ჰყვანდა დვიძლს ბიძაშვილსა თუსსა ვირტენბერლის კოროლს ცოლად. ქალაქსა სტუტლარდს მოკუდა.

v 120 ესე ეწერა სკთ პეტერბურლის გაზეთში Нo 12 „სევერნის ფოშტის“ გაზეთსა შინა. ესე გაზეთი გამოცემული არის პეტერბურხს 8 თებერვალს. რეინის კიდისგან მოწერილი იანვრის 29, წელს 1819. დაბასა შინა ტამმას, რომელ არს საკოროლოსა შინა ვირტემბერლცკისასა, დასწუა მეხისა დაცემამან სამრეკლო მუნებური ეკლესიისა ღამესა იანვრის 16, და რაოდენცა ეცადნენ გაქრობასა ცეცხლისასა დასხმითა წყლისათა, ვერ განაქრეს იგი. გარნა მოიძიეს ღონისძიებჲ, რათა დაასხან რძე და გააქრონ. და ოდეს დაასხეს რძეჲ, მაშინ გაქრა ცეცხლი იგი მეხისა³. ხოლო ნაღებმოხდილმან რძემან ვერ იმოქმედა ესრეთ ვ'ა პირმოუხდელმან და მალეც გაქრაო.

ხოლო წელსა ამასვე 1819, ქ'კს ფზ ტფილისს⁴ და ს'დ ქართლში დეკებრის 8 იწყო ესრეთი ყინვა, რ'ლ თებერვლამდისინ იყო ღრადუსი 15. მტკუარი ს'დ გაიყინა, ურმები დაჰქონდათ ზედა. ხეხილნი და ვაზნი ს'დ განხმენ. ცხვარი და ძროხანი მრავალნი მოსწყდნენ. ტფილისსში სანა შებმულნი ცხენნი თოვლზედ დადიოდნენ, რომელიც არა ოდეს ვისმე

¹ პირველად წერებულა: კენესბერლს. ² ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ესე. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: იგი. ⁴ ტექსტში: ტფილიისს.

სმენია ესე სიარული.—წელსა ამასვე, იანვრის 17, ტფილისს¹ ესრეთი ძვრა იყო, რომელ დედამიწა ბლჳოდა ქუხილივით r 121 ძლიერად, და მრავალი შენებულებაც დაიქცა.

ხოლო წელსა ამას 1819, ქკს ფზ გარდაიცუალა ს. პეტერბურხსა შინა² მეფის გიორგის პირშო ძე მისი, საქართველოს მემკვდრე დავით, მაისის 13, და დაეფლა ნეესკის მონასტერში წის ოქროპირის ეკლესიაში მაცხოვრის ხატის წინა, დღესა ხუთშაბათსა, დავით, გარეჯელის³ დღესასწაულში.

ამ წელს აპრილის 30 დაიბადა ძმისწული მისი, მეფის ძის ბაგრატის ძე, და უწოდეს სახელი მისი დავითვე.

წელს 1824 სომეხთ დაეკარგათ წა აღდგომა და შეიშალნენ აღესებისაგან. ესე მომითხრა ტერტერამ ტერ გეურქამ თელეთელმან, რომელიცა ამ ჟამად აქ იყო პეტერბურხსა შინა, კაცი გაკთარებული ვა სომეხთა ენაზედ ეგრეთვე ქართულზედაც. ყოველს 80-სა წელიწადში ერთხელ ესე შეეშლებათ აღდგომის ანგარიში სომეხთ.

¹ ტექსტში: ტფილიისს² უკანასკნ. ² სიტყვა სწერია კიდევუ გამოტ. ნიშნით. ³ ამ სიტყვის შემდეგ წაშლილია: ბის.